

**RIKOSPROSESSIOIKEUDELLISIA NÄKÖKULMIA SARJAPETOSRIKOSTEN
YKSIKÖINTIIN**

Milla Södö

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Prosessioikeus

Syksy 2023

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Rikosprosessioikeudellisia näkökulmia sarjapetosrikosten yksiköintiin

Tekijä: Milla Södö

Koulutusohjelma ja oppiaine: Oikeustiede, prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XVI + 70

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitettiin neljän korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun avulla sarjapetosrikosten yksiköintiä. Tutkielman teoreettinen viitekehys oli lainopillinen. Tutkimuskysymys oli, mitä prosessioikeudellisia näkökulmia sarjapetosrikosten yksiköinnissä tulee ottaa huomioon tilanteissa, joissa syyttäjä haluaa muuttaa syytettä tai lainvoiman saanut tuomio halutaan purkaa.

Tuomion purkamista tarkasteltiin siitä näkökulmasta, millä edellytyksillä sarjapetostuomion voisi purkaa syytetyn vahingoksi. Lisäksi tarkasteltiin tuomion purkamista syytetyn eduksi sarjapetosrikoksen avunantajan näkökulmasta. Tutkimustulosten perusteella tuomion purkaminen syytetyn vahingoksi ei liene kovin todennäköistä. Se johtuu siitä, että tuomiota ei voi purkaa syytetyn vahingoksi, ellei rangaistuksen törkeysaste muutu ankarammaksi. Koska varallisuusrikosten törkeän tekemuodon raja ylittyy noin 15 000 euron kohdalla, sarjapetosrikokset harvoin ylittävät törkeän tekemuodon rajan. Tutkimustulosten perusteella sarjapetosrikoksen avunantajan asema voi olla heikko tilanteessa, jossa vastaaja on valittanut tuomiossaan hovioikeuteen mutta avunantaja ei. Jotta avunantajan syyllisyys tekoon olisi selkeä, haastehakemuksessa tulee ilmetä tarkasti, mihin petoksen osatekoihin avunantaja on syyllistynyt. Sen vuoksi sarjapetosrikoksia voisi olla selkeää käsitellä erillisinä tekoina tilanteessa, jossa petoksilla on ollut avunantaja tai avunantajia.

Syytteen muuttamisen osalta tarkasteltiin syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välistä suhdetta. Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia uusia seikkoja syyttäjä voi lisätä teonkuvaukseen, jotta kyse on syytteen tarkistamisesta eikä laajentamisesta. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, miten syyteoikeuden vanhentumisaika vaikuttaa uuden osateon lisäämiseen. Aihetta tarkasteltaessa petosrikosten yksiköintikäytänteiden merkitys korostui. Petosrikokset ovat toteuttamistavaltaan pistemmäisempiä kuin esimerkiksi rahanpesurikos tai velallisen epärehellisyys. Uuden osateon lisääminen syytteeseen ei todennäköisesti muuta sarjapetosrikosta olennaisesti toiseksi, joten syyteoikeuden vanhenemisaika laskettaneen viimeisestä osateosta.

Tutkimustulosten perusteella ei näyttäisi olevan merkityksellistä, käsitelläänkö sarjapetoksia yhtenä vai useampana rikoksena. Jos tekoja käsitellään useampana petoksena, hallituksen esityksessä esitetyn perusteella tuomioistuimen tulisi käräjäoikeudessa hyväksyä syytteen laajentaminen koskemaan myös uusia tekoja. Petosten käsittely useampana rikoksena kuitenkin saattaa johtaa siihen, että vastaaja tuomittaisiin ankarampaan rangaistukseen verrattuna tilanteeseen, jossa teot katsottaisiin yhdeksi petokseksi.

Avainsanat: oikeusvoima, rikosten yhtyminen, syytteen laajentaminen, syytteen muuttaminen, tuomion purkaminen syytetyn eduksi, tuomion purkaminen syytetyn vahingoksi

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja

SISÄLLYS

KIRJALLISET LÄHTEET	v
VIRALLISLÄHTEET	xii
OIKEUSKÄYTÄNTÖ	xiv
LYHENTEET	xvi
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman aihe	1
1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus	3
1.3 Metodi, aineisto ja oikeuslähdeoppi	3
1.4 Keskeiset käsitteet	7
1.4.1 Petos	7
1.4.2 Rikosten yhtyminen	8
1.4.3 Oikeusvoima	8
1.4.4 Tuomion purkaminen	9
1.4.5 Syytteen muuttaminen	10
1.5 Tutkielman rakenne	11
2 RIKOSTEN YKSIKÖINTI	13
2.1 Pituus- ja poikittaissuuntainen rajankäynti	13
2.2 Luonnollinen katsantokanta	14
2.3 Eri rikostyyppien yksiköintikäytänteitä	16
2.3.1 Petosrikokset (RL 36:1–2)	17
2.3.2 Varkausrikokset	18
2.3.3 Jatkuvat rikokset	19
2.3.4 Seksuaali- ja väkivaltarikokset	21
2.3.5 Huumausainerikokset	22
2.4 Rikosten yksiköinnin merkitys	23
3 OIKEUSVOIMA	26
3.1 Positiivinen ja negatiivinen oikeusvoimavaikutus	26
3.2 Oikeusvoimavaikutuksen objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus	28
3.3 Oikeusvoiman soveltaminen oikeuskäytännössä	30
3.4 Oikeusvoiman ja rikosten yksiköinnin välinen suhde	33
4 SARJAPETOSRIKOSTEN YKSIKÖINNIN SUHDE TUOMION PURKAMISEEN	36
4.1 Tuomion purkaminen syytetyn vahingoksi	36
4.1.1 Ratkaisu 1: Käsittely eri oikeusasteissa	39

4.1.2 Ratkaisu 1: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin	41
4.2 Tuomion purkaminen syytetyn eduksi	44
4.2.1 Ratkaisu 2: Käsittely eri oikeusasteissa	46
4.2.2 Ratkaisu 2: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin	49
5 SARJAPETOSRIKOSTEN YKSIKÖINNIN SUHDE SYYTTEEN MUUTTAMISEEN	52
5.1 Syytteen laajentaminen ja tarkistaminen	52
5.1.1 Syytteen laajentaminen	52
5.1.2 Syytteen tarkistaminen	54
5.2 Syytteen laajentamisen ja tarkistamisen välinen suhde petosrikosten yksiköinnissä	57
5.2.1 Syytteessä ilmoitetun tekoajan muuttaminen	57
5.2.1.1 Ratkaisu 3: Käsittely eri oikeusasteissa	57
5.2.1.2 Ratkaisu 3: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin	58
5.2.2 Syytteessä kuvatun tekotavan muuttaminen	62
5.2.2.1 Ratkaisu 4: Käsittely eri oikeusasteissa	62
5.2.2.2 Ratkaisu 4: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin	63
6 PÄÄTÄNTÖ	68

KIRJALLISET LÄHTEET

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY. Helsinki 1989.

Berg, Ulf – Berggren, Nils-Olof – Munck, Johan – Werner, Anita – Victor, Dag – Örn, Claes: Kommenterar till brottsbalken, del III. Stockholm 1994.

Boucht, Johan – Frände, Dan: Suomen rikosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 29/2019.

Cars, Thorsten: Om resning i rättegångsmål. Håkan Ohlssons Boktryckeri 1959.

Diesen, Christian: Precision i straffprocessen – om gärningsbeskrivning, bevisuppgift och förebringande av förundersökningsutsaga, Juridisk Tidskrift 2009–10, s. 502–529.

Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert: Rättegång II. Andra häftet, 8., bearbetade upplagan. Stockholm 1996.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael: Rättegång, 2. häftet. Nordstedts Juridik. Stockholm 2015.

Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.

Frände, Dan: Finsk straffprocessrätt. Edita Publishing Oy, Helsinki 2009.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy. Helsinki 2012.

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita Publishing Oy. Helsinki 2018.

Frände, Dan, Högsta domstolens straffrätts- och straffprocessrättspraxis åren 2018 och 2019. Teoksessa: Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland etthundrafemtiosjätte årgången 2. häftet. Helsinki 2020, s. 95–214.

Hakamies, Kaarlo, RL 36 Petos ja muu epärehellisyys. Teoksessa: Rikosoikeus, Tapio Lappi-Seppälä, Kaarlo Hakamies, Dan Helenius, Sakari Melander, Kimmo Nuotio, Timo Ojala, Ilkka Rautio. Alma Talent Oy. Helsinki 2022.

Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.

Helenius, Dan, Oikeusvoima rikosprosessissa. Teoksessa: Prosessioikeus, Dan Frände, Dan Helenius, Petra Hietanen-Kunwald, Tuomas Hupli, Risto Koulu, Juha Lappalainen, Heidi Lindfors, Johanna Niemi, Jaakko Rautio, Timo Saranpää, Santtu Turunen, Jyrki Virolainen, Mikko Vuorenpää. Alma Talent Oy. Helsinki 2021a.

Helenius, Dan, Syyte rikosprosessissa. Teoksessa: Prosessioikeus, Dan Frände, Dan Helenius, Petra Hietanen-Kunwald, Tuomas Hupli, Risto Koulu, Juha Lappalainen, Heidi Lindfors, Johanna Niemi, Jaakko Rautio, Timo Saranpää, Santtu Turunen, Jyrki Virolainen, Mikko Vuorenpää. Alma Talent Oy. Helsinki 2021b.

Huovila, Mika, Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa. Teoksessa: Rikostuomion perusteleminen, Mika Huovila, Raimo Lahti, toim. Timo Ojala. Helsingin hovioikeus 2005, s. 13–99.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. 2. uudistettu painos. Helsinki 2008.

Hyttinen, Tatu: Rahanpesu ja rikosvastuu. Teoria ja käytäntö. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.

Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi. 3., uudistettu painos. Kauppakaari Oyj. Lakimiesliton kustannus. Helsinki 2000.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti II. Talentum Media Oy. Helsinki 2002.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy. Helsinki 2018.

Jämsä, Jurkka, KKO 2015:68 Avunantoa koskevan tuomion purkaminen. Teoksessa: KKO:n ratkaisut kommentein, toim. Pekka Timonen. Alma Talent Oy. Helsinki 2023.

- Kemppinen, Heikki – Siro, Jukka: Oikeuskäytäntöön viittaaminen korkeimman oikeuden enakkopäätöksissä, *Lakimies* 5/2018, s. 493–515.
- Koponen, Pekka: Syytteen muuttamisesta ja syytesidonnaisuudesta, *Lakimies* 2/1997, s. 255–290.
- Koponen, Pekka: Uudempaa tulkintakäytäntöä syytesidonnaisuudesta ja rikostuomion oikeusvoimasta I, *Lakimies* 2/2003, s. 183–200.
- Koponen, Pekka: Uudempaa tulkintakäytäntöä syytesidonnaisuudesta ja rikostuomion oikeusvoimasta II, *Lakimies* 3/2003, s. 375–397.
- Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa. Erityisesti tahallisuuden ja syytesidonnaisuuden kannalta tarkasteltuna. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 249. Helsinki 2004.
- Koponen, Pekka: Yksi vai useita rikoksia – rikosten yhtymisestä, *Defensor Legis* 4/2015, s. 609–625.
- Koponen, Pekka, Teon identiteetistä rikos- ja rikosprosessioikeudessa. s. 131–148. Teoksessa: Matti Tolvanen. Oikeustieteiden moniottelija, Antti Keinänen, Reima Kukkonen, toim. Mia Kilpeläinen. Edita Publishing Oy. Helsinki 2015.
- Koponen, Pekka: Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent Oy. Helsinki 2017.
- Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan – Helenius, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy. Helsinki 2020.
- Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset. Tunnusmerkistöt ja yleiset opit. Edita Publishing Oy. Helsinki 2018.
- Lager, Irma: Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 97. Helsinki 1972.
- Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II. Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä 2001.

- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas, Tuomion oikeusvoima. Teoksessa: Prosessioikeus, Dan Frände, Dan Helenius, Petra Hietanen-Kunwald, Tuomas Hupli, Risto Koulu, Juha Lappalainen, Heidi Lindfors, Johanna Niemi, Jaakko Rautio, Timo Saranpää, Santtu Turunen, Jyrki Virolainen, Mikko Vuorenpää. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.
- Launiala, Mika, KKO 2019:72 Syytteen tarkistaminen hovioikeudessa. Teoksessa: KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko: Muutoksenhaun pääpiirteet. 4. uudistettu painos. Helsingin yliopisto. Helsinki 1998.
- Lindell, Bengt: Civilprocessen. Rättegång samt skiljeförfarande och medling. 4. upplagan. Iustus Förlag AB. Uppsala 2017.
- Livson, Mikael: Yksityisen kotirauhan rikosoikeudellinen suoja Suomen oikeuden mukaan. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja N:o 92. Helsinki 1958.
- Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, 2., uudistettu ja ajantasaistettu painos. Edita Publishing Oy. Helsinki 2021.
- Nordh, Roberth: Praktisk process II: Processens ram i brottmål: Om gärningsbegreppet, ändring och justering av åtal m.m. Iustus Förlag. Stockholm 2012.
- Nuotio, Kimmo: Syyte rikosoikeutta ja rikosprosessioikeutta yhdistävänä tekijänä, Lakimies 4/2001, s. 679–697.
- Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari Oy Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1997.
- Nuutila, Ari-Matti – Hakamies, Kaarlo, Rikoksen yksiköinti. Teoksessa: Rikosoikeus. 3., uudistettu painos. Tapio Lappi-Seppälä, Kaarlo Hakamies, Pekka Koskinen, Martti Majanen, Sakari Melander, Kimmo Nuotio, Ari-Matti Nuutila, Timo Ojala, Ilkka Rautio. Edita Publishing Oy. Helsinki 2009.

Nuutila, Ari-Matti – Melander, Sakari, Rikosten yksiköinti. Teoksessa: Rikosoikeus. 3., uudistettu painos. Tapio Lappi-Seppälä, Kaarlo Hakamies, Pekka Koskinen, Martti Majanen, Sakari Melander, Kimmo Nuotio, Ari-Matti Nuutila, Timo Ojala. Ilkka Rautio. Edita Publishing Oy. Helsinki 2009.

Ojala, Timo: Seksuaalirikokset, 2., uudistettu painos. Edita Publishing Oy. Helsinki 2022.

Poliisi: Petosrikokset. Saatavissa: <https://poliisi.fi/petosrikokset> (käyty 21.8.2023).

Rautio Jaakko, Ylimääräinen muutoksenhaku. Teoksessa: Prosessioikeus, Dan Frände, Dan Helenius, Petra Hietanen-Kunwald, Tuomas Hupli, Risto Koulu, Juha Lappalainen, Heidi Lindfors, Johanna Niemi, Jaakko Rautio, Timo Saranpää, Santtu Turunen, Jyrki Virolainen, Mikko Vuorenperä. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.

Resningsbeslutet om brevbomben. Svensk Juristtidning 1986, s. 557–562. Saatavissa: <https://svjt.se/svjt/1986/557> (käyty 18.8.2023).

Sahavirta, Ritva, Verorikokset. Teoksessa: Talousrikokset. 2., tarkistettu painos, Raimo Lahti, toim. Pekka Koponen. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2007.

Sahavirta, Ritva: Rahanpesu rangaistavana tekona. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu. A-sarja n:o 286. Helsinki 2008.

Siro, Jukka: Huumausainerikokset. Edita Publishing Oy. Helsinki 2017.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkajulkaisu]. Viiteajankoh-
ta: 2022, 4. vuosineljännes. ISSN=2344-9151. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa:
<https://stat.fi/julkaisu/cl8lagmwalp7k0cvzvge4qym3> (käyty 17.8.2023).

Sutela, Mika: Ylimääräinen muutoksenhaku rikosasioissa – väärän rikostuomion korjausmekanismi, Defensor Legis 3/2014, s. 313–324.

Tanttari, Sonja – Alanko, Markus: Petosrikollisuus ja sen ehkäisy. Rikoksantorjuntakatsaus 2017. Oikeusministeriö. Helsinki 2017.

- Tapani, Jussi, Rikosten yksiköinti – marginaalista ytimeen? Teoksessa: Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952–26/8–2012, toim. Tatu Hyttinen, Turku 2012, s. 221–239.
- Tapani, Jussi, Kirjanpitorikokset. Teoksessa: Keskeiset rikokset. Dan Frände, Jussi Matikkala, Jussi Tapani, Matti Tolvanen, Pekka Viljanen, Markus Wahlberg. Edita Publishing Oy. Helsinki 2018.
- Tapani, Jussi – Vuorenpää, Mikko: KKO:n ratkaisut kommentein 2000:II. Alma Talent Oy. Helsinki 2023.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. Alma Talent Oy. Helsinki 2019.
- Tapanila, Antti: Seksuaalirikokset ja oikeudenkäynti. Alma Talent Oy. Helsinki 2023.
- Tirkkonen, Tauno: Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesten yhdistys. Helsinki 1937.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus I. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu- ja. B-sarja N:o 25. Helsinki 1969.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu- ja. B-sarja N:o 56. Helsinki 1972.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus II. 2. uudistettu painos. WSOY. Helsinki 1977.
- Tolvanen, Matti, Huumausainerikokset, lääkerikos, dopingrikokset ja alkoholirikokset. Teoksessa: Keskeiset rikokset. Dan Frände, Jussi Matikkala, Jussi Tapani, Matti Tolvanen, Pekka Viljanen ja Markus Wahlberg. Edita Publishing Oy. Helsinki 2018.
- Tolonen, Hannu: Oikeuslähdeoppi. WSOY. Helsinki 2003.

- Turunen, Santtu, Oikeustapauskommentti KKO 2003:97. Teoksessa: KKO:n ratkaisut kommentein II 2003, toim. Pekka Timonen. Alma Talent Oy. Helsinki 2033.
- Ulväng, Magnus: Sammanläggning av flera systematiskt begångna brott till ett grovt brott – en replik, SvJT 2011, s. 1036–1049.
- Ulväng, Magnus: Brottslighetskonkurrens – Om relationer mellan regler och fall. Iustus Förlag AB. Uppsala 2013.
- Viljanen, Pekka, Syyteoikeuden vanhentumisesta syytettä tarkistettaessa. Teoksessa: Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela, toim. Jarkko Männistö. Turku 2004, s. 265–275.
- Violainen, Jyrki: Reformatio in pejus -kiellosta. Tutkimus tuomioistuimen tutkimisvallan laajuudesta yksipuolisessa muutoksenhaussa erityisesti rikosprosessia silmällä pitäen. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 120. Vammala 1977.
- Violainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet. Alma Talent Oy. Helsinki 2003.
- Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. Alma Talent Oy. Helsinki 2023.
- Welamson, Lars – Munck, Johan: Processen I hovrätt och högsta domstolen. Rättegång VI. 5. upplagan. Wolters Kluwer Sverige AB. Stockholm 2016.

VIRALLISLÄHTEET

HE 14/1958 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ylimääräistä muutoksenhakua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 84/1980 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistumisesta.

HE 40/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 180/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 213/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.

HE 53/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 29/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Prop 2011/12:156. Regeringens proposition 2011/12:156. Resningsförfarandet i brottmål – återupptagande av förundersökning och rätt till biträde.

LaVM 15/1990 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 15 hallituksen esityksen johdosta rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen alioikeuksissa.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Marttinen v. Suomi (21.4.2009)

Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009)

Euroopan unionin tuomioistuin

Kraaijenbrink (C-367/05)

Kretzinger (C-288/05)

Van Esbroeck (C-436/04)

Van Straaten (C-150/05)

Ruotsalainen oikeuskäytäntö

NJA 1974, s. 11

NJA 1987, s. 194

NJA 1989, s. 469

NJA 2000, s. 457

Ö 2544-07

Ö 936-20

Suomalainen oikeuskäytäntö

KKO 1963 II 3

KKO 1998:30

KKO 1976 I 5

KKO 1998:40

KKO 1981 II 75

KKO 1998:42

KKO 1981 II 123

KKO 1998:56

KKO 1984 II 49

KKO 1998:151

KKO 1984 II 154

KKO 1999:36

KKO 1984 II 197

KKO 2000:4

KKO 1993:98

KKO 2000:108

KKO 1994:67

KKO 2000:126

KKO 1995:45

KKO 2000:127

KKO 1996:41

KKO 2001:62

KKO 1996:42

KKO 2001:127

KKO 1997:140

KKO:n julkaisematon ratkaisu, 10.9.2001

KKO 1997:117

nro 1712

KKO 2002:33	KKO 2013:17
KKO 2003:12	KKO 2013:57
KKO 2003:30	KKO 2013:92
KKO 2003:97	KKO 2014:10
KKO 2004:9	KKO 2014:51
KKO 2004:33	KKO 2014:55
KKO 2004:41	KKO 2015:18
KKO 2004:56	KKO 2015:42
KKO 2005:67	KKO 2015:50
KKO 2006:3	KKO 2015:52
KKO 2006:78	KKO 2015:88
KKO 2006:98	KKO:n julkaisematon ratkaisu, 29.5.2015
KKO 2007:38	nro 1051
KKO 2007:102	KKO 2016:83
KKO 2008:6	KKO 2017:92
KKO 2008:24	KKO 2018:17
KKO:n julkaisematon ratkaisu, 8.10.2008	KKO 2018:44
nro 2134	KKO 2019:6
KKO 2009:2	KKO 2019:33
KKO 2009:14	KKO 2019:46
KKO 2009:27	KKO 2019:72
KKO 2010:1	KKO 2019:93
KKO 2010:59	KKO 2020:10
KKO 2010:62	KKO 2020:24
KKO 2010:91	KKO 2020:59
KKO:n julkaisematon ratkaisu, 10.11.2010	KKO 2020:98
nro 2228	KKO 2022:19
KKO 2011:66	KKO 2023:12
KKO 2011:84	KKO 2023:13
KKO:n mulkaisematon ratkaisu, 22.9.2011	KKO 2023:19
nro 2050	KKO 2023:32
KKO 2012:23	

LYHENTEET

EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HD	högsta domstolen
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RB	rättegångsbalken (740/1942), Ruotsin oikeudenkäymiskaari
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SopS	sopimussarja
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe

Viranomaisten tietoon tulleiden rikoslain (myöhemmin *RL*, 39/1889) 36:1–2:n mukaisten petosrikosten määrä on yli kolminkertaistunut viimeisen 20 vuoden aikana.¹ On kuitenkin todennäköistä, että luku on paljon suurempi, sillä suuri osa ei ilmoita poliisille joutuneensa petoksen uhriksi.² Petoksien määrä on alkanut kasvaa Suomessa merkittävästi 2010-luvulta lähtien, mikä selittyy etenkin internetissä tapahtuvien olemattomien tavaroiden myyntimäärien ja pankkitunnuksien kalastelemisen lisääntymisenä.³ Internetissä petosten tekeminen on helppoa ja halpaa, ja lisäksi uhreja voi löytää helposti.⁴ Tyypillisesti petosten tekijät tekevät useiden petosten sarjoja, ja usein petoksesta kiinni jääneellä tekijällä on taustallaan aikaisempia petos tuomioita. Petokset ovat tyypillisesti sarjarikoksia. Niiden tekemisessä yleistä on, että tekijä ei saa yksittäisestä teosta kovin suurta rikoshyötyä, mutta useita petoksia tekemällä tekijä voi saada merkittävän rikoshyödyn.⁵

RL 6:4:n mukaan rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate on se, että ”[r]angaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen”. Sarjapetos ten näkökulmasta olennaista on se, katsotaanko tekojen täyttäneen saman rikoksen tunnusmerkistön yhden vai useamman kerran: jos tekosarja katsotaan useammaksi kuin yhdeksi rikokseksi, petoksia tehnyt tuomitaan todennäköisesti ankarampaan rangaistukseen kuin silloin, jos teko katsottaisiin vain yhdeksi petokseksi. Se johtuu rikoksen yksiköimisoppien keskeisestä tausta-ajatuksesta siitä, että kun rikosten lukumäärä kasvaa, niiden itsenäinen rangaistusarvo ja merkitys tuomittavaan rangaistukseen vähenee.⁶ Siksi syyttäjän ja tuomioistuimen tulee pohtia sitä, muodostaako tekokokonaisuus yhden vai useamman rikoksen.

Tämä tutkielma on jatkoa vuonna 2019 tehtyyn rikosoikeuden alaan kuuluvaan notaaritutkielmaan⁷ sarjapetosrikosten yksiköinnistä. Notaaritutkielmassa selvitettiin Rovaniemen ho-

¹ Tilastokeskuksen (2023) mukaan viranomaisten tietoon tuli vuonna 2000 yhteensä 11 994 lievää petosta, perusmuotoista petosta ja törkeää petosta. Vastaava luku vuonna 2022 oli 37 668.

² Tanttari – Alanko 2017, s. 12 ja 14.

³ Hakamies 2022, s. 1196; Tanttari – Alanko 2017, s. 12 ja 14.

⁴ Poliisi 2023, Petosrikokset.

⁵ Tanttari – Alanko 2017, s. 16.

⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 592.

⁷ Södö, Milla. Petosten yksiköintiperusteiden soveltaminen Rovaniemen hovioikeuden ratkaisuihin. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Notaaritutkielma 2019.

vioikeudessa vuonna 2017 käsitellyistä sarjapetosrikoksista siitä, mille luonnollisen katsantokannan⁸ kriteereille annettiin painoarvoa sarjapetosten yksiköinnissä. Yllättäen tutkielman merkittävin tulos oli se, että suuressa osassa haastehakemuksista syyttäjä ei ollut yksiköinyt petoksia yhdeksi rikokseksi, vaikka korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella teot olisi voitu katsoa yhdeksi rikokseksi. Samoin tuomioistuimien ei muuttanut yhdessäkään notaaritutkielman aineistona olleessa tuomiossa syyttäjän linjausta siitä, onko kyseessä yksi vai useampi rikos. Tutkielman lopputulos herätti lisäkysymyksiä siitä, miksi petosrikoksia ei ollut yksiköity ja mitä negatiivisia seurauksia sarjapetosten yksiköimättä jättäminen voisi aiheuttaa. Koska rikosoikeudellinen näkökulma ei antanut vastausta heränneisiin kysymyksiin, syy yksiköimättä jättämiseen voisi selittyä ainakin osin prosessioikeuden näkökulmasta tarkasteltuna.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, minkälaisia rikosprosessioikeudellisia tulkintaongelmia sarjapetosrikosten yksiköintiin liittyy. Aihetta on tärkeä tutkia, koska sarjapetosrikoksia on tutkittu vähän ja niiden määrä tulee todennäköisesti lisääntymään oikeudenkäynneissä. Ongelmat ilmenevät ennen kaikkea silloin, kun syyttäjä haluaa tarkistaa syytettä kesken rikosoikeusprosessin tai jo lainvoiman saanut tuomio halutaan purkaa. Tulkintaongelmia aiheutuu, koska tuomion oikeusvoimavaikutuksesta ei ole erillistä säännöstä laissa, vaan tulkinta perustuu oikeuskirjallisuuteen ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin. Periaate ilmenee kuitenkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen (myöhemmin *EIS*) 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, jossa säännellään niin sanotusta *ne bis in idem* -kiellosta⁹. Kielto tarkoittaa sitä, että ketään ei saa tutkia uudestaan tai rangaista samasta asiasta.¹⁰ Ongelmia syytteen tarkistamisessa tai tuomion purkamisessa ei ilmene silloin, kun kyse on yksiselitteisesti kahdesta tai useammasta eri rikoksesta: syyttäjä voi kummassakin tapauksessa nostaa syyteoikeuden vanhentumisajan kuluessa rikosepäilystä uuden syytteen, joka käsitellään erillisessä oikeudenkäynnissä. Toisin sanoen teon oikeusvoimavaikutus ei ulotu toiseen tekoon. Ongelmia aiheutuu silloin, kun ei ole täysin selvää, onko kyseessä yksi vai useampi rikos.

⁸ Ks. tarkemmin käsitteen tarkoituksesta tämän tutkielman aluvusta 2.2.

⁹ Ks. tämän tutkielman sivu 27, jossa käsitellään tarkemmin *ne bis in idem* -kieltoa.

¹⁰ Vuorenperä 2021, s. 934.

1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen raja

Tämän tutkielman tutkimuskysymys on, *mitä prosessioikeudellisia näkökulmia sarjapetosrikosten yksiköinnissä tulee ottaa huomioon tilanteissa, joissa syyttäjä haluaa muuttaa syytettä tai lainvoiman saanut tuomio halutaan purkaa*. Koska jokaisella rikostyyppillä on omat yksiköintiperiaatteensa, tässä tutkielmassa ei ole mahdollista käsitellä kaikkien rikostyyppien yksiköinnin tulkintaongelmia perusteellisesti erikseen. Sen vuoksi tutkielman tutkimusosiossa keskitytään RL 36:1–2:n mukaiseen petosrikosten yksiköintikysymyksiin. Kuitenkin myös muiden rikostyyppien yksiköintiä käsitellään lyhyesti luvussa 2, sillä aineistona käytettävien korkeimman oikeuden ratkaisujen tulkintalinjoja on vaikea ymmärtää, jos ei tunne eri rikostyyppien yksiköintikäytänneperiaatteita.

Tutkielman tutkimuksellinen osio on jaettu kahteen pääluokkaan: Ensimmäisessä tutkimusluvussa (luku 4) käsitellään sarjapetosrikosten yksiköintiä tilanteessa, jossa lainvoiman saanut sarjapetosuomio halutaan purkaa joko syytetyn eduksi tai vahingoksi. Luvussa keskitytään avunantajan rooliin ja tuomion purkamiseen syytetyn vahingoksi. Toisessa tutkimusluvussa (luku 5) puolestaan käsitellään sarjapetosrikosten yksiköintiä tilanteessa, jossa syyttäjä haluaa muuttaa syytettään. Luvussa keskitytään pohtimaan tekojen syyteoikeuden vanhentumista ja uuden seikan lisäämistä haastehakemuksessa ilmoitettuun.

1.3 Metodi, aineisto ja oikeuslähdeoppi

Tässä tutkielmassa sarjapetosrikoksen yksiköinnin tulkintaongelmia tarkastellaan oikeudenkäymiskaareissa (myöhemmin *OK*, 4/1734) säännellyn tuomion purkamisen ja rikosasioista oikeudenkäynnissä annetussa laissa (myöhemmin *ROL*, 689/1997) säännellyn syytteen muuttamisen näkökulmasta. Kuitenkaan tarkoituksena ei ole syventyä esimerkiksi siihen, millä perusteilla syytettä saa tarkistaa. Myöskään tässä tutkielmassa ei tarkastella tuomion purkamisedellytysten täyttymistä. Tutkielmassa ei myöskään selosteta esimerkiksi tuomion purkamisen liittyvää oikeuskäytäntöä systemaattisesti, sillä tulkintakäytänteiden ymmärtäminen edellyttää laajaa perehtyneisyyttä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin ja julkaisemattomiin ratkaisuihin. Lisäksi tulkintakäytänteillä ei ole merkitystä rikosten yksiköinnissä.¹¹

¹¹ Koponen 2017, s. 448. Ks. myös Kemppinen – Siro LM 5/2018, s. 510. Heidän tutkimuksestaan selviää, että vuosina 2013–2017 annetuissa korkeimman oikeuden ennakkopäätöksissä (yht. 509 ratkaisua) viitattiin kolme kertaa korkeimman oikeuden julkaisemattomiin ratkaisuihin. Kaikki kyseisistä ratkaisuista koskivat ylimääräistä

Tutkielman tutkimusote on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Tutkimuksen tarkoituksena on siis selvittää voimassa olevan oikeuslähteen sisältöä ja soveltamista tulkitsemalla oikeutta. Lainopillisella tutkimuksella halutaan selvittää, miten oikeuslähdettä tulisi soveltaa käytännössä voimassa olevan oikeuden mukaan.¹² Vaikka lainoppi muistuttaa tuomioistuimen tulkinta- ja ratkaisutoimintaa, niiden erona on se, että lainopillisessa tutkimuksessa ei ole ratkaisupakkoa toisin kuin tuomioistuimilla on.¹³ Koska rikosten yksiköinnistä ja oikeusvoimasta ei ole säännöksiä laissa, tutkimuksessa ei kuvata perinteisen lainopin tutkimusmetodin mukaisesti sitä, mitä voimassa oleva oikeus sisältää eli miten lakia tulisi tulkita.

Rikosten yksiköintiongelmien liittyvät OK 31 luvun mukaiseen tuomion purkamiseen sekä ROL 17 luvun mukaiseen syytteen muuttamiseen. Sarjapetosrikosten yksiköinnissä huomioon otettavia seikkoja on luontevinta tarkastella korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä. Koska myös Ruotsissa syytteen muuttamiseen ja tuomion purkamiseen liittyvät säädökset ovat lähes saman sisältöiset kuin Suomessa, tutkielmassa viitataan jonkin verran myös ruotsalaiseen lainsäädäntöön ja korkeimman oikeuden (myöhemmin *HD*) ennakkotapauksiin.

Korkein oikeus ei ole antanut tuomion purkamiseen tai syytteen muuttamiseen liittyviä ratkaisuja, jotka käsitelisivät sarjapetoksia. Sen vuoksi tutkielman aineistoksi on valittu toisiin rikostyyppisiin liittyviä ratkaisuja. Ratkaisuja selatessa aineistoksi valittiin neljä ennakkopäätöstä, joissa käsitellään rikoksen yksiköintiä tuomion purkamisessa tai syytteen muuttamisessa. Ratkaisujen avulla selvitetään, voidaanko niistä saada tulkinta-apua myös sarjapetosrikosten yksiköintikysymyksissä. Aineistona ovat ratkaisut annettu sen jälkeen, kun eduskunnassa otettiin ensimmäisen kerran kantaa rikoksen yksiköintiin hallituksen esityksessä HE 40/1990 vp ja lakivaliokunnan mietinnössä LaVM 15/1990 vp. Ratkaisujen tarkoituksena on tukea argumentaatiota ja toimia petosrikosten yksiköintikysymysten kuvaajina. Tutkielmassa ei kuvata sitä, millaisia tulkintakysymyksiä syytteen muuttamiseen ja lainvoimaisen tuomion purkamiseen liittyy, vaan ne ovat apuvälineitä kuvaamaan oikeusvoiman ja rikosten yksiköinnin välistä suhdetta. Aineistoa käsitellään tutkimuksessa ratkaisuina 1–4, ja ne ovat seuraavat:

- ratkaisu 1: KKO 2022:19, jossa tarkastellaan syytteen purkamista syytetyn vahingoksi
- ratkaisu 2: KKO 2015:68, jossa tarkastellaan syytteen purkamista syytetyn eduksi

muutoksenhakua (KKO 2014:93, KKO 2015:68 ja KKO 2016:83). Julkaisemattomilla ratkaisuilla on ennakkopäätöksissä julkaistuna merkitystä ylimääräistä muutoksenhakua koskeissa ratkaisuissa erityisesti vakiintuneen käytännön kuvaajina.

¹² Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20.

¹³ Hirvonen 2011, s. 22 ja 33.

- ratkaisu 3: KKO 2019:72, jossa tarkastellaan syytteen muuttamisen ja laajentamisen välistä suhdetta
- ratkaisu 4: KKO 2000:108, jossa tarkastellaan syytteen muuttamisen ja laajentamisen välistä suhdetta.

Ratkaisu 1 on valittu aineistoksi, koska siinä käsitellään sarjarikoksille tyypillistä tilannetta, jossa tuomion lainvoimaiseksi tulemisen jälkeen ilmenee, että rikoksesta tuomittu on syyllistynyt olennaisesti moitittavampaan menettelyyn kuin mistä hänet on tuomittu. Ratkaisun avulla selvitetään, millä perusteilla tuomion purkamista syytetyn vahingoksi voidaan soveltaa sarjapetosrikoksiin. Ratkaisu 2 on valittu aineistoksi, koska siinä käsitellään avunantajan roolia suhteessa päätekijän tuomioon. Ratkaisun avulla selvitetään, miten oikeusvoima vaikuttaa avunantajan rooliin sarjapetosrikoksissa. Ratkaisu 3 on valittu aineistoksi, koska siinä tarkastellaan rikoksen tekoajan pidentämistä. Ratkaisun avulla selvitetään, minkälaisien seikkojen lisääminen syytteeseen on sarjapetostapauksissa sallittua syytteen tarkistamista. Myös ratkaisu 4 sisältää uuden seikan lisäämisen tekoon. Ratkaisun avulla selvitetään, miten uuden petoksen lisääminen petossarjan osateoksi vaikuttaa uuden seikan vanhenemisaikaan.

Ratkaisujen 1–4 avulla pystytään selvittämään kattavasti petosrikosten yksiköintiin liittyviä näkökulmia. Kutakin tutkielmassa aineistona käsiteltävää ratkaisua käsitellään samalla tavalla: Ensin taustoitetaan lyhyesti asian käsittely eri oikeusasteissa ja sen jälkeen pohditaan rikoksen yksiköinnin suhdetta ratkaisun näkökulmasta. Läpi tämän tutkielman käytetään paljon myös muita korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä ja julkaisemattomia ratkaisuja konkretisoimaan ja havainnollistamaan oikeuskäytäntöä ja sarjapetosten yksiköintiin liittyvien johtopäätösten tukemisessa. Jotta teksti on looginen ja helposti seurattava, kaikkien oikeustapausten syytettyjen nimeäminen aloitetaan A:sta. Sen vuoksi kaikki tässä tutkielmassa käytettävät henkilöiden nimeämiset eivät noudata korkeimman oikeuden ratkaisussa olevaa merkitsemistapaa.

Kun pohditaan tutkimustulosten painoarvoa oikeuslähteiden velvoittavuuden näkökulmasta, tulee tarkastella oikeuslähdeoppijärjestelmää. Oikeuslähdeoppijärjestelmä kuvaa oikeuslähteitä ja niiden velvoittavuuden tasoa. Oikeuslähteitä voidaan jaotella usealla eri tavalla, mutta tässä tutkielmassa käytetään Suomessa eniten viitattuun *Aulis Aarnion* ja *Aleksander Peczenikin* kehittämä jaottelu. Jaottelu perustuu siihen, mitä tapahtuu, jos lakia tulkitseva viranomai-

nen sivuuttaa ratkaisutoiminnassaan tietyn oikeuslähteen.¹⁴ Aarnio ja Peczenik jaottelevat oikeuslähteet 1) vahvasti velvoittaviin, 2) heikosti velvoittaviin sekä 3) sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat laki, johon sisältyvät Suomen perustuslain (myöhemmin *PL*, 731/1999) perusoikeudet, lait sekä lakien nojalla annetut alemman asteiset normit ja maan tapa. Vahvasti velvoittavuus tarkoittaa sitä, että jos asia ratkaistaan lain tai maan tavan vastaisesti, asian ratkaisusta henkilöä voi uhata vastuu virkavirheestä. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitus ja tuomioistuinratkaisut. Suurin merkitys on ylimpien tuomioistuinten eli korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätösratkaisuilla. Heikosti velvoittavat oikeuslähteet vaikuttavat järjestelmässä siten, että niiden vastainen ratkaisu muuttuu todennäköisesti muutoksenhakuvaiheessa, jos asianosainen ei ole tyytyväinen ratkaisuun ja hakee siihen muutosta. Heikosti velvoittavista oikeuslähteistä poikkeaminen aiheuttaa lainsoveltajalle perusteluvelvollisuuden. Sallittuja oikeuslähteitä ovat oikeusvertailevat ja reaaliset argumentit, joiden merkitys ratkaisutoiminnassa vaihtelee. Niiden sivuuttaminen ei kuitenkaan aiheuta haitallisia seuraamuksia, vaan niillä voi vahventaa ratkaisun perusteluja.¹⁵

Tässä tutkielmassa tarkastelun keskiössä ovat heikosti velvoittavat oikeuslähteet, sillä rikosten yksiköinnistä tai oikeusvoimasta ei ole lainsäädäntöä. Hallituksen esityksessä HE 40/1990 vp esitetään, että oikeusvoiman tulkinta- ja soveltamiskäytäntö jäävät tuomioistuinten ratkaisukäytännön varaan. Vaikka perinteisen oikeuslähdeopin näkökulmasta korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä on vain heikko velvoittavuus, käytännössä niillä on suomalaisessa oikeuskulttuurissa suuri painoarvo ja ennakkopäätökset ovat suomalaisessa oikeuskulttuurissa merkittäviä oikeuslähteitä.¹⁶ Etenkin tuomion purkamista koskevassa tutkimusosiossa viitataan myös julkaisemattomiin korkeimman oikeuden ratkaisuihin, vaikka niillä ei ole ennakkopäätösarvoa. Julkaisemattomien ratkaisujen merkitys on tärkeä lain soveltamisessa muissa samankaltaisissa tapauksissa. Lisäksi ne toimivat ohjeena etenkin korkeimmalle oikeudelle itselleen samankaltaisissa tapauksissa.

Oikeusvoimaa ja rikosten yksiköintiä tarkastellaan tässä tutkielmassa vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden avulla, sillä rikosten yksiköintiä käsitellään syytteen muuttamisen ja tuomion purkamisen näkökulmasta. Syytteen muuttamisesta on säädetty ROL 5:17:ssä ja tuomion purkamisesta OK 31 luvussa. Lisäksi tuomioistuimen on otettava huomioon kyseisiä säännöksiä

¹⁴ Ks. toisenlainen jaottelu esim. Tolonen 2003, s. 27.

¹⁵ Aarnio 1989, s. 218–221.

¹⁶ Ks. esim. Huovila 2005, s. 41.

soveltaessaan perus- ja ihmisoikeudet. Suomen perustuslaissa (myöhemmin *PL*, 731/1999) 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta ja EIS 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklassa tuomion oikeusvoimaan oleellisesti liittyvästä *ne bis in idem* -kiellosta: ”Ketään ei saa saman valtion toimivallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti.”

1.4 Keskeiset käsitteet

1.4.1 Petos

Petosrikoksissa vaihdannan toinen osapuoli käyttää oikeudettomasti hyväkseen informaatioepätasapainoa ja aiheuttaa toiselle osapuolelle taloudellista vahinkoa ja vastaavasti itselleen tai jollekulle toiselle taloudellista hyötyä.¹⁷ Petosrikosten kriminalisoinnin taustalla on pyrkimys taata jokaiselle omaisuudensuoja, joka turvataan sekä perus- että ihmisoikeutena.¹⁸ RL 36:1:ssä säädetään petoksesta seuraavasti:

Joka, hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdytystä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä, on tuomittava petoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Petoksesta tuomitaan myös se, joka 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa dataa syöttämällä, muuttamalla, tuhoamalla tai poistamalla taikka tietojärjestelmän toimintaan muuten puuttamalla saa aikaan tietojenkäsittelyn lopputuloksen vääristymisen ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa.

Yritys on rangaistava.

Tässä tutkielmassa keskitytään ensimmäisessä momentissa säädettävään niin sanottuun erehdyttämispetokseen, joka tehdään erehdyttämällä vastapuoli tekemään sopimus tai jokin suoritus joko sopimussuhteessa tai sen ulkopuolella. Jotta teko olisi petos, sen tulee täyttää seuraavat kriteerit: a) erehdyttäminen tai erehdyksen hyväksi käyttäminen, b) toiselle siitä aiheutuva

¹⁷ Hakamies 2022, s. 1195.

¹⁸ Suomen perustuslain 15:1:n mukaan ”[j]okaisen omaisuus on turvattu”. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan (SopS85–86/1998) 1 artiklassa puolestaan säädetään seuraavaa: ”Jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti.”

erehdys¹⁹, c) erehdyksen vallassa suoritettu määräämistoimi, d) siitä aiheutunut taloudellinen vahinko sekä f) tahallisuus.²⁰

1.4.2 Rikosten yhtyminen

*Rikosten yhtymisellä*²¹ tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilö tekee useita tekoja ennen kuin tuomioistuin antaa teoista rangaistuksen ja joissa pohdittavaksi tulee se, onko tekijä syyllistynyt yhteen vai useampaan rikokseen. Tarkastelun kohteena on, milloin tietyn tunnusmerkistön täyttävät ja ajallisesti toisiaan seuraavat teot muodostavat yhden rikoksen.²² Rikosten yhtyminen ilmenee kahdella eri tavalla, joita ovat *lainkonkurrenssi*²³ ja *rikosten yksiköiminen*. Lainkonkurrenssilla tarkoitetaan sitä, että yhden rangaistussäännöksen soveltamisala kattaa joko osittain tai kokonaan myös toisen rangaistussäännöksen soveltamisalan. Tässä tutkielmassa ei keskitytä tapauksiin, joissa voitaisiin soveltaa lainkonkurrenssia. Puolestaan rikosten yksiköiminen on tämän tutkielman keskeisin käsite. Sillä tarkoitetaan sitä, että tekijän tekemiin tekoihin on mahdollista soveltaa samaa rangaistussäännöstä monta kertaa.²⁴

1.4.3 Oikeusvoima

Tuomion oikeusvoima on helpointa ymmärtää tuomion lainvoiman käsitteen avulla: Tuomio saavuttaa lainvoiman silloin, kun siihen ei enää voida hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakuinein, eli kyseeseen voivat enää tulla vain OK 31 luvussa säädetyt ylimääräiset muutoksenhakuinein.²⁵ Oikeusvoima liittyy lainvoimaiseen tuomioon siten, että lainvoimainen tuomio saa samalla myös oikeusvoiman eli tuomiosta tulee sitova suhteessa uusiin oikeudenkäynteihin.²⁶ Lainvoima estää muutoksenhaun eli oikeudenkäynnin jatkamisen ylemmässä oikeusasteessa, kun taas oikeusvoima estää oikeudenkäynnin aloittamisen uudelleen ensim-

¹⁹ Ks. kuitenkin KKO 2012:23, jonka mukaan erehdytyksen kohteena olleita ei tarvitse yksilöidä haastehakemukseen tarkasti.

²⁰ Ks. Hakamies 2022, s. 1197, joka käsittelee petoksen edellytysten täytymiskriteereitä kattavasti.

²¹ *Rikosten yhtymistä* kutsutaan myös *rikoskonkurrenssiksi*, mutta tässä tutkielmassa käytetään ilmausta rikosten yhtyminen, koska korkein oikeus käyttää sitä ratkaisuisissaan.

²² Tapani 2014, s. 222.

²³ Ks. lisää lainkonkurrenssista esim. Boucht – Frände 2019, s. 181–185; Frände – Matikkala – Tapani – Tolvanen – Viljanen – Wahlberg 2018, s. 201.

²⁴ Boucht – Frände 2019, s. 181; Tapani 2014, s. 223.

²⁵ Lappalainen – Hupli 2021, s. 751.

²⁶ Vuorenperä 2023, s. 112–113; Helenius – Linna 2021, s. 565–566; Helenius 2021a, s. 778.

mäisessä oikeusinstanssissa.²⁷ Kyseistä vaikutusta kutsutaan myös *res judicata*-vaikutukseksi²⁸, mutta tässä tutkielmassa käytetään selvyuden vuoksi vain oikeusvoimakäsitettä.

Oikeusvoima on yksi prosessioikeuden keskeisimmistä käsitteistä. Se on myös tämän tutkielman keskiössä, sillä tuomion purkaminen ja syytteen muuttaminen perustuvat tuomion negatiiviseen oikeusvoimaan. Sitä tarkastellaan tämän tutkielman luvussa 3. Oikeusvoimasta ei ole säädetty laissa, vaan sen tulkintakysymysten ratkaiseminen on jätetty korkeimman oikeuden oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden varaan. Oikeusvoimavaikutus on yksi prosessioikeuden klassikkokysymyksistä. Oikeusvoiman soveltamisessa käytetään apuna myös vanhoja korkeimman oikeuden ratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta.²⁹ Tuomioiden oikeusvoimavaikutus perustuu yleisten tuomioistuinten antamille ratkaisuille. Hallintolainkäytössä sen sijaan ei synny vastaavaa oikeusvoimavaikutusta, vaan sama asia voidaan panna uudestaan vireille viranomaisessa.³⁰ Oikeusvoimavaikutus on tuomioistuinten riita-, hakemus- ja rikosasioissa hieman erilainen. Tässä tutkielmassa tarkastellaan vain rikosasioiden oikeusvoimavaikutusta.³¹

1.4.4 Tuomion purkaminen

Lainvoimaisen tuomion tarkoituksena on tuottaa lopullinen oikeusrauha. Kuitenkin joskus tuomion sisältö voi osoittautua niin virheelliseksi, että kyseeseen voi tulla tuomion purkaminen, josta säännellään OK 31 luvussa.³² Purkaminen liittyy aina lainvoiman saaneeseen tuomioon. Sen kohteena voivat olla tavalliset tuomiot, yksipuoliset tuomiot, osatuomiot ja sellaiset välituomiot, jotka saavuttavat lainvoiman, ja muut tuomioistuimen tekemät lopulliset päätökset ja väliaikaismääräykset.³³ Tuomion purkukelpoisuutta arvioitaessa keskeisin merkitys on päätöksen kyvyllä saavuttaa oikeusvoima.³⁴ Tuomion purkaminen on mahdollista silloin, kun sen aineellinen sisältö on virheellinen.³⁵ Tuomion purkamista koskevat säännökset ovat

²⁷ Lappalainen – Hupli 2021, s. 754.

²⁸ Vuorenperä 2023, s. 112–113; Helenius – Linna 2021, s. 565–566; Helenius 2021a, s. 778.

²⁹ Helenius – Linna 2021, s. 9 ja 552.

³⁰ Ks. HE 29/2018 vp, s. 70, jossa mainitaan, että päätöksen saanut asianosainen voi hakea lapsen huostaanoton lopettamista, vaikka hän olisi saanut samassa asiassa kielteisen päätöksen aikaisemmin.

³¹ Helenius – Linna 2021, s. 555. Ks. lisää riita- ja hakemusasioiden oikeusvoimavaikutuksesta esim. Helenius – Linna 2021, s. 556–565.

³² Welamson – Munck 2016, s. 186–187.

³³ Lindell 2017, s. 489; Welamson – Munck 2016, s. 189–190.

³⁴ Welamson – Munck 2016, s. 186–187.

³⁵ Helenius – Linna 2021, s. 664.

erilaiset rikos- ja siviiliasioissa. Tämän tutkielman 4 luvussa tarkastellaan vain rikostuomioiden purkamista.³⁶ Tuomion purkaminen rikosasioissa voidaan tehdä joko syytetyn eduksi (OK 31:8) tai vahingoksi (OK 31:9).³⁷ Ylimääräisessä muutoksenhaussa muutoksenhakuinstanssi tutkii vain sen, onko tuomion purkamiselle tai poistamiselle jokin laissa säädetty peruste.³⁸ Ylimääräisillä muutoksenhakukeinoilla ei sen sijaan voida muuttaa hakemuksen kohteena olevan ratkaisun sisältöä. Muutos tuomion sisältöön on mahdollista vasta sen jälkeen, kun lainvoimainen tuomio on ensin poistettu tai purettu.³⁹

1.4.5 Syytteen muuttaminen

Teonkuvaus on olennainen osa syytettä, ja se määrittää epäillyn rikoksen, jonka perusteella vaaditaan rangaistusta. Tuomioistuin on sidottu syyttäjän syytteessä esittämään teonkuvaukseen, eikä tuomioistuin voi rangaista vastaajaa muusta kuin syytteessä mainitusta rikollisesta teosta. Asiasta käytetään nimitystä *syytesidonnaisuus*, jota täydentää syytteenmuutoskielto.⁴⁰ Tuomioistuimissa on kuitenkin kiinnitetty enemmän huomiota syytteen tosiasiakuvaukseen. Tuomioistuimella on katsottu perinteisesti olleen laaja valta tuomita syytetylle muu rangaistusnimike kuin mistä hänelle on nimenomaisesti vaadittu rangaistusta. Kuitenkin 1990-luvulla syytesidonnaisuuteen suhtautuminen on muuttunut tuomioistuimissa tiukemmaksi.⁴¹

Syytetylle taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(3a) artiklassa ”oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista”. Kyseinen artikla yhdessä syytesidonnaisuuden kanssa muodostaa syytetylle perustan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Syytetyn perusoikeuksien vastapainona on rikosvastuun toteuttaminen ja aineellisen totuuden selvittäminen. Koska rikosasia voidaan asettaa vain kerran tuomiois-

³⁶ Kuitenkin rikostuomioiden purkamisessa ja riita-asioiden tuomion purkamisessa lainsäädäntö on osin samanlaista.

³⁷ Ks. myös Tirkkonen 1977, s. 404–405. Ylimääräistä muutoksenhakua koskeva OK 31 luvun lainsäädäntö on pääasiallisesti peräisin vuodelta 1960. Esikuvana säännöksille ovat olleet Ruotsin rättegångsbalkenin (myöhemmin RB, 740/1942) 58–59 lukujen säännökset. Siksi myös Ruotsin tietoisoppia ja oikeuskäytäntöä voidaan hyödyntää OK 31 tulkintakysymyksissä.

³⁸ Ks. Virolainen 1977, s. 317–318.

³⁹ Ks. Lager 1972, s. 19.

⁴⁰ Koponen LM 2/2003, s. 186.

⁴¹ Koponen LM 2/1997, s. 274–275. Vrt. ratkaisuja KKO 1984 II 154 ja KKO 1993:98. Ks. HE 82/1995 vp, s. 126, Vastaajaa ei voida tuomita rangaistukseen kätkemisrikoksesta, jos syytteen teonkuvauksen mukaan hän on syyllistynyt anastukseen.

tuinkäsittelyyn, syyttäjällä tulee olla mahdollisuus reagoida tuomioistuinprosessin aikana tietoonsa saamiin seikkoihin.⁴² ROL 5:17:ssä säädetään tilanteeseen reagoimisesta seuraavasti:

Nostettua syytettä ei saa muuttaa. Syyttäjä voi kuitenkin laajentaa samaa vastaajaa koskevan syytteen käsittämään toisen teon, jos tuomioistuin esitettävään selvitykseen ja muihin seikkoihin nähden katsoo sen soveliaaksi.

Syytteen muuttamisena ei pidetä sitä, että syyttäjä rajoittaa syytettään tai ilmoittaa toisen lainkohdan kuin haastehakemuksessa taikka vetoaa uuteen seikkaan syytteen tueksi.

Yllä mainitun pykälän sanamuodon mukaan syytteen muuttaminen voidaan jakaa syytteen laajentamiseen, tarkistamiseen⁴³ ja rajoittamiseen. Tässä tutkielmassa on keskitytty syytteen tarkistamisen ja laajentamisen väliseen suhteeseen, sillä niiden merkitys rikoksen yksiköinnille ja oikeusvoimalle on erilainen. Kumpaakin niistä tarkastellaan pääluvussa 5. Sen sijaan syytteen rajoittamista ei tässä tutkielmassa käsitellä.

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielman seuraavassa kahdessa pääluvussa taustoitetaan rikosten yksiköintiä ja oikeusvoimaa. Rikosten yksiköintiä käsittelevän 2 luvun tarkoituksena on selkeyttää, minkälaisia yksiköintikäytänteitä petosrikoksilla on. Luvussa tarkastellaan lyhyesti myös muiden rikostyyppien yksiköintikäytänteitä, sillä niiden ymmärtäminen auttaa ymmärtämään petosrikosten yksiköintiin vaikuttavia seikkoja. Luvussa ei tarkastella kaikkien mahdollisten rikostyyppien yksiköintikäytänteitä, vaan siinä on keskitytty omaisuus- ja väkivaltarikosten yksiköinteihin. Esimerkiksi virkarikosten yksiköintikäytänteitä ei tarkastella. Yksiköinti auttaa lisäksi oikeusvoima-käsitteen ymmärtämisessä, sillä rikoksen oikeusvoima on erilainen tapauksissa, joissa teko yksiköidään yhdeksi rikokseksi useamman rikoksen sijaan. Oikeusvoimaa käsittelevässä 3 luvussa esitellään oikeusvoimavaikutuksen laajuutta, johon sisältyvät oikeusvoiman negatiivinen, positiivinen, subjektiivinen sekä objektiivinen ulottuvuus.

Luvuissa 4 ja 5 on tämän tutkielman tutkimuksellinen osuus, ja niissä käsitellään rikoksen yksiköinnin vaikutuksia tuomion purkamisessa ja syytteen muuttamisessa. Aluksi käsitellään sarjapetosrikosten yksiköinnin vaikutusta tuomion purkamiseen. Ensin käsitellään tuomion purkamista syytetyn vahingoksi ja käsitellään siihen liittyvä ratkaisu 1. Vastaavasti menetel-

⁴² Koponen LM 2/2003, s. 183–184; Ks. Nuotio LM 4/2001, s. 687–689, joka kritisoi syytesidonnaisuuden muuttamista tiukemmaksi.

⁴³ Jokela 2018 käyttää syytteen tarkistamisesta myös nimitystä syytteen täydentäminen.

lään tuomion purkamista syytetyn vahingoksi koskevassa osiossa, jossa käsitellään ratkaisu 2. Luku 5 käsittelee syytteen laajentamisen ja muuttamisen välistä suhdetta rikoksen yksiköinnin näkökulmasta. Luvun alussa esitetään ensin syytteen laajentamisen ja tarkistamisen välinen ero ja sen jälkeen käsitellään aineistona olevat ratkaisut 3 ja 4. Päättäntöluvussa 6 esitellään tutkielman keskeiset tulokset, pohditaan tutkielman onnistuneisuutta ja esitellään muutamia jatkotutkimusaiheita.

2 RIKOSTEN YKSIKÖINTI

2.1 Pituus- ja poikittaissuuntainen rajankäynti

Kun yksi teko täyttää saman rikoksen tunnusmerkistön useamman kuin yhden kerran, joudutaan pohtimaan, onko kyseessä yksi vai useampi rikos. *Nuutila* tarkastelee ongelmaa *pituus-* ja *poikittaissuunnan rajankäynnin* näkökulmasta. Pituussuuntainen rajankäynti ilmenee silloin, kun rikollista toimintaa jatketaan ajallisesti eteenpäin. Tilanne voi konkretisoitua esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö anastaa omaisuutta useasta eri myymälästä. Pohdittavaksi tulee, onko jokainen anastus oma rikoksensa vai onko kyse yhdestä rikoksesta. Poikittaissuuntaisessa rajanvedossa kyseessä on tilanne, jossa rikolliseen menettelyyn syyllistynyt täyttää toiminnallaan usean rikoksen tunnusmerkistön. Kyse voi olla esimerkiksi tilanteessa, jossa A ampuu haulikolla ja osuu samalla laukauksella sekä B:hen että C:hen. Pohdittavaksi tulee kysymys siitä, syyllistyykö A yhteen vai kahteen rikokseen, esimerkiksi tappoon (RL 21:1). Tilanteen tulkinnassa merkitystä tulee antaa tunnusmerkistökohtaisesti. Esimerkiksi tapon tunnusmerkistö on kirjoitettu siten, että siinä puhutaan yhden ihmisen hengen riistämisestä. Varkausrikkoksessa tunnusmerkistössä puhutaan vain ”irtaimen omaisuuden” anastamisesta, mikä voidaan tulkita siten, että yksi varkaus voi ulottua laajaan omaisuuserään ja eri omistajien omaisuuteen.⁴⁴

Rikosten yksiköinnistä merkityksellistä on se, kohdistuuko rikos erottamattomasti henkilöön tai henkilöön erottamattomasti liittyviin oikeushyviin, kuten terveyteen, kunniaan, vapauteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. Jos rikos kohdistuu johonkin edellä mainittuun, on perusteltua tulkita eri henkilöön kohdistuvia tekoja eri rikoksina. Esimerkiksi tapon (RL 21:1) tunnusmerkistö kattaa vain pistemäisen teon. Kyseisen kaltaisissa rikoksissa erillisiä tekoja ei voida katsoa yhdeksi rikokseksi⁴⁵. Kyse on poikittaissuuntaisesta rajanveto-ongelmasta. Sen sijaan esimerkiksi rahanpesun (RL 32:6) tunnusmerkistö, ”[j]oka – – pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta”, kattaa pidempiaikaisen toiminnan ja laajemman tekokokonaisuuden. Yleisesti ottaen niissä rikoksissa, joissa rikos ei kohdistu erottamattomasti henkilöön, merkitystä annetaan tekokokonaisuuden yhteydelle. Kyse on pitkittäissuuntaisesta rajanveto-

⁴⁴ Nuutila 1997, s. 375–377.

⁴⁵ Nuutila 1997, s. 376–377. Ks. myös Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 421; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 610. Ks. myös Frände 2012, s. 283, ja Nuutila 1997, s. 383. Tekojen yksiköinti tapossa voisi tulla kyseeseen silloin, kun henkilö on ennen onnistunutta tappoa yrittänyt tappaa uhrin. Yksiköinnissä tulee ottaa huomioon ajallinen ulottuvuus: jos tapon yrityksen ja tapon välillä on riittävän pitkä aika, tekoja voitaisiin katsoa erillisinä rikoksina.

ongelmasta.⁴⁶ Pitkittäis- ja poikittaissuuntaiseen arviointiin liittyviä seikkoja tarkastellaan tarkemmin tämän tutkielman alaluvussa 2.3.

2.2 Luonnollinen katsantokanta

Voimassa olevassa laissa ei ole säännöstä, joka koskisi yksittäisten rikollisten tekojen katsomista yhdeksi tai useammaksi rikokseksi. Oikeuskäytännössä arvioinnin lähtökohtana on käytetty niin sanottua *luonnollista katsantokantaa*⁴⁷, josta on maininta hallituksen esityksessä (HE 84/1980 vp ja HE 40/1990 vp) sekä lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 15/1990 vp). Luonnollisen katsantokannan merkitysisältöä ei kuitenkaan ole avattu edellä mainituissa virallislähteissä tarkemmin, vaan oikeuskäytäntö on muovannut käsitteelle juridis-teknisen sisällön. Luonnollisen katsantokannan arvioinnissa tulee ottaa huomioon seuraavat kriteerit: 1) ajallinen ja paikallinen ulottuvuus ja tapahtumatyyppi, 2) henkilöllinen ulottuvuus sekä 3) sama motivaatioperusta. Lähtökohtaisesti teot katsotaan useaksi rikokseksi, jos rikolliset teot käsittävät pitkäkestoisen ja eri paikkoihin ulottuvan tapahtumainkulun, jota ei voida jakaa osatekoihin. Asiassa tulee arvioida myös sitä, voidaanko tapahtumainkulku jakaa osatekoihin vai ei. Jos kyseessä on ajallisesti pitkäkestoinen samaan objektiin kohdistuva tapahtumainkulku, johon ei liity yksiselitteistä paikkaa, teko voidaan katsoa yhdeksi rikokseksi. Lähtökohtaisesti teko käsittää niin monta rikosta kuin sillä on asianomistajia. Sama motivaatioperusta tarkoittaa tilannetta, jossa ajallisesti pitkää tapahtumainkulkua ohjaavat samat motiivit, jolloin teot voidaan katsoa yhdeksi rikokseksi. Vastaavasti kyse on useasta rikoksesta, jos osateko edellyttää uutta toimintamotivaatiota.⁴⁸ Yhteiseen motivaatioperustaan perustuvista useista teoista määrättävän rangaistuksen tulisi olla lievempi verrattuna rikoksiin, joilla ei ole yhteistä motivaatioperustaa.⁴⁹ Luonnollisen katsantokannan kriteereitä ei ole tarkoitettu sovellettavaksi mekaanisesti. Korkein oikeus on pyrkinyt ratkaisemaan tapauksia sillä perusteella, mitä kulloisessakin tilanteessa on pidettävä kohtuullisena ja järkevänä käsityksenä.

Luonnollisen katsantokannan lisäksi oleellista rikollisten tekojen yksiköinnissä on rikosten tunnusmerkistö, rikoksen tyyppi, asianomistajien lukumäärä sekä suojattava oikeushyvä.⁵⁰

⁴⁶ Nuutila 1997, s. 377–378.

⁴⁷ Koska termiä käytetään virallisdokumenteissa, sitä voidaan pitää normatiivisena käsitteenä.

⁴⁸ Frände 2012, s. 280; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 415.

⁴⁹ Koponen Defensor Legis 4/2015, s. 611.

⁵⁰ Tapanila 2023, s. 154–155; Hyttinen 2021, s. 485; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 415; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 594. Ks. myös Tapani 2012, s. 228, jonka mukaan luonnollista katsantokantaa ei tulisi soveltaa samalla tavalla kaikkiin rikostyyppihin.

Oikeushyvän suojaamisesta esimerkkinä on kotirauhan rikkominen. Vaikka henkilö metelöisi kovaäänisesti niin, että hän rikkoo usean asunnossa asuvan kotirauhaa, henkilö syyllistyy vain yhteen kotirauhan rikkomiseen. Kotirauhan kriminalisoinnin suojeluintressinä on turvata kaikille mahdollisuus nauttia kotirauhasta.⁵¹ Kyseisen kaltaisissa rikoksissa luonnollista katsantokantaa voidaan soveltaa, kun pohditaan, onko kyseessä yksi vai useampi rikos.⁵² Kuitenkin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä kriteerien relevanssi, painoarvo ja merkityssisältö ovat vaihdelleet sen eri ratkaisuissa jopa saman rikostyyppin sisällä. Hyvänä perussääntönä yksiköinnissä on ottaa huomioon teko aika ja -paikka, teon suoritustapa sekä teon välitön seuraus. Jos jokin edellä mainituista seikoista on teossa olennaisesti toisenlainen kuin jossakin toisessa teossa, teot eivät ole identtiset eli kyse on useasta eri rikoksesta.⁵³

Luonnolliseen katsantokantaan liittyvällä keskustelulla oli vahva traditio jo 1970-luvulta. Keskustelu aiheesta jatkui aktiivisesti RL 7 luvun uudistamisen⁵⁴ jälkeen 1990-luvulla, kun korkein oikeus antoi useita luonnolliseen katsantokantaan liittyviä ratkaisuja⁵⁵. Korkeimman oikeuden antamat kolme ensimmäistä luonnollista katsantokantaa koskevaa ratkaisua antoivat avoimen tulkintaohjeen luonnollisen katsantokannan soveltamiselle. Niistä ei kuitenkaan saanut merkittävästi tulkinta-apua yksiköintikysymysten ratkaisemiseen. Vaikka ratkaisuissa otettiin kantaa luonnollisen katsantokannan kriteereihin vain kyseistä ratkaisua koskevassa tapauksessa, niitä on sovellettu myöhemmin myös eri rikostyyppien yksiköinnissä.⁵⁶ Ensimmäisissä luonnollista katsantokantaa koskevissa ratkaisuissaan korkein oikeus linjasi, että ajallisen ulottuvuuden lisäksi merkitystä tulee antaa sille, ovatko teot olleet selkeästi erillisiä tekoja vai onko kysymys yhteisestä toiminnasta. Kuitenkin oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että tekoajan ja -paikan merkitys riippuu olennaisesti rikostyyppistä ja tapahtuman yksilöllisistä piirteistä.⁵⁷ Myöhemmin 1990-luvulla annetussa ratkaisussa KKO 1997:117 korkein oi-

⁵¹ Ks. Livson 1958, s. 35; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 613.

⁵² Hyttinen 2021, s. 479. Hän vertaa luonnollisen katsantokannan soveltamista työkalupakkiin, josta poimittaisiin kussakin tilanteessa sopivat työkalut. Joku voisi esittää kritiikkiä siitä, että ratkaisutoiminnasta tulee liian kasuisista, jos luonnollista katsantokantaa aletaan pitää normatiivisena työkalupakkina sen sijaan, että sillä katsottaisiin olevan normatiivinen itseisarvo. Ulväng (2011, s. 1039) ja Tapani (2012, s. 228) eivät ole asiasta huolissaan. Heistä on riittävää, että työkalupakin sisältämiä normatiivisia kriteereitä käytetään samalla tavalla kussakin rikostyyppissä. Myös Hyttinen (2021, s. 480) on samaa mieltä asiasta Ulvängin ja Tapanin kanssa.

⁵³ Ks. Tirkkonen 1969, s. 342; Tirkkonen 1972, s. 450.

⁵⁴ RL 7 luvun uudistukset astuivat voimaan 1.4.1992, jolloin otettiin käyttöön ns. yhtenäisrangaistusjärjestelmä.

⁵⁵ KKO 1994:67, KKO 1996:41, KKO 1996:42 ja KKO 1997:117. KKO 1994:67 oli ensimmäinen ratkaisu, jossa korkein oikeus otti kantaa rikoksen yksiköintiin sen jälkeen, kun Suomessa oli siirrytty yhtenäisrangaistusjärjestelmään vuonna 1992. Ratkaisussa todetaan, että rikosten yksiköinnissä tulee antaa merkitystä tekosarjan ajalliselle ulottuvuudelle ja sille, onko kysymys yhtenäisestä toiminnasta vai selkeästi erillisistä osateoista. Myös ratkaisuissa KKO 1996:41 ja KKO 1996:42 otettiin saman tyyllisesti kantaa rikosten yksiköintiin.

⁵⁶ Ks. Hyttinen 2021, s. 476. Korkein oikeus on 1990- ja 2000-luvun alun ratkaisuissaan painottanut nimenomaan kyseisessä tilanteessa tärkeiksi kokemiaan normatiivisia ratkaisukriteereitä, kun taas muut katsantokannan kriteerit ovat saaneet vähäisemmän painoarvon.

⁵⁷ Koponen LM 2/1997, s. 266.

keus linjasi oikeuskirjallisuudessa esitetyn kannan mukaisesti, että rikosten yksiköinnissä tulee kiinnittää huomiota rikostunnusmerkistöjen kirjoitustapaan, sillä jokaisella rikostunnusmerkistöllä on omat tavoitteensa ja suojeluintressinsä.⁵⁸ Sen sijaan 2000- ja 2010-luvuilla alettiin antaa enemmän painoarvoa asianosaisten lukumäärälle ja tekijän motivaatioperustalle, kun taas ajallisella lyhytkestoisuudella ei ollut merkitystä.⁵⁹ Myös 2000-luvulla annettujen ratkaisuperusteiden merkitys on vaihdellut tapauskohtaisesti, mistä voi päätellä, että kussakin yksittäisessä tilanteessa luonnollisen katsantokannan sisältämiä kriteereitä painotetaan kunkin tilanteen edellyttämällä tavalla.⁶⁰

2.3 Eri rikostyyppien yksiköintikäytänteitä

Samankaltaisen rikoksen tunnusmerkistön useampikertaista täyttymistä koskeva arviointi on periaate- tasolla suhteellisen selväpiirteistä. Kuitenkin käytännössä esiintyy ongelmia, koska ei ole olemassa yleisiä kriteerejä siitä, minkälaista tekojaksoa tulisi jälkikäteen tarkastella omana tekonaan. Lisäksi yksiköintiä vaikeuttaa se, että tekojen arviointikriteerit ja niiden painoarvo vaihtelevat tunnusmerkistöttäin.⁶¹ Sen vuoksi rikosten yksiköinnistä ei voi antaa kovin tarkkaa kuvaa siitä, tulisiko ne käsittää yhtenä vai useampana rikoksena.

Seuraavaksi esitettävät näkökohdat ovat yleisiä kannanottoja joidenkin rikostyyppien yksiköinnistä. Ensin esitellään petosrikosten ja sen jälkeen muiden varallisuusrikosten yksiköintikäytänteitä. Vertailun vuoksi työhön on otettu myös yksiköintikäytänteitä rikoksista, jotka kohdistuvat henkilöön liittyviin oikeushyviin. Niiden käsittely antaa vertailukuvan siitä, että kaikkien omaisuusrikosten yksiköintikäytänteet eivät ole samanlaiset. Lisäksi henkilöön kohdistuvissa rikoksissa suojeluobjektin erilaisuus verrattuna talousrikoksien suojeluobjektiin johtaa siihen, että henkilöön kohdistuvien rikosten yksiköintikäytänteet ovat erilaiset.

⁵⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 594.

⁵⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 595; Ks. esim. KKO 2011:66. Ks. kuitenkin KKO 2011:84, jossa petosrikossarjoissa asianomistajien lukumäärää merkittävämpi ratkaisuperuste oli tekijän motivaatioperusta. Ratkaisuissa KKO 2017:92 ja KKO 2018:17 rikokset olivat tapahtuneet pitkällä aikavälillä.

⁶⁰ Hyttinen 2021, s. 478. Ks. myös esim. KKO 2002:33.

⁶¹ Koponen Defensor Legis 4/2015, s. 610.

2.3.1 Petosrikokset (RL 36:1–2)

Petosrikoksissa (RL 36:1) lähtökohtana on ollut, että eri asianomistajiin kohdistuvat teot on yksiköity eri petoksiksi. Tulkintalinjaa havainnollistaa ratkaisu KKO 2010:62, jossa A:n katsottiin syyllistyneen petokseen ja törkeään petokseen. Tapauksessa ulosotossa ollut A oli perinyt B:ltä omaisuutta vuonna 2005 ja ulosottomies ulosmittasi A:n kuolinpesäosuuden. A tuomittiin petoksesta, sillä hän oli siirtänyt 14.8.2006 eräästä pankista B:n tililtä 3 485,52 euroa omalle tililleen. A tuomittiin myös törkeästä petoksesta, sillä A oli siirtänyt 14.8.–1.9.2006 itselleen varoja eräästä toisesta pankista B:n tililtä omalle tililleen 14 000 euroa.⁶² Asianomistajien lukumäärän painottuminen petosrikosten yksiköintikysymyksessä ilmenee myös ratkaisussa KKO 2009:14, jossa A:n katsottiin syyllistyneen kahteen petokseen erehdyttämällä Kansaneläkelaitosta ja Helsingin kaupunkia maksamaan A:lle sosiaalietuuksia 20.5.2008–31.12.2010. Ensimmäinen petos käsitti tilanteen, jossa A oli saanut Kansaneläkelaitokselta lapsilisää, kotihoidon tukea sekä äitiys- ja vanhempainrahaa. Toinen petos käsitti tilanteen, jossa A oli saanut Helsingin kaupungilta toimeentulotukea.⁶³ Korkein oikeus ottaa suoraan kantaa rikoksen yksiköintiin ratkaisussaan KKO 2020:59. A:n katsottiin syyllistyneen yhdeksään törkeään petokseen 15.4.2011–20.3.2014, kun A oli erehdyttänyt asianosaisia ilmoittamalla olevansa oikeustieteen kandidaatti tai asianajaja ja esiintynyt näiden avustajana riita- ja rikosoikeudenkäynneissä. A:lla ei todellisuudessa ollut Suomessa hyväksyttyä oikeustieteen tutkintoa eikä oikeutta toimia oikeudenkäyntiavustajana. Korkein oikeus antoi painoarvoa asianomistajien lukumäärälle, vaikka se toteaa seuraavaa: ”A:n syyksi luetut petosrikokset muodostavat ajallisen ja toiminnallisen jatkumon, jossa toiminnan motivaatioperusta on pysynyt samana siitäkin huolimatta, että jokainen rikos on edellyttänyt erillistä päätöksentekoa.”

Ratkaisussa KKO 2023:19 erehdyksen kohteeksi joutunut asianosainen on pysynyt samana. Tapauksessa pankissa työskennellyt A syyllistyi törkeään petokseen erehdyttäessään työntekijäpankiltaan yhteensä 582 000 euroa. A oli syyllistynyt petoksiin toimimalla kahdella eri tavalla 10.12.2019–31.1.2020: Ensimmäiseksi A oli siirtänyt pankin asiakkaille myöntämiään luottovaroja omalle tililleen. Toiseksi A oli laatinut asiakkaiden nimissä vääriä luottohake-

⁶² Ks. Tapani 2012, s. 230–231, joka kritisoi ratkaisun perusteluita, koska asianomistajien lukumäärä sai liikaa painoarvoa. Pankit eivät olleet petoksen asianomistajia, vaan ne olivat määränneet samojen ulosottovelkojien taloudellisista eduista. Teot olisi myös voitu tulkita yhdeksi törkeäksi petokseksi. Ks. myös KKO 2019:93, jossa korkeimman oikeuden aikaisempi tulkintalinja saa vahvistusta. Kyseisessä teossa A tuomittiin kahdesta petoksesta, kun hän oli erehdyttänyt kahta pankkia myöntämään A:lle lainat, vaikka A:lla ei ollut aikomusta maksaa niitä takaisin.

⁶³ Ks. myös KKO 1995:45, jossa A tuomittiin viidestä petoksesta, kun A oli ottanut tekaistulla nimellä velaksi erilaisia tavaroita ja palveluita viideltä eri asianomistajalta.

muksia ja erehdyttänyt pankin toista palveluneuvojaa hyväksymään hakemukset ja siirtänyt myönnettyt luotot omalle tililleen.⁶⁴

Petosrikosten yksiköimättä jättäminen ei ole tyydyttävä ratkaisu esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö myy useille eri henkilöille saman tuotteen aikomatta toimittaa sitä ostajille. Yksittäinen asianomainen ei yleensä koe sarjapetoksessa suurta taloudellista menetystä, mutta kokonaisuudessaan tekijä voi onnistua hankkimaan itselleen huomattavan taloudellisen hyödyn. Jos petokset katsotaan yhdeksi petokseksi, tekijä voisi saada tuomion törkeästä petoksesta.⁶⁵ Ratkaisu KKO 2011:84 käsittelee edellä kuvatun kaltaista tilannetta. Ratkaisussa asianosaisten lukumäärän sijaan korkein oikeus kiinnitti huomiota yhteiseen motivaatioperustaan ja täytäntöönpanon tapaan. Tapauksessa A yritti erehdyttää 6 694 suomalaisia elinkeinonharjoittajia maksamaan 587 euron suuruisen laskun. Laskut lähetettiin 1.1.–30.4.2004, ja laskun maksoi ainakin 315 asianomaista. Ratkaisusta ei ilmene, millä perusteilla korkein oikeus on arvioinut rikoksen yksiköintiä koskevan kysymyksen. Todennäköistä kuitenkin on, että yksiköinti on perustunut ajalliseen, paikalliseen ja henkilölliseen yhteyteen sekä samaan motivaatioperustaan.⁶⁶ Vastaavan kaltainen tilanne on ollut myös ratkaisussa KKO 2018:44. Tapauksessa A oli tehnyt 25 petoksen sarjan 9.7.2015–4.11.2015 myymällä internetissä pääasiallisesti erilaisien tapahtumien pääsylippuja 20–270 eurolla. A:n tarkoituksena ei ollut toimittaa tuotteita niiden ostajille, ja hänen saamansa rikoshyöty oli yhteensä noin 3 400 euroa. Korkein oikeus katsoi, että A:n syyksi on luettava vain yksi petos.

2.3.2 Varkausrikokset

Varkausrikoksissa (RL 28:1) kiinnitetään huomiota ajalliseen ja paikalliseen yhteyteen, samaan motivaatioperustaan sekä yhteen rikoksentekopäätökseen.⁶⁷ Asianomistajien lukumäärään ei yleensä kiinnitetä huomioon, koska usein tekijä ei edes tiedä, kenen omaisuutta hän

⁶⁴ Ks. myös KKO 1997:140, KKO 2006:98, KKO 2015:52 ja KKO 2015:88. Ratkaisussa KKO 2015:88 A oli freelancerina erehdyttänyt erästä säätiötä maksamaan A:lle käännostöistä 7.6.2005–8.4.2009 yhteensä 29 856,60 euroa. Ratkaisussa KKO 2015:52 A oli erehdyttänyt Kansaneläkelaitosta 20.5.2008–31.12.2010 maksamaan A:lle asumistukea yhteensä 10 079,83 euroa.

⁶⁵ Tapanila – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 596.

⁶⁶ Vastaavan kaltaiseen ratkaisuun päädyttiin myös ratkaisussa KKO 2018:17, jossa kyse oli 16 vuoden aikana tapahtuneista 20 eri kerralla tehdyistä rahavarojen anastamisesta. Tekijä tuomittiin yhdestä kavalluksesta. Ratkaisussa ei annettu suurta painoarvoa ajalliselle ulottuvuudelle, sillä tekijän viimeisen ja toiseksi viimeisen kavalluksen välillä oli n. neljän vuoden tauko. Ks. Tapanila – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 598, jossa he kritisoivat ratkaisun perusteluja.

⁶⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 595; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 416; Tapani 2012, s. 229; Frände 2012, s. 281; Nuutila 1997, s. 378.

anastaa.⁶⁸ Jos esimerkiksi tekijä anastaa kerrostalon polkupyörävarastosta useita polkupyöriä, hän ei yleensä tiedä polkupyörien omistajia. Kyse on poikittaissuuntaisesta rajanvedosta.⁶⁹ Toisaalta myös varkausrikoksissa ajallisella ulottuvuudella on merkitystä, sillä jos sama henkilö murtautuu muutamaa päivää myöhemmin samaan polkupyörävarastoon ja anastaa sieltä uudestaan polkupyöriä, teko tulisi katsoa uudeksi rikokseksi. Jos taas tekijä kävisi saman yön aikana anastamassa polkupyöriä usean eri taloyhtiön polkupyörävarastosta, tekokokonaisuutta tulisi arvioida useana varkautena.⁷⁰ Kyseisen kaltaisesta tapauksesta on ollut kyse ratkaisussa KKO 2002:33, jossa A oli kahden päivän aikana anastanut 10 paikkakunnalla 16 eri liikkeestä tavaraa. Korkein oikeus päätyi siihen, että A oli syyllistynyt 16 varkauteen, eli asianomistaja-kohtaisuus arvioitiin tärkeimmäksi kriteeriksi.⁷¹

2.3.3 Jatkuvat rikokset

Jatkuvissa rikoksissa kyse on ainakin jonkin aikaa kestävästä toiminnasta hetkellisen teon sijaan.⁷² Kyse on pitkittäissuuntaisesta rajanvedosta.⁷³ Kyseisiä rikoksia ovat esimerkiksi paritus (RL 20:10), pahoinpitelyn (RL 21:5) alaan kuuluva lähisuhdeväkivalta ja ihmiskauppa (RL 25:3). Myös monet talousrikokset, kuten rahanpesu (RL 32:6) ja kirjanpitorikos (RL 30:9), ovat jatkuvia rikoksia. Jatkuvat rikokset yksiköidään lähtökohtaisesti yhdeksi rikokseksi, eikä merkitystä anneta esimerkiksi ajan kulumiselle.⁷⁴ Korkein oikeus on ottanut kantaa luonnollisen katsantokannan soveltamiseen jatkuvissa rikoksissa esimerkiksi ratkaisussaan KKO 2007:38, kun se antoi ratkaisun paritusrikoksesta. A oli ollut 1.1.2001–1.12.2004 pääsuunnittelijana ja -järjestäjänä prostituutioasiassa. Korkein oikeus katsoi, että A oli syyllistynyt yhteen rikokseen, joka käsitti parituksen ja törkeän parituksen. Parisuhteessa tapahtuneille seksuaali- ja väkivaltarikoksille on tyypillistä, että sen osatekojen yksilöitävyys on vaikeaa.⁷⁵ Siksi tekoajalla ja -paikalla ei ole välttämättä merkitystä perheen sisällä tapahtuvien seksuaali-

⁶⁸ Nuutila 1997, s. 378. Ks. myös KKO 1988:109, jossa A tuomittiin neljästä varkaudesta. A oli tunkeutunut autoliikkeen pihalle ja murtautunut useisiin eri autoihin tarkoituksenaan anastaa autostereoitteita. Enemmistö katsoi, että syytetty oli syyllistynyt neljään varkauteen yhden varkauden sijaan.

⁶⁹ Nuutila 1997, s. 377.

⁷⁰ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 595; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 416; Koponen 2015, s. 135. Tapani 2012, s. 229; Frände 212, s. 281; Nuutila 1997, s. 378.

⁷¹ Myös KKO 2011:66 noudattaa samaa tulkintalinjaa. A tuomittiin usean näpistyksen sarjasta, joka oli tapahtunut 8.8.–29.8.2009. Yhdeksi rikokseksi katsottiin sellaiset näpistykset, jotka olivat kohdistuneet samaan liikkeen saman päivän aikana. A oli syytekohtaan kohdissa 6 ja 10 anastanut tavaraa samasta liikkeestä 24.8.2009 ja 29.8.2009, mutta rikokset katsottiin omiksi rikoksikseen.

⁷² Matikkala 2021, s. 474.

⁷³ Nuutila 1997, s. 377.

⁷⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 610; Tapani 2023, s. 156.

⁷⁵ Tapani 2023, s. 155.

ja väkivaltarikosten tekojen yksiköinnissä.⁷⁶ Oikeuskäytännössä on katsottu, että lähisuhdeväkivaltaan kuuluvat teot muodostavat yhden rikoksen.⁷⁷

Veropetoksessa merkitystä on annettu syytetyn toimintaperusteille ja samantyyppisille tuloille.⁷⁸ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:102 A oli neljänä perättäisenä verovuonna jättänyt ilmoittamatta osan tuloistaan verottajalle. Teko katsottiin yhdeksi veropetokseksi. Jos kysymyksessä olisi tyypiltään erilainen virheellisyys, kyseessä voisi olla kaksi erillistä rikosta. Kyseinen tilanne konkretisoituisi esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö yhtenä vuonna jättää ilmoittamatta tulonsa verottajalle ja toisena vuonna tekee vääriä poistoja.⁷⁹ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että teot tulisi katsoa yhdeksi rikokseksi, sillä eri verolajeja koskevan ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti perustuu usein samaan motivaatioperustaan.⁸⁰

Kirjanpitorikoksissa (RL 30:9) peräkkäisinä tilikausina samankaltaisena jatkuva menettely yksiköidään yhdeksi kirjanpitorikokseksi.⁸¹ Ratkaisussa KKO 2004:33 kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies oli merkinnyt kahden peräkkäisen tilikauden ajalta henkilöstön palkkamenot kommandiittiyhtiön kuluiksi. Ratkaisussa todetaan, että kirjanpitorikos alkaa silloin, kun kirjanpitoon tehdään virheellisiä merkintöjä. Päätymisajankohta puolestaan on silloin, kun virheellisiä merkintöjä sisältävä tilinpäätös allekirjoitetaan. Jos kirjanpitovelvollinen olisi tehnyt jonkin kirjanpitoilmoituksen rikollisen menettelyn aikana oikein, kyse on kahdesta eri kirjanpitorikoksesta.⁸²

Koska rahanpesurikokset (RL 32 luku) ovat uhrittomia rikoksia, asianomistajien lukumäärällä ei ole vaikutusta rahanpesurikosten yksiköintiin. Tekokokonaisuus voidaan siis yksiköidä yhdeksi rikokseksi myös tilanteissa, joissa rikoshyöty on peräisin useaan asianomistajaan kohdistuvasta esirikoksesta. Ratkaisuissa KKO 1994:47, KKO 1996:41 ja KKO 1996:42 on annettu painoarvoa ajalliselle yhteydelle ja toiminnan ykseydelle. Rahanpesurikoksissa ajalliselle yhteydelle ja toiminnan ykseydelle voidaan antaa painoarvoa tilanteessa, jossa kysymys

⁷⁶ Koponen LM 2/1997, s. 266. Ks. myös Diesen Juridisk Tidskrift 2009–2010, s. 507. Lapseen kohdistuvassa seksuaalirikoksessa tekoajankohdaksi voidaan joutua hyväksymään vuosineljänneksen tarkkuus.

⁷⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 611.

⁷⁸ Ks. Sahavirta 2008, s. 226.

⁷⁹ Ks. Nuutila – Hakamies 2009, s. 783; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 416. Omasta aloitteesta maksettavia veroja koskeva veropetos katsotaan yhdeksi rikokseksi, vaikka kyse olisi eri verolajeista.

⁸⁰ Nuutila – Hakamies 2009, s. 783; Sahavirta 2007, s. 222. Vrt. kuitenkin KKO 2013:92, jossa eri verolajit yksiköitiin eri rikoksiksi.

⁸¹ Tapani 2018, s. 687; Frände 2012, s. 281.

⁸² Frände 2012, s. 281. Kirjanpitorikokset ovat niin sanottuja jatkuvia rikoksia, joten peräkkäisinä tilikausina samankaltaisena jatkuva menettely yksiköidään yhdeksi kirjanpitorikokseksi.

on napakasta tekokokonaisuudesta, jossa rahanpesun kohteena on ollut sama varallisuuserä.⁸³ Rahanpesurikoksissa ajallisen yhteyden ja toiminnan ykseyden arvioinnissa ongelmallisia ovat kuitenkin esimerkiksi tilanteet, joissa rahanpesijä luovuttaa rikoshyödyn kolmannelle taholle pestäväksi ja saa rikoshyödyn tai sen sijaan tulleen omaisuuden kolmannelta taholta vuosien kuluttua ensimmäisestä rahanpesuaktista.⁸⁴ Tilanteessa tulkinta-apuna voidaan käyttää ratkaisua KKO 1997:117, jossa ajallisen ulottuvuuden ja tekojen ykseyden sijaan painoarvoa annettiin rikostunnusmerkistöjen erityispiirteille ja kriminalisointien suojeluobjektille. Ratkaisun perusteella pidempikestoinenkin tekokokonaisuus voidaan katsoa yhdeksi rikokseksi. Rahanpesurikoslainsäädännön kokonaisuudistuksessa on korostettu, että tekojen yksiköimistä yhdeksi rikokseksi puoltaa lähinnä osatekojen ajallinen ja paikallinen yhteys. Lisäksi arvioinnissa on otettava huomioon esirikos ja sen tekijä. Jos pestäväksi tarkoitettu omaisuus on peräisin samalta esirikoksen tekijältä, on vahvat perusteet sille, että tekokokonaisuus yksiköidään yhdeksi rahanpesurikokseksi.⁸⁵

2.3.4 Seksuaali- ja väkivaltarikokset

Muissa kuin perheen sisällä tapahtuvissa seksuaalirikoksissa tulisi antaa tavanomaista enemmän painoarvoa teolle ja uhrille aiheutetulle oikeudenloukkauksen luonteelle.⁸⁶ Ainakin silloin kun teot ovat ajallisesti lähellä toisiaan, kyseessä on yksi rikos. Ratkaisussa KKO 2001:62 A makasi väkisin B:n kanssa ensin sängyssä ja sen jälkeen WC:ssä. Teot katsottiin yhdeksi rikokseksi.⁸⁷ Seksuaalirikoksissa lähtökohtana on, että jokaiseen asianomistajaan kohdistunutta teko tai teot käsitellään erillisinä rikoksina. Seksuaalirikoksissa suojeltava oikeushyvä muodostuu kunkin asianomistajan seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta.⁸⁸ Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan KKO 1984 II 49, että A oli syyllistynyt kahteen eri väkisinmakaamiseen, kun hän oli autossa pakottanut B:n kolmesti ja C:n neljästi sukupuoliyhteyteen kanssaan.

⁸³ Hyttinen 2021, s. 474–475 ja 482–483.

⁸⁴ Ks. Hyttinen 2021, s. 475. Rahanpesurikokset vaarantavat vain kerran sitä suojeluobjektia, jota rikoksen kriminalisoinnilla pyritään suojelemaan. Näin ollen teot voitaisiin katsoa yhdeksi rikokseksi, vaikka tekojen ajallinen etäisyys ja toiminnan ohuempi ykseys puoltaisivat tekojen katsomista useammaksi rikokseksi. Asian joutuu päättämään ratkaisusta KKO 1997:17, sillä ratkaisuja ei perusteltu 1990-luvulla laajasti.

⁸⁵ Hyttinen 2021, s. 486; HE 53/2002 vp, s. 37.

⁸⁶ Tapanila 2023, s. 155; Frände – Matikkala – Tapani – Tolvanen – Viljanen – Wahlberg 2020, s. 200.

⁸⁷ Ks. myös KKO 2015:50.

⁸⁸ Tapanila 2023, s. 156. Ks. myös Ojala 2022, s. 44, ja KKO 2010:1, jossa A kohdisti seksuaalisia tekoja neljään eri asianomistajaan lyhyellä aikavälillä.

Terveysten kohdistuvissa teoissa, kuten pahoinpitelyssä, lyhytkin katkos väkivallan teossa voi puoltaa tekojen yksiköimistä useaksi rikokseksi. Jos esimerkiksi henkilö lyö toista useita kertoja, kyse on yhdestä pahoinpitelystä.⁸⁹ Jos väkivallanteko lakkaa ja alkaa myöhemmin uudestaan, teot katsotaan kahdeksi eri rikokseksi. Tilanne konkretisoituu esimerkiksi silloin, kun tekijä pahoinpitelee toista henkilöä kahtena peräkkäisenä päivänä. Kyse on kahdesta eri rikoksesta myös tilanteessa, jos tekijä saman joukkotappelun aikana pahoinpitelee kahta eri henkilöä.⁹⁰

2.3.5 Huumausainerikokset

Huumausainerikosten yksiköinnissä kyse on pituussuuntaisen rajanvedon arvioinnista.⁹¹ Huumausainerikoksissa luonnollisen katsantokannan kriteerien ja tunnusmerkistön lisäksi oleellista on ottaa huomioon huumausaine-erän käsite.⁹² Huumausaine-erä-käsite konkretisoituu seuraavassa esimerkissä: henkilö tuo yhden erän huumausainetta maahan, levittää sitä ja käyttää siitä osan itse. Kyseisessä tilanteessa henkilö syyllistyy vain yhteen huumausainerikokseen. Merkitystä ei ole sillä, koostuuko huumausaine-erä yhdestä vai useammanlaisesta huumausaineesta. Keskeistä huumausainerikoksissa on selvittää, kuinka moneen eriin huumausaine-erään henkilön tekemä rikos kohdistuu. Kuitenkin myös useaan eri huumausaine-erään kohdistuneet teot voidaan lukea yhdeksi rikokseksi.⁹³ Hallituksen esityksessä (HE 213/2000 vp) on katsottu, että usea käyttökerta muodostaa yhden huumausainerikoksen, jos teot muodostavat luontevan kokonaisuuden ajallisesti tai toiminnan jatkuvuuden vuoksi.⁹⁴ Jos kyse on hen-

⁸⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 610; *Tapanila* 2023, s. 156.

⁹⁰ Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 420; Koponen LM 2/1997, s. 266. Vrt. Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 420. Yhteen henkilöön kohdistuvissa väkivaltarikoksissa tekoajan pidentäminen pahoinpitelyn osalta puoltaisi sitä, että kyseessä on kaksi eri tekoa: vuorokaudenkin mittainen tauko väkivaltatekojen välillä indikoi uuden rikoksen alkamista.

⁹¹ Nuutila 1997, s. 380.

⁹² Ks. HE 180/1992 vp, s. 22.

⁹³ Ks. Siro 2017, s. 213–215. Ks. myös KKO 2015:18, jossa amfetamiinia myytiin ja ostettiin toistuvasti lyhyen aikavälin sisällä. A oli luovuttanut B:lle 400 g amfetamiinia useassa eri erässä ja välillä ostanut B:lta kyseistä ainetta omaan käyttöönsä. Korkein oikeus katsoi, että A oli syyllistynyt yhteen rikokseen. Ks. myös Ruotsin korkeimman oikeuden (HD) ratkaisu Ö 2544-07, jossa yhdessä asunnossa oli ollut kätkeytyä sekä amfetamiinia että ekstaasia. Esitutkinnassa oli ensin löydetty vain amfetamiinikätkö, ja sen hallussapidosta oli annettu tuomio, joka oli saavuttanut lainvoiman. Tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen oli löydetty ekstaasikätkö. HD katsoi, että kaksi kätköä muodostivat yhden huumeiden hallussapitorikoksen, joten amfetamiinin hallussapidosta annettu tuomio esti syytteen nostamisen ekstaasin hallussapidosta. Painoarvoa ratkaisussa annettiin sille, että huumausaineet oli hankittu samaan aikaan ja ne oli kätkeyty samaan asuntoon.

⁹⁴ HE 213/2000 vp, s. 19–20.

kilöstä, joka toistuvasti jää kiinni huumausaineen hallussapidosta, merkitystä annetaan tekoajalle ja -paikalle.⁹⁵

Etenkin huumausainerikoksissa yksiköinnin ja oikeusvoiman välinen suhde on ongelmallinen. Huumausaine-erällä voi olla ratkaiseva merkitys oikeusvoiman ulottuvuuteen ja siihen, missä tilanteissa lainvoimainen ratkaisu estää uuden huumausainerikossyytteen nostamisen. Ongelmia aiheuttaa etenkin se, että huumausainerikoksissa huumausaine-erä ei ole välttämättä tietyn yksittäisen teon kohde, vaan se voi olla laajempi käsite. Huumausainerikosten yksiköinnille on myös tyypillistä se, että ne ovat ylisäänneltyjä. Koska teonkuvaus on laaja, tekijä syyllistyy helposti useisiin eri huumausainerikoksen teko tapoihin ja yksiköinti on haastavaa ajallisen ja paikallisen ulottuvuuden perusteella.⁹⁶ Korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan KKO 1997:117, että samaan huumausaine-erään kohdistuneet osateot muodostivat yhden huumausainerikoksen.⁹⁷ Kuitenkin tekijän saaman tuomion jälkeen tilanne voidaan arvioida toisin. Nimittäin jos henkilö tuomitaan huumausainerikoksesta, tuomion jälkeen tehdyt teot muodostavat uuden rikoksen, vaikka ne kohdistuisivat samaan huumausaine-erään.⁹⁸

2.4 Rikosten yksiköinnin merkitys

Perustuslain 21.2:n mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu se, että henkilöllä on mahdollisuus ottaa kantaa siihen, kuinka monesta rikoksesta häntä syytetään. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa säädetään oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin seuraavasti:

1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä. – –.

3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

a. oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista – –,

⁹⁵ Koponen LM 2/1997, s. 266, joka puoltaa sitä, että huumausaineen hallussapidossa kyse on eri rikoksista, jos tekoaika ja -paikka ovat erit.

⁹⁶ Koponen Defensor Legis 4/2015, s. 616–617.

⁹⁷ Ks. myös KKO 2003:30. KKO 2023:12 vahvistaa tulkintalinjan, sillä A tuomittiin vain yhdestä rikoksesta. A oli tilannut huumausaineita verkosta useita kertoja.

⁹⁸ Siro 2017, s. 216. Ks. KKO 1981 II 123, jossa A oli aiemmin tuomittu rangaistukseen huumausainerikoksesta. A oli ennen tuomiotaan piilottanut osan huumausaineista ja jatkanut niiden levittämistä vankilassa ollessaan. Korkein oikeus katsoi, että A syyllistyi uuteen huumausainerikokseen.

b. oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan.

Tekojen katsomisella yhdeksi tai useammaksi rikokseksi on merkitystä rikosten vanhentumisessa. Syyteoikeus on sitä pidempi, mitä ankarammasta rangaistuksesta teossa on kyse. RL 8:1:n mukaan syyteoikeuden vanhentumisajat ovat pääsääntöisesti⁹⁹ seuraavat:

Oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeus, ei vanhennu.

Syyteoikeus vanhentuu, jollei syytettä ole nostettu

- 1) kahdessakymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta määrääjäksi yli kahdeksan vuoden,
- 2) kymmenessä vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta,
- 3) viidessä vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli vuosi ja enintään kaksi vuotta vankeutta, ja
- 4) kahdessa vuodessa, jos ankarin rangaistus on enintään vuosi vankeutta, sakkoa tai rikesakko.

--.

RL 8:2:n mukaan vanhentumisajat lasketaan rikoksen tekopäivästä. Jos teot katsotaan yhdeksi rikokseksi, kaikkien tekojen vanhentumispäivä alkaa viimeisestä osateosta.¹⁰⁰ Tekojen yksiköinnin näkökulmasta rikosoikeuden vanhentuminen tarkoittaa sitä, että jos tekoja ei yksiköidä yhdeksi rikokseksi, osa henkilön tekemistä rikoksista saattaa vanhentua. Jos henkilö on esimerkiksi myynyt erehdyttämistarkoituksessa 40 eri henkilölle olemattoman 500 euron matkapuhelimen ja teot katsottaisiin 40 eri petokseksi (RL 36:1), jokaisen teon vanhentumisaika on viisi vuotta, sillä petoksesta voi saada enintään kaksi vuotta vankeutta.¹⁰¹ Jos taas teot yksiköidään yhdeksi rikokseksi, henkilön toiminta saattaa täyttää törkeän petoksen (RL 36:2) tunnusmerkistön. Törkeässä petoksessa syytteen vanhentumisaika on kymmenen vuotta, sillä sen ankarin rangaistus on neljä vuotta vankeutta.

Syyteoikeuden vanhentumisen lisäksi rikosten yksiköinnillä voi olla vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen. RL 6:4:n mukaan rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate on se, että ”[r]angaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingolli-

⁹⁹ RL 8:1.4–5:ssä säädetään virkarikosten ja lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten vanhentumisajoista, jotka poikkeavat yleisistä syytteen vanhentumisajoista.

¹⁰⁰ Osateon vanhentumisaika ei ole kaikilta osin selkeä. Asiaa tarkastellaan ratkaisun 4 yhteydessä.

¹⁰¹ Ks. KKO 2017:92, jossa A oli vuosina 2007–2009 ja vuosina 2010–2017 osallistunut esteellisenä koulutushankinta-asioiden käsittelyyn ja päätöksentekoon. Korkein oikeus katsoi, että kyse on kahdesta eri teosta, joista ensimmäinen oli vanhentunut. Jos teot olisi katsottu yhdeksi rikokseksi, tuomio olisi saattanut olla ankarampi.

suuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen”. Jos esimerkiksi henkilö on syyllistynyt 20:een petoksen tunnusmerkistön täyttävään tekoon ja hänen saamansa rikoshyöty on 500 euroa, tekijän tuomion pituuden mittaamisessa on merkitystä, tuomitaanko hänet yhdestä vai 20 petoksesta. Rangaistus on ankarampi, jos henkilö tuomitaan 20 petoksesta yhden petoksen sijaan.¹⁰²

Jos lainsäädäntö muuttuu teon aikana ankarammaksi tai lievemmäksi, korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan rangaistuksen mittaamiseen voidaan soveltaa useaa lakia. Tilanne on konkretisoitunut esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:38, jossa A syyllistyi 1.1.2001–1.12.2004 paritukseen. Lainsäädäntö muuttui 1.8.2004, kun voimaan tuli uusi säännös törkeästä parituksesta. Henkilö tuomittiin 1.1.2001–31.7.2004 parituksesta ja 1.8.2004–1.12.2004 törkeästä parituksesta.¹⁰³

Tekojen pitämisenä yhtenä tai useampana rikoksena on merkitystä myös oikeusvoimakysymyksissä. Jotta oikeusvoima uuden syyttämisen esteenä voidaan todeta, esimerkiksi tekoajan tulee olla riittävän yksilöity aikaisemman prosessin pohjana olleen syytteen teonkuvauksessa. Myös syytteen yksilöintitarkkuudella on merkitystä, koska myös hylätyt syytteet saavat oikeusvoiman ja tuomioistuimen pitää tulevissa prosesseissa pystyä arvioimaan, onko henkilöä syytetty teosta aiemmissa oikeudenkäynneissä.¹⁰⁴ Oikeusvoimaa tarkastellaan seuraavassa luvussa.

¹⁰² Ks. aiheesta lisää Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 592.

¹⁰³ Ks. kuitenkin KKO 2010:91, jossa rikosta koskevat säännökset muuttuivat kesken rikoksen tekoajan. Korkeimman oikeuden mukaan menettelyä oli tarkasteltava kokonaisuudessaan nykyisin voimassa olevan RL 30:9:n mukaisena kirjanpitorikoksena. Tapauksessa A:n toiminta ei enää täyttänyt uuden lain voimaan tultua törkeän kirjanpitorikoksen tekemuotoa. Tilanne oli siis päinvastainen kuin ratkaisussa KKO 2007:38, jossa suhtautuminen tekoon muuttui ankarammaksi.

¹⁰⁴ Ks. Koponen 2004, s. 88–89 ja 93. Oikeusvoimapiirin määrittämistä ei tule määrittää rikoksen yksiköintiin, vaikka yksiköinnissä saadaan johtoa myös oikeusvoimavaikutuksen arviointiin.

3 OIKEUSVOIMA

Sekä langettava että vapauttava tuomio saavat lainvoiman ja oikeusvoiman. Kysymys on tuomiosta myös silloin, kun vastaaja RL 6:12:n perusteella jätetään seuraamusluonteisesti tuomitsematta rangaistukseen.¹⁰⁵ Myös virheelliset tuomiot saavat oikeusvoiman, joten tuomion oikeusvoimasta ei ole laadittu täysin ehdotonta. Jos tuomio havaitaan virheelliseksi, tuomio voidaan purkaa ylimääräisessä muutoksenhaussa (OK 31 luku), jos purkamisen edellytykset täyttyvät. Tuomion purkamista tarkastellaan tämän tutkielman luvussa 4. Oikeusvoimasta ei ole säädöksiä lainsäädännössä.¹⁰⁶ Periaate ilmenee kuitenkin epäsuorasti oikeudenkäytikaaren 31 luvussa, jossa säädetään lainvoiman saaneen tuomion poistamisesta, purkamisesta ja menetetyt määräajan palauttamisesta. Rikostuomion oikeusvoimavaikutus ilmenee puolestaan epäsuorasti ROL 5:6:sta. Sen mukaan ”[t]uomioistuimen on heti jätettävä asia tutkimatta – jos tuomioistuin ei muusa syystä voi ottaa asiaa tutkittavaksi”.

Tässä luvussa käsitellään aluksi positiivinen ja negatiivinen oikeusvoimavaikutus, josta negatiivinen oikeusvoimavaikutus on tämän tutkielman kannalta tärkeä. Sen jälkeen käsitellään oikeusvoiman objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus. Luvun loppuun on koottu tärkeitä seikkoja oikeusvoiman soveltamisesta oikeuskäytännössä.

3.1 Positiivinen ja negatiivinen oikeusvoimavaikutus

Oikeusvoimalla on negatiivinen ja positiivinen vaikutus. Positiivisella oikeusvoimavaikutuksella tarkoitetaan sitä, että lopullinen tuomio on sitova suhteessa mahdollisesti myöhempään oikeusprosessiin. Se on myös mahdollisen uuden tuomion lähtökohta. Positiivinen oikeusvoima ei siis estä uutta oikeudenkäyntiä.¹⁰⁷ Oikeusvoiman positiivinen vaikutus liittyy siviili-proessin tuomioihin. Sen sijaan rikostuomioon ei liity positiivista oikeusvoimavaikutusta, joka ilmenisi uudessa syyte- tai siviilijutussa.¹⁰⁸ Lainvoimaisella tuomiolla on kuitenkin merkitystä rikosoikeudenkäynnissä: aiemmassa rikosoikeudenkäynnissä oikeusvoiman saaneilla tosiseikoilla on todistusvaikutus mahdollisessa tulevassa oikeudenkäynnissä silloin, jos asian

¹⁰⁵ Helenius 2021a, s. 781; Helenius – Linna 2021, s. 568.

¹⁰⁶ Jokela 2018, s. 782, jonka mukaan oikeusvoima pitäisi lisätä lakiin, kuten monessa muussa maassa on tehty. Kuitenkin säännöksestä ei voitaisi tehdä kovin yksityiskohtaista, sillä oikeusvoimaan liittyy tulkintaongelmia. Esim. Ruotsin prosessilaissa säädetään oikeusvoimasta siviiliasioiden osalta RB 17:11:ssä ja rikosasioiden osalta 30:9.1:ssä: ”Sedan tid för talan mot dom utgått, må ej fråga om ansvar å den tilltalade för gärning, som genom domen prövats, ånyo upptagas.”

¹⁰⁷ Vuorenperä 2023, s. 113; Helenius 2021a, s. 778; Helenius – Linna 2021, s. 566.

¹⁰⁸ Lappalainen 2001, s. 402.

tapahtumainkululla on rikosoikeudellista merkitystä.¹⁰⁹ Positiivisen oikeusvoiman puuttuminen rikostuomioissa vaikuttaa myös tilanteessa, jossa esimerkiksi aikaisemmassa oikeudenkäynnissä henkilö on tuomittu rangaistukseen avunannosta rikokseen. Tekijä voidaan vapauttaa myöhemmässä rikosprosessissa rikosvastuusta. Tilanne kuitenkin voi johtaa siihen, että aiemmin langettu tuomio puretaan OK 31 luvun mukaisesti.¹¹⁰ Tässä tutkielmassa tarkasteltava korkeimman oikeuden ratkaisu 2 käsittelee kyseisen kaltaista tilannetta.

Negatiivinen oikeusvoima on tämän tutkielman yksi keskeisimmistä käsitteistä, ja sillä tarkoitetaan tuomion tuottamaa prosessinedellytyksen puuttumista eli prosessinestettä. Negatiivinen oikeusvoimavaikutus estää saman asian uudelleen tutkimisen samojen asianosaisten välisessä oikeudenkäynnissä: ensiprosessin tuomio on prosessinesteenä uuden syytteen tai kanteen tutkimiselle. Toisin sanoen lainvoimaisella tuomiolla ratkaistua kannetta ei voida ottaa tutkittavaksi uudelleen.¹¹¹ Negatiivisesta oikeusvoimasta ei ole mainintaa lainsäädännössä, mutta periaate ilmenee Suomea sitovasta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 lisäpöytäkirjan 4 artiklasta. Artiklan ensimmäisen kohdan mukaan ”[k]etään ei saa saman valtion toimivallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti”. Samankaltainen sisältö on myös YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 14(7) artiklassa. Kyseiset sopimukset antavat sisältöä tuomion negatiiviselle oikeusvoimavaikutukselle, ja ne turvaavat syytetyn asemaa.¹¹² Edellä mainitut sopimusmääräykset sisältävät myös *ne bis in idem* -kiellon perustan. Oikeusvoima on prosessuaalinen periaate, kun taas *ne bis in idem* -kielto on kansainvälinen perusoikeus. Oikeusvoimavaikutus ja *ne bis in idem* -kielto eivät siis ole toistensa synonyymejä, vaan oikeusvoimavaikutus liittyy ensisijaisesti tuomioihin, kun taas *ne bis in idem* -kielto on soveltamisalaltaan laajempi ja kattaa tuomioiden lisäksi myös joitakin hallinto-oikeudellisia ratkaisuja.¹¹³

Jos tuomioistuimien ottaa käsiteltäväkseen ja ratkaisee asian, jolla on negatiivinen oikeusvoimavaikutus, sen tulee poistaa myöhempi antamansa tuomio viimeistään ylimääräisessä muutoksenhaussa (OK 31 luku).¹¹⁴ Kyseessä on viran puolesta huomioon otettava korjaamiskelvoton

¹⁰⁹ Helenius 2021a, s. 780.

¹¹⁰ Helenius 2023, s. 780.

¹¹¹ Vuorenpää 2023, s. 113; Helenius 2021a, s. 778; Helenius – Linna 2021, s. 566; Lappalainen – Hupli 2021, s. 752.

¹¹² Helenius 2021a, s. 778; Helenius – Linna 2021, s. 566. Syytetyn on pystyttävä luottamaan siihen, että lopullisesti ratkaistu asia jää sillensä eikä samaa asiaa oteta uudelleen käsiteltäväksi tuomion lopputuloksesta riippumatta.

¹¹³ Helenius 2021a, s. 779; Helenius – Linna 2021, s. 566.

¹¹⁴ Lappalainen – Hupli 2021, s. 752.

ehdoton prosessinedellytys. Tuomioistuimen tulee siis oma-aloitteisesti tutkia, onko uusi kanne ensiprosessissa sitovasti ratkaistu.¹¹⁵

Oikeusvoimavaikutus voi kattaa koko tuomion tai vain osan siitä. Osittaisen lainvoiman tuomio voi saada silloin, kun vain osaan tuomiosta haetaan muutosta.¹¹⁶ Lisäksi lähtökohtaisesti myös syyttäjän päätös syyttämättä jättämisestä antaa tapaukselle oikeusvoiman. Poikkeuksena on ROL 1:11.3, jonka mukaan ”[y]lemmällä syyttäjällä on oikeus ottaa asia uudelleen ratkaistavaksi siten kuin siitä erikseen säädetään”. ROL 1:11.1:n mukaan syyttäjä saa peruuttaa syyttämättä jättämispäätöksensä vain silloin ”jos asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin”. Edellä mainittu koskee vain syyttäjän syyttämättä jättämispäätöstä, ei asianomistajaa, joka haluaa peruuttaa syytteen.¹¹⁷ Hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) täsmennetään, että syyttämättä jättämisen peruuttaminen edellyttää sitä, että asiassa on ilmennyt uutta selvitystä, joka osoittaa sen, että aikaisempi päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. Ei siis riitä, että aikaisemmat tiedot ovat vain vähäisessä määrin olleet puutteelliset tai virheelliset, vaan asian on tultava kokonaan uuteen valoon. Syytteen peruuttaminen olisi mahdollista myös tilanteessa, jossa syyttämättä jätetty on ennen syyttämättä jättämispäätöstä syyllistynyt muihin rikoksiin ja kaikkien rikosten yhteys edellyttäisi yhteistä syyteharkintaa. Rikosten tulee olla ennen syyttämättä jättämispäätöstä tapahtuneita, ei syyttämättä jättämispäätöksen jälkeen tapahtunutta moitittavaa käyttäytymistä.¹¹⁸

3.2 Oikeusvoimavaikutuksen objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus

Kun tuomioistuin arvioi sitä, onko aikaisemmin annettulla tuomiolla oikeusvoimavaikutus, asian ratkaisemisessa voidaan erottaa oikeusvoiman objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus. Oikeusvoiman objektiivisella ulottuvuudella tarkoitetaan kannanottoa siihen, vastaavatko ensiprosessin tuomio ja myöhempi kanne toisiaan niin, että kyseessä on sama asia.¹¹⁹ Jos tuomion antamisen jälkeen ilmenee, että aiemman tuomion kohteena olleelle tai sitä edeltävälle ajanjaksolle on ajoittunut tuomioon sisällymätön teko, joudutaan pohtimaan tekojen yksi-

¹¹⁵ Helenius – Linna 2021, s. 550–551.

¹¹⁶ Helenius – Linna 2021, s. 552.

¹¹⁷ ROL 1:16:ssa säädetään seuraavaa: ”Jos asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä, hänellä ei sen jälkeen ole oikeutta esittää rikoksen johdosta syyttämispyyntöä. Jos asianomistaja peruuttaa syytteesä taikka luopuu syytteen nostamisesta tai ajamisesta, hän menettää syyteoikeutensa.”

¹¹⁸ HE 82/1995 vp, s. 40–41, jossa annetaan uudesta selvityksestä esimerkkinä tilanne, jossa tuottamuksellisena aikaisemmin pidetty teko osoittautuu tahalliseksi tai teon törkeysarvostelu muuttuu muutoin olennaisesti.

¹¹⁹ Helenius – Linna 2021, s. 553–554.

köintiä. Jos uusi teko olisi ollut tuomiossa käsitellyn rikoksen uusi osateko, se kuuluu pääsääntöisesti samaan oikeusvoimapiiriin.¹²⁰ Objektiiivisella ulottuvuudella ja negatiivisella oikeusvoimavaikutuksella on keskenään liityntä: syytettä ei voida nostaa, jos syytteessä olevalla teolla on negatiivinen oikeusvoimavaikutus. Oikeusvoiman objektiiivinen ulottuvuus liittyy myös syyttäjän ja asianomistajan mahdollisuuksiin tarkistaa syytettä.¹²¹ Syytteen tarkistamista tarkastellaan myöhemmin tämän tutkielman luvussa 5.

Rikosasioissa syytetyn intressit tulee ottaa huomioon oikeusvoiman objektiiivisen ulottuvuuden osalta. Lisäksi aikaisemman rikosasian oikeusvoiman tulee ulottua laajalle. Tuomion oikeusvoima kattaa teon, tekijän sekä hänen syyllisyytensä ja rangaistuksensa. Kun rikostuomio on lainvoimainen, sen jälkeen ei voi määrätä esimerkiksi uusia julkisoikeudellisia seuraamuksia. Edellä mainittu ei kuitenkaan kata syyttäjän esittämää konfiskaatiovaatimusta, vahingonkorvausta tai muita yksityisoikeudellisia seuraamuksia.¹²² Kuitenkaan seuraamusta ei voida ottaa uudessa oikeudenkäynnissä tutkittavaksi, jos henkilölle määrätty rangaistus on saanut lainvoiman. Rikostuomion oikeusvoima käsittää siis myös rikoksen perusteella tuomittavan menettämisseuraamuksen.¹²³ Tuomion lopputulos eli tuomiolauselma ratkaisee objektiiivisen oikeusvoiman ulottuvuuden, mutta sen perustelut eivät saa oikeusvoimavaikutusta. Oleellista on ottaa huomioon tuomiosta ne oikeustositseikat, joihin tuomio perustuu. Jos myöhemmässä kanteessa vedotaan muihin tai muuttuneisiin oikeustositseikkoihin, pohdittavaksi tulee, onko kyse samasta asiasta. Ratkaisun oikeusvoimavaikutus kattaa näyttö-, oikeus- ja oikeudenkäyntikulukysymykset eli koko materiaalisen ratkaisun.¹²⁴

Oikeusvoimavaikutuksen subjektiiivinen ulottuvuus eli oikeusvoiman henkilöllinen ulottuvuus liittyy henkilöpiiriin, joka on oikeusvoimavaikutuksen kohteena. Kyse on siitä, keitä oikeusvoima sitoo. Oikeusvoimavaikutus ulottuu samoihin asianosaisiin kuin aikaisemmin annettussa tuomiossa. Oikeusvoimavaikutuksen subjektiiivisellä ulottuvuudella on yhteys negatiiviseen oikeusvoimavaikutukseen. Rikosprosessissa oikeusvoimavaikutuksen subjektiiivisellä ulottuvuudella on merkitystä erityisesti vastaajan kannalta. Jos jokin teko on tutkittu rikosoikeudenkäynnissä, syyte voidaan nostaa samasta teosta toista henkilöä vastaan.¹²⁵

¹²⁰ Koponen 2004, s. 89.

¹²¹ Helenius – Linna 2021, s. 571–572.

¹²² Jokela 2018, s. 784.

¹²³ HE 190/2002 vp, s. 16.

¹²⁴ Helenius – Linna 2021, s. 553–554.

¹²⁵ Helenius – Linna 2021, s. 553–554 ja 580.

3.3 Oikeusvoiman soveltaminen oikeuskäytännössä

Oikeusvoimavaikutusta voidaan tarkastella syytteen nostamisen kannalta teon identiteetin ja rikoksen identiteetin näkökulmasta. Teon identiteetti tarkoittaa sitä, että samat faktiset teot voivat muodostaa usean rikoksen, jotka kuuluvat negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen objektiivisen ulottuvuuden piiriin. Tilanne ei olisi tyydyttävä, jos uusi syyte voitaisiin aina nostaa samasta tosiasiallisesta teosta eri rikosnimikkeellä. Rikoksen identiteetti tarkoittaa sitä, että jokainen yksittäinen rikos muodostaa erillisen asian. Jos kyse on samoista tai olennaisesti samoista oikeustositseikoista, syytettä ei voi tutkia.¹²⁶ Kuten tekojen yksiköinnissä yhdeksi rikokseksi, myös kysymys samojen tai olennaisesti samojen oikeustositseikkojen käsillä olosta on monimutkainen. Joitakin soveltamisohjeita voidaan korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä ja oikeuskirjallisuudesta saada. Olennaisinta on huomioida kulloisenkin yksittäistapauksen tosiasiallinen tapahtumainkulku ja määritellä, miten laajalle negatiivinen oikeusvoima ulottuu.¹²⁷ Oikeusturvavaatimuksen kannalta on tulkittu, että negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen objektiivinen ulottuvuus liitetään teon identiteettiin.¹²⁸ Seuraavassa tarkastellaan oikeusvoiman yleisiä soveltamisperiaatteita ja korkeimman oikeuden ratkaisuja.

Lähtökohtaisesti kysymys on samasta asiasta, mikäli ensiprosessin teonkuvauksen eron muutokset jälkimmäiseen prosessiin verrattuna koskevat ainoastaan 1) vaihtoehtoisia tekotapoja, 2) tiettyjä teon lisäelementtejä, 3) rikoksen seuraus pysyy samana tai 4) rikoksen kohde pysyy samana. Merkitystä ei ole syyttäjän väitteellä siitä, että seuraus olisi aiheutunut toisella tavalla. Esimerkkinä voisi olla tilanne, jossa A on pahoinpidellyt B:tä puukolla ja syyte on hylätty ensiprosessissa. Syyttäjä ei voi nostaa uutta syytettä sillä perusteella, että hän väittää A:n pahoinpidelleen B:n kirveellä puukon sijaan.¹²⁹

Negatiivinen oikeusvoimavaikutus koskee myös samaan kohteeseen tehtyjä vaihtoehtoisia tekotapoja. Jos esimerkiksi syyte varkaudesta hylätään, samaa henkilöä ei voida syyttää uudelleen samaan omaisuuteen kohdistuvista rikoksista, kuten kavalluksesta tai kätkemisrikoksesta. Tuomioistuin ei siis ole sidottu syyttäjän esittämään rikosnimikkeeseen tuomiota antaessaan.¹³⁰ Ratkaisussa KKO 1999:36 syyttäjä oli vaatinut A:lle rangaistusta törkeästä petok-

¹²⁶ Lappalainen – Hupli 2021, s. 784. Korkeimman oikeuden ratkaistavana on ollut tapauksia, joissa se on katsonut, että samasta teosta ei voi nostaa uutta syytettä uudella rikosnimikkeellä, jos alkuperäinen syyte ei ole menestynyt toisella rikosnimikkeellä. Ks. esim. ratkaisut KKO 2003:30 ja 2014:51.

¹²⁷ Helenius – Linna 2021, s. 572–573; Lappalainen – Hupli 2021, s. 784.

¹²⁸ Jokela 2018, s. 785.

¹²⁹ Helenius – Linna 2021, s. 573–574.

¹³⁰ Helenius – Linna 2021, s. 574.

sesta ja syyte oli lainvoimaisesti hylätty. Syyttäjä nosti asiasta uuden syytteen ja vaati A:lle rangaistusta törkeästä kavalluksesta. Koska syyte koski samaa tekoa, josta ensimmäisessä ensiratkaisussa oli ollut kysymys, oikeus jätti syytteen tutkimatta. Samanlaista tulkintaperiaatetta on sovellettu ratkaisussa KKO 2003:30, jossa tulkinnassa annettiin merkitystä oikeustoisikoille. Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut A:lle rangaistusta lääkeainerikoksesta, koska A oli tuonut maahan lääkkeitä ja luovuttanut niitä edelleen. Käräjäoikeus jätti A:n tuomitsematta lääkeainerikkomuksesta, ja tuomio sai lainvoiman. Syyttäjä nosti A:ta vastaan myöhemmin uuden kanteen ja vaati A:lle rangaistusta törkeästä huumausainerikoksesta. Oikeus jätti tutkimatta A:han kohdistuneen syytteen siltä osin kuin se koski samoja tekoja, joista ensimmäisessä oikeudenkäynnissä oli ollut kysymys.¹³¹

Uusi syyte ei menesty myöskään pelkästään teon seurausta muuntamalla, jos seurauksen aiheuttamistapa muuten pysyy samana. Esimerkiksi jos syyttäjä on ensiprosessissa vaatinut henkilölle rangaistusta pahoinpitelystä, syyttäjä ei voi nostaa uutta syytettä pahoinpitelyn yrityksestä.¹³² Ratkaisussa KKO 2008:6 korkein oikeus linjasi, että hovioikeuden olisi pitänyt tutkia vaihtoehtoinen syyte, jonka syyttäjä esitti valitusajan loppumisen jälkeen. Tapauksessa A oli pahoinpidellyt B:tä ja käräjäoikeus tuomitsi A:n törkeästä pahoinpitelystä. B ja syyttäjä valittivat A:n rangaistuksen määrästä hovioikeuteen. Valitusajan loppumisen jälkeen B kuoli. Syyttäjä halusi muuttaa syytettä niin, että A oli syyllistynyt törkeään kuolemantuottamukseen. Hovioikeus jätti tapauksen tutkimatta. Korkein oikeus katsoi, että syyttäjän vaihtoehtoinen syyte olisi tullut tutkia hovioikeudessa, ja palautti asian käräjäoikeuteen.

Negatiivinen oikeusvoimavaikutus kattaa myös kaikki lisäykset rikoksen kohteeseen, sen seuraukseen ja alkuperäiseen teonkuvaukseen kuuluviin lisäelementteihin. Jos syyttäjä väittää, että henkilö on varastanut tietyn määrän omaisuutta, henkilöä ei enää myöhemmin voida syyttää uudelleen, vaikka osoittautuisi, että omaisuuden arvo on ollut suurempi. Samoin uutta syytettä ei voida nostaa uudestaan samasta pahoinpitelystä, vaikka pahoinpitelyn uhrin vammat ovat vakavammat kuin alun perin luultiin.¹³³ Alkuperäiseen teonkuvaukseen kuuluvana lisäelementtinä voidaan pitää tilannetta, jossa syyte varkaudesta hylätään ja syyttäjä nostaa uuden

¹³¹ Ks. myös KKO 2014:51, jossa A ja B olivat tuoneet suuria määriä nuuskaa Suomeen ja syyttäjä vaati heille rangaistusta salakuljetuksesta. Korkein oikeus jätti syytteen tutkimatta, sillä A:lle ja B:lle oli määrätty samoista nuuskaeristä veronkorotuksia, koska A ja B olivat laiminlyöneet valmisteverotusta koskevan ilmoitusvelvollisuutensa maahantuonnista.

¹³² Helenius – Linna 2021, s. 574.

¹³³ Tähän soveltuu myös ratkaisu KKO 2008:6.

syytteen törkeästä varkaudesta. Myöskään kyseisen kaltaisessa tilanteessa syytettä ei voida nostaa.¹³⁴

Tekijän subjektiivinen suhtautuminen on myös merkityksellinen oikeusvoimavaikutuksessa. Tekijän subjektiivinen suhtautuminen rikokseen ei tarkoita sitä, että itse teon identiteetti muuttuisi. Jos esimerkiksi syyttäjä vaatii syytetylle rangaistusta tahallisesta rikoksesta ja syyte hylätään, syytettyä ei enää voida syyttää samaan tekoon perustuvasta tuottamuksellisesta rikoksesta. Samoin jos varkaussyyte hylätään, uutta syytettä ei voida nostaa saman esineen luvattomasta käytöstä.¹³⁵ Ratkaisussa KKO 1998:42 syyttäjä oli asianomistaja B:n kanssa vaatinut A:lle rangaistusta pahoinpitelystä, mutta korkein oikeus hylkäsi syytteen. Hovioikeudessa syyttäjä ja B esittivät vaihtoehtoisen syytteen vammantuottamuksesta, jonka hovioikeus jätti tutkimatta. Korkeimman oikeuden mukaan kyse ei ollut syytteen laajentamisesta, joten hovioikeuden olisi pitänyt tutkia vaihtoehtoisena esitetty syyte. Vaihtoehtoiset tavat vaikuttaa syytteeseen saavat siis negatiivisen oikeusvoiman. Jos esimerkiksi syyttäjä vaatii henkilölle syytettä taposta ja syyte hylätään, syyttäjä ei voi enää myöhemmässä prosessissa vaatia henkilölle rangaistusta avunannosta tappoon.¹³⁶ Kuitenkin ratkaisussa KKO 2001:62 A:n roolia B:n pakottamisessa sukupuoliyhteyteen muutettiin hovioikeudessa. Käräjäoikeus oli tuominnut A:n B:n kiinnipitämisestä, kun C oli väkisinmaannut B:n kanssa. Hovioikeudessa katsottiin, että myös A oli ollut sukupuoliyhteydessä B:n kanssa. Korkein oikeus piti syytteen muuttamista sellaisena uutena seikkana, joka ei muuttanut käräjäoikeudessa kuvattua tekoa muuksi tapahtumaksi.

ROL 5:3:n mukaan syyttäjän on ilmoitettava haastehakemuksessa muun muassa syytteenalainen teko sekä sen tekoaika ja -paikka. Jos teon aikaa ja paikkaa muutetaan, ihmisoikeustuomioistuimien on todennut oikeuskäytännössään¹³⁷, että kysymys on lähtökohtaisesti samasta teosta. Näin on, jos ensiprosessissa käsitellyt ja uudessa prosessissa käsiteltävät tosiseikat liittyvät toisiinsa erottamattomasti ajan ja tilan suhteen. Ajallisen ja paikallisen tekijän osalta on tehtävä kuitenkin ero kumulatiivisten ja vaihtoehtoisten muutosten välillä. Vaihtoehtoinen muutos tarkoittaa sitä, että ensiprosessissa esitetyn teon kuvauksen aika ja paikka muutetaan kokonaan toiseksi. Jos uusi syyte koskee samanlaista tekoa kuin ensiprosessissa ja se on tehty täysin eri ajankohtana ja eri paikassa, kysymys on toisesta teosta. Tilanteessa, jossa syyttäjä väittää, että kysymys on samasta teosta mutta teko on tehty eri ajankohtana ja eri paikassa, ei vaikuta teon

¹³⁴ Helenius – Linna 2021, s. 574–575.

¹³⁵ Helenius – Linna 2021, s. 575.

¹³⁶ Helenius – Linna 2021, s. 575–576.

¹³⁷ Ks. esim. ratkaisu EIT Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009).

identiteettiin. Jos syyte hylätään puutteellisen näytön vuoksi, merkitystä ei ole myöhemmin selvinneellä tiedolla siitä, että teko oli tehty eri aikaan kuin alkuperäisessä teonkuvauksessa väitettiin.¹³⁸ Kuitenkin kyse on aina kahdesta eri teosta, jos rikollinen toiminta jatkuu tuomion antamisen jälkeen. Tuomio siis lähtökohtaisesti aina katkaisee teon identiteetin.¹³⁹

Teon asianomistajakohtaisuudella on merkitystä yksiköinnin ohella myös tuomion oikeusvoimalle. Lähtökohtaisesti eri asianomistajiin kohdistuvat rikokset ovat eri tekoja, vaikka ne liittyisivät samaan tapahtumainkulkuun. Esimerkiksi väkivaltarikoksissa rikoksia on yhtä monta kuin on asianomistajia. Myös oikeusvoima on kyseisen kaltaisissa rikoksissa asianomistajakohtainen. Kuitenkin asianomistajakohtaisuuden perusteella saavutettava tuomion oikeusvoima on rikostyyppikohtainen. Esimerkiksi varkausrikoksissa asianomistajakohtaisuudella ei ole merkitystä oikeusvoimakysymyksen ratkaisemisessa. Jos henkilö on esimerkiksi tuomittu varkaudesta, koska hän on varastanut samasta polkupyörävarastosta kolme polkupyörää, ja tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen ilmenee polkupyöriä olleen neljä, tuomioistuimien ei voi ottaa tutkittavakseen syytettä, jossa tekijää vastaan ajetaan uutta kannetta yhden polkupyörän varastamisesta.¹⁴⁰

3.4 Oikeusvoiman ja rikosten yksiköinnin välinen suhde

Vaikka rikosten yksiköinnillä on merkitystä myös oikeusvoiman näkökulmasta, rikosten yksiköinti ei voi olla oikeusvoimaharkintaa sitova tai sitä yksin ratkaiseva. Oikeusvoimalla on nimittäin eri funktio kuin rikoksen yksiköinnillä, vaikka rikoksen identiteetti ja tekokokonaisuus arvioidaan samalla tavalla. Yksiköinnissä keskeisimpiä arviointiperusteita ovat rikoksen kohde, suojattava oikeushyvä, subjektiivisen puolen yhtenäisyys sekä ajallinen ja paikallinen yhteys.¹⁴¹

Oikeusvoiman negatiivisen ulottuvuuden tärkein tarkoitus on toteuttaa rikoksesta epäillyn tai tuomitun oikeusturvaodotukset. Syytetyn on saatava oikeudenkäynnissä varmuus siitä, miten hänen menettelynsä arvioidaan rikosoikeudellisesti. Syytetyn näkökulmasta ratkaisevaa on

¹³⁸ Helenius – Linna 2021, s. 576.

¹³⁹ Nuutila 1997, s. 381. Ks. KKO 2003:30. Ks. kuitenkin KKO 2000:4, jossa työnantajan edustaja A kieltäytyi antamasta B:lle työtodistusta työsopimuksen päättymisen jälkeen. A tuomittiin toiminnastaan rangaistukseen. A:ta vastaan nostettiin uusi syyte, sillä A ei tuomion antamisen jälkeenkään antanut B:lle työtodistusta. Alemmat oikeusasteet tuomitsivat A:n rangaistukseen syyttäjän vaatimalla tavalla. Korkein oikeus puolestaan katsoi, että ensiprosessissa annettu rangaistus oli esteenä vastaajan tuomitsemiselle uudestaan samasta teosta.

¹⁴⁰ Helenius – Linna 2021, s. 579.

¹⁴¹ Koponen 2004, s. 94.

yksilötasolla mielletävä reaali maailman tapahtumakokonaisuus, jota kuvataan historiallisen tapahtuman käsitteellä. Sen sijaan rikoksen yksiköinnissä merkityksellistä on tunnusmerkistökuvaus, sen suojeluobjekti ja normatiiviset oikeudelliset käsitteet. Aina yksiköinnillä ei ole jutussa tosiasiallista merkitystä asian lopputuloksen kannalta. Niinpä yksiköintikysymys on voitu ratkaista käsiteltävänä olevan asian tarkoituksenmukaisuutta koskevien näkökulmien perusteella. Oikeusvoima on yksilön kannalta merkittävämpi, joten sen arvioinnin tulisi perustua historiallisen tapahtuman käsitteeseen.¹⁴²

Ongelmallista rikoksen yksiköinnin ja oikeusvoiman välisessä suhteessa on se, ettei ole yleistä sääntöä siitä, missä tilanteissa oikeusvoimapiirin tulee olla yhdenmukainen yksiköinnin kanssa tai siitä eroava.¹⁴³ Rikosten yksiköinti ei ole kaikissa rikostyypeissä helppoa, sillä usein on vaikea todeta, missä tapauksissa teko on yksilöllisyydeltään sama historiallinen tapahtuma ja missä tilanteissa eri teko.¹⁴⁴ Ongelmia aiheutuu etenkin huumausainerikoksissa, sillä huumausaine-erän arvostuksenvarainen merkitys on haasteellista arvioida. Tilanteessa voi olla vaikea päätellä, onko kyse yhdestä vai useammasta rikoksesta.¹⁴⁵ Ongelmia aiheuttaa myös Euroopan unionin (myöhemmin *EU*) oikeuden tulkinta. Esimerkiksi Schengenin sopimuksen 54 artikla kieltää luovuttamasta syytetoimia varten henkilön, joka on kärsinyt toisessa EU-valtiossa rangaistuksen samasta teosta.¹⁴⁶

Rikoksen yksiköinnin ja oikeusvoiman arvioinnissa pohditaan aina sitä, onko kysymyksessä yksi vai useampi teko. Kyse ei ole kuitenkaan täysin samasta asiasta, mikä korostuu seuraavassa esimerkissä: *Fränden* mukaan kyseessä on kaksi pahoinpitelyrikosta, jos henkilö yhdellä ruumiinliikkeellä aiheuttaa ruumiinvamman kahdelle eri henkilölle.¹⁴⁷ *Ulväng* on sitä mieltä, että edellä mainittu esimerkki on osoitus siitä, että yksiköinnillä ja oikeusvoimalla voi olla voimakas yhteys. Toinen pahoinpitelyn kohteeksi joutunut asianomistaja voi nostaa asiasta

¹⁴² Koponen 2004, s. 89.

¹⁴³ Ks. Koponen 2004, s. 89, joka antaa tapauksesta esimerkin: Veropetoksen arvioinnissa huomiota tulee kiinnittää muun muassa verosubjektien, veroilmoitusten ja verokausien mahdolliseen yhtenevyyteen. Jos välittömän verotuksen tapauksessa henkilöllä on tekojen välissä virheetön verovuosi, sen tulisi katkaista rikoksen identiteetti samantyyppisessä menettelyssä. Toisin on silloin, jos kyseessä olisi vain yksi virheetön kuukausi-ilmoitus. Oikeusvoimaa voisi olla aihetta tulkita suppeammin veropetoksissa ja kirjanpitorikoksissa kuin mihin yksiköinnissä on oikeuskäytännössä päädytty.

¹⁴⁴ Koponen LM 2/1997, s. 264.

¹⁴⁵ Koponen 2017, s. 565.

¹⁴⁶ Schengenin sopimuksen 54 artikla on seuraava: ”Henkilö, jota koskevassa asiassa sopimuspuoli on antanut lainvoimaisen tuomion, ei voida syyttää samasta teosta toisen sopimuspuolen toimesta edellyttäen, että tämä henkilö on tuomion saatuaan suorittanut rangaistuksensa tai parhaillaan suorittaa sitä taikka että sitä ei voida tuomion antaneen sopimuspuolen lain mukaan enää suorittaa.” Ks. aiheeseen liittyvistä EUT:n ratkaisuista esim. Kraaijenbrink (C-367/05), Kretzinger (C-288/05), Van Esbroeck (C-436/04) ja Van Straaten (C-150/05). EU-oikeudessa ”sama teko” ei kuitenkaan määräydy samalla tavalla kuin suomalaisessa oikeudessa.

¹⁴⁷ Frände 2009, s. 443.

uuden syytteen, vaikka tuomio pahoinpitelystä olisi jo annettu yhden uhrin osalta.¹⁴⁸ *Koponen* näkee asian niin, että vaikka henkeä ja terveyttä koskeva rikos voidaan kohdistaa yhdellä täytäntöönpanotoimella moneen eri henkilöön, yksiköinnin ja oikeusvoiman arviointi tulee pitää erillään. Eri henkilöihin kohdistuvat teot ovat eri rikoksia, mutta oikeusvoiman näkökulmasta syyksiluettun teonkuvauksen arvioinnin tulisi olla ratkaisevaa, sillä teonkuvauksessa olisi todennäköisesti kuvattuna vain yksi täytäntöönpanotoimi, kun taas teon seurauksissa uhrit olisi yksilöity.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Ulväng 2013, s. 800.

¹⁴⁹ Koponen Defensor Legis 4/2015, s. 618.

4 SARJAPETOSRIKOSTEN YKSIKÖINNIN SUHDE TUOMION PURKAMISEEN

Tässä luvussa käsitellään kahta korkeimman oikeuden ratkaisua: KKO 2022:19:ssä käsitellään tuomion purkamista syytetyn vahingoksi ja KKO 2015:68:ssa tuomion purkamista syytetyn eduksi. Koska tässä tutkielmassa tutkitaan sarjapetosrikosten yksiköinnin vaikutuksia, tuomion purkuperusteita tarkastellaan vain tarpeellisilta osin. Kumpaakin oikeustapausta tarkastellaan rakenteellisesti samalla tavalla: ensin käsitellään tuomion purkamisperustetta yleisesti ja sen jälkeen esitellään oikeustapausta ja siihen liittyviä tulkintoja.

4.1 Tuomion purkaminen syytetyn vahingoksi

Tuomion purkaminen syytetyn vahingoksi on mahdollista vain painavin perustein.¹⁵⁰ Ruotsin HD:n ratkaisu Ö 936-20 on hyvä esimerkki siitä, että syyn täytyy olla painava, jotta tuomion voi purkaa syytetyn vahingoksi. Tapauksessa A oli vapautettu seksuaalirikossyytteestä. Tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen DNA-tekniikka oli kehittynyt niin, että uusien tutkimusten perusteella voitiin todeta, että A oli syyllistynyt seksuaalirikokseen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7. pöytäkirjan 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti juttu voidaan ottaa uudelleen tutkittavaksi, jos on olemassa näyttöä uusista tosiseikoista. Tapaus voidaan ottaa uudelleen tutkittavaksi myös tilanteessa, jossa aikaisemmassa oikeudenkäynnissä on tapahtunut virhe, joka voi vaikuttaa tuomion lopputulokseen. Tuomion purkaminen ei siis ole ihmisoikeusloukkaus edellä mainittujen perusteiden täytyessä. Tuomion purkamisesta syytetyn vahingoksi säädetään OK 31:9:ssä seuraavasti:

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn vahingoksi purkaa:

1) jos 8 §:n 1 ja 2 kohdassa¹⁵¹ mainittu seikka on ollut olemassa ja sen voidaan otaksua vaikuttaneen siihen, että syytetty on vapautettu tai että hänet on tuomittu olennaisesti lievempien rangaistussäännösten mukaan kuin mitä olisi ollut sovellettava; tai

¹⁵⁰ Koponen 2017, s. 555.

¹⁵¹ OK 31:8.1,1–2:

- 1) jos oikeuden jäsen tai virkamies, syyttäjä taikka asianosaisen edustaja tai avustaja on jutun yhteydessä syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jonka voidaan otaksua vaikuttaneen jutun lopputulokseen.
- 2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen sisällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen.

2) jos kysymyksen ollessa rikoksesta, josta säännöllisen rangaistusasteikon mukaan voi seurata ankarampi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta¹⁵² tai josta voi seurata viraltapano, vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetyn tuomitsemiseen rikoksesta tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava olennaisesti ankarampia rangaistussäännöksiä.¹⁵³

Tuomiota älköön purettako 1 momentin 2 kohdassa mainitusta syystä, ellei saateta todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä oikeudessa, joka tuomion on antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevistä syistä ollut siihen vetoamatta.¹⁵⁴

Lisäksi ”[I]ainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan purkaa myös, jos siinä rangaistusta määrättäessä on rikoslain 7 luvun 6 §:ssä säädetyin tavoin otettu huomioon toinen rangaistus ja viimeksi mainittu rangaistus on sittemmin poistettu taikka sen perustana ollut syyte on kokonaan tai osittain hylätty tai rangaistus on muuten olennaisesti muuttunut”.¹⁵⁵

Purkuperusteista merkittävin on uutta seikkaa tai todistetta koskeva OK 31:9.1,2, ja siihen vedottiin myös tämän tutkielman ratkaisu 1:n purkuhakemuksen perusteena. Lainvoimaisen tuomion purkuhakemuksia syytetyn vahingoksi tehdään kuitenkin harvoin, joten oikeuskäytäntöä aiheesta ei juuri ole.¹⁵⁶ Tuomion purkamista haetaan joko korkeimmalta oikeudelta tai purkuhakemuksen kohteena olevan tuomion antaneelta tuomioistuimelta.¹⁵⁷ Yleensä tuomion purkamista hakee joko syyttäjä tai rikoksesta tuomittu.¹⁵⁸ Tuomion antaneella tuomarilla ei ole mahdollisuutta hakea antamansa tuomion purkamista.¹⁵⁹ Linjaus ilmenee korkeimman

¹⁵² Ks. Rautio 2021, s. 1236. Kahden vuoden vähimmäisrangaistusvaatimuksessa otetaan huomioon se rikos, joka on esitetty purkuhakemuksessa. Merkitystä ei ole sillä, kuinka ankarasta rangaistuksen määrästä ensiprosessissa oli kyse. Jos syytetty on tuomittu ensiprosessissa rangaistukseen rikoksesta, tuomion purkuprosessissa tulee verrata ensimmäisessä tuomiossa sovellettua rangaistussäännöstä purkuhakemuksessa esitettyyn rangaistussäännökseen ja pohtia olennaisuusvaatimuksen täyttymistä. Ks. myös NJA 1974, s. 11.

¹⁵³ Uusista seikoista ja todisteista voi lukea enemmän esim. Koponen 2017, s. 562–563. Ks. myös korkeimman oikeuden julkaisemat ratkaisut KKO 10.9.2001 nro 1712, jossa A oli tapellut B:n kanssa. B oli tuomittu törkeästä pahoinpitelystä, kun taas A:n osalta syytteet oli hylätty. Syyttäjä haki tuomionpurkua A:n tapauksessa ja B omassa tapauksessaan. Syyttäjä oli vedonnut A:n tapauksessa uutena selvityksenä rikospaikalta otettuihin valokuviiin ja käräjäoikeudessa todistajana olleen poliisimiehen kertomukseen. Syyttäjän mukaan hän ei ollut voinut esittää kuvia tapahtumasta oikeudenkäynnissä, sillä hän ei tiennyt niiden olemassaolosta. Tuomioistuimien katsoi, että uuteen selvitykseen ei ollut pätevää syytä, koska syyttäjällä oli tosiasiallisesti ollut mahdollisuus tarkastella valokuvia, joten tuomion purkuun ei ollut laissa säädetyjä edellytyksiä. B:n tuomio sen sijaan purettiin erittäin painavien syiden perusteella. Ks. myös alaviite 167, jossa käsitellään korkeimman oikeuden julkaisematonta ratkaisua KKO 29.5.2015 nro 1051, jossa tuomio purettiin tuomitun vahingoksi.

¹⁵⁴ OK 31:8.2 ilmentää ns. preklusiosääntöä.

¹⁵⁵ Ks. KKO 2001:127, jossa A:n tuomio purettiin, koska tuomiosta huomioon otettu aikaisempi vankeusrangaistus oli olennaisesti alentunut hovioikeudessa.

¹⁵⁶ Tuomion purkamista syytetyn vahingoksi koskevat ratkaisut ovat KKO 2000:126 (OK 31:9), KKO 2001:127 (OK 31:9a), KKO 2005:67 (OK 31:9), KKO 2014:10 (OK 31:9a) ja KKO 2022:19 (OK 31:9). Ks. lisää Koponen 2017, s. 562, jossa hän pohtii uuden seikan ja todisteen merkitystä purkuperusteena siten, että riita-asian purkuperusteiden tulkintakäytännöstä voisi olla tulkinta-apua myös tuomion purkamiseen syytetyn vahingoksi.

¹⁵⁷ Ks. OK 31:14 a,1–2.

¹⁵⁸ Tirkkonen 1937, s. 215–216. Ks. myös Cars 1959, s. 127. Vastaavasti ruotsalaisessa oikeuskäytännössä on katsottu, että syyttäjä voi hakea syytteen purkamista sekä syytetyn eduksi että vahingoksi.

¹⁵⁹ Tirkkonen 1937, s. 215–216.

oikeuden ratkaisusta KKO 2014:10, jossa käräjätuomari haki A:n tuomion purkamista, koska A oli tuomittu törkeästä pahoinpitelystä (OK 21:6) liian alhaiseen rangaistukseen. A oli tuomittu kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen, vaikka törkeän pahoinpitelyn minimirangaistus on vähintään yhden vuoden vankeus. Korkein oikeus ei purkanut tuomiota. Ratkaisussa KKO 2023:13 linjaus vahvistetaan, sillä siinä todetaan, että ”asian ratkaisella tuomarilla ei ole katsottu olevan oikeutta hakea tuomionpurkua viimeksi mainitun lainkohdan [OK 31:9] nojalla”. Purkuinstanssina toimiva oikeusaste suorittaa alustavan arvion tuomion purkamisedellytyksistä vanhan ja uuden aineiston perusteella. Samalla se pohtii, mitä säännöstä uudessa oikeudenkäynnissä sovellettaisiin ja onko hakemuksen tueksi esitetty riittävän painavaa näyttöä.¹⁶⁰

Tuomion purkuperusteeksi ei yleensä riitä, että syyttäjän mukaan syytetty olisi todennäköisesti tuomittu sovelletun rangaistusasteikon perusteella ankarampaan rangaistukseen uuden todistusaineiston perusteella.¹⁶¹ Samoin riittävää ei ole se, että tuomion antamisen jälkeen huomataan, että syytetty tuomittiin soveltamalla väärää lainkohtaa.¹⁶² Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2000:126 lisäksi linjannut, että tuomion purkamista syytetyn vahingoksi koskeva säännös on harkinnanvarainen toisin kuin yleensä on katsottu.

OK 31:10:n mukaan tuomion purkamista tulee hakea viimeistään yhden vuoden kuluessa siitä päivämäärästä katsottuna, kun hakija sai tiedon hakemuksen perusteena olevasta seikasta tai toisen henkilön rikollista menettelyä koskevan tuomion lainvoimasta. OK 31:11:n mukaan väärälle henkilölle tai väärällä nimellä annettu tuomio tulee purkaa määräajasta riippumatta ja oikaista välittömästi. Oikaistu voidaan tehdä syytetyn vahingoksi, jos erehdys on johtunut syytetystä johtuvista syistä. OK 15:1.4:ssä säädetään asiamiespakosta. Jos tuomion purkuhakemus tehdään käräjä- tai hovioikeudelle, asiamiespakko ei ole voimassa. Jos taas purkuhakemus tehdään korkeimmalle oikeudelle, asiamiehen käyttö on pakollista.¹⁶³

¹⁶⁰ Rautio 2021, s. 1235.

¹⁶¹ Leppänen – Välimaa 1998, s. 152.

¹⁶² Helenius – Linna 2021, s. 668. Ks. myös KKO 2000:126, josta ilmenee, että tuomion purkamiselle syytetyn vahingoksi tulee olla painavat perusteet. Tapauksessa tuomiota ei purettu, vaikka syytetty oli tunnustanut rikoksensa ja muut asiat tukivat sitä, että syytetty olisi tuomittu olennaisesti ankarampien rangaistussäännösten mukaisesti. Tuomiota ei purettu, koska syytetty oli todettu syyntakeettomaksi. Lainvoimaisen tuomion purkaminen olisi ollut hyödytöntä ja tarkoitukseton asianomaiselle ja yhteiskunnalle.

¹⁶³ Ks. Fredman 2021, s. 17. Tuomion purkuhakemuksen laatimisessa kannattaa käyttää ammattilaisen apua, sillä luotettavan selvityksen hankkiminen purkuasiassa vedotuista uusista seikoista/todisteista on hankalaa. Ks. myös Sutela Defensor Legis 3/2014, s. 323. Tutkimuksen mukaan tuomionpurku ei ole yleistä, sillä n. 22 % ylimääräisen muutoksenhaun kohteena olleista tuomioista purettiin tai poistettiin. Aineistosta ei ilmene, minkälainen jakauma poistamisen ja purkamisen välillä on tai purettiinko tuomio vastaajan eduksi vai vahingoksi.

Tuomionpurku voi konkretisoida esimerkiksi huumausainerikoksissa: Kun tuomio on saavut-
tanut lainvoiman, voi ilmetä, että oikeudenkäynnissä käsiteltävänä oleva huumausaine-erä on
todellisuudessa ollut suurempi kuin oikeudenkäynnissä tiedettiin. Toinen esimerkki voisi olla
tilanne, jossa A on jäänyt kiinni tietyn huumausaine-erän hallussapidosta ja myöhemmin il-
menee, että kyseinen erä on erotettu suuremmasta A:n hallussa olevasta erästä. Kolmas esi-
merkki voisi olla, että A on hankkinut useasta eri lähteestä erilaisia huumausaineita ja hänet
on tuomittu vain osan hallussapidosta.¹⁶⁴ Jos henkilöä on aihetta epäillä olennaisesti tör-
keämmästä tekemuodosta tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen, pohdittavaksi tulee, täyttä-
vätkö ilmenneet seikat uuden rikoksen tunnusmerkistön vai onko kyseessä sama rikos, josta
henkilö tuomittiin. Jos kyseessä on sama rikos, syyttäjä voi hakea tuomion purkamista. Koko-
naisuus ei kuitenkaan ole ongelmaton, ja seuraavaksi tarkasteltavassa ratkaisussa 1 käsitellään
kyseistä problematiikkaa.

4.1.1 Ratkaisu 1: Käsittely eri oikeusasteissa

Ratkaisussa KKO 2022:19 otetaan kantaa siihen, voidaanko lainvoiman saanut tuomio purkaa
syytetyn vahingoksi tilanteessa, jossa tekijän saama rangaistus olisi todennäköisesti huomai-
tavasti ankarampi kuin lainvoimaisessa tuomiossa mutta rangaistussäännös pysyy kuitenkin
samana. Kyseisessä tapauksessa A oli tuomittu törkeästä huumausainerikoksesta (RL 50:2)
käräjäoikeudessa 15.12.2020. Syytteen mukaan A oli 14.7.–16.10.2020 kahden muun syyte-
tyn kanssa pitänyt laittomasti hallussaan useita kiloja amfetamiinia ja useita satoja grammoja
kokaiinia. Lisäksi syytetyt olivat laittomasti myyneet ja levittäneet amfetamiinia noin 3 000
grammaa ja kokaiinia noin 715 grammaa. Käräjäoikeus tuomitsi A:n 3 vuoden ja 10 kuukau-
den vankeusrangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Käräjäoikeus hylkäsi suuren
osan syytteistä ja katsoi selvitettyksi, että A oli 14.7.–28.8.2020 yhdessä toisen vastaajan kans-
sa pitänyt levitystarkoituksessa hallussaan 556 grammaa amfetamiinia ja 192,2 grammaa ko-
kaiinia, mistä he olivat myyneet ja levittäneet 122 grammaa. Käräjäoikeuden tuomiosta ei
valitettu hovioikeuteen.

Tuomion lainvoimaiseksi tulemisen jälkeen syyttäjät vaativat 13.10.2021 toimittamassaan ja
2.12.2021 täydentämässään hakemuksessa, että A:n saama tuomio tulee purkaa OK 31:9.1,2:n
perusteella A:n vahingoksi siltä osin kuin kyse oli törkeästä huumausainerikoksesta. Syyttä-

¹⁶⁴ Fredman 2021, s. 1029.

jien mukaan tuomion antamisen jälkeen oli selvinnyt, että A:n tekemän huumausainerikoksen kohteena oli merkittävästi suurempi huumausainemäärä. Tuomion antamisen jälkeen toimituksessa esitutkinnassa saadun selvityksen perusteella oli todennäköistä, että A olisi tuomittu olennaisesti ankarampaan rangaistukseen, jos A:n toiminnan laajuus olisi ollut tiedossa ennen tuomion lainvoimaiseksi tuloa. Syyttäjien mukaan esitutkinnassa oli ilmennyt, että A:n oli syytä epäillä tuoneen maahan ja pitäneen hallussaan levitystarkoituksessa yhdessä toisen henkilön kanssa vähintään 40 kilogrammaa amfetamiinia, noin 10 kilogrammaa kokaiinia sekä vähintään 1,4 kilogrammaa metyleenidioksimetamfetamiinia. Rikoksen tekoajaksi oli korjattu 11.9.2019–1.6.2021. Syyttäjät hakivat A:n tuomion purkamista, koska he katsoivat, että käräjäoikeuden antaman tuomion oikeusvoima estää tutkimasta A:ta vastaan esitettävän uuden laajemman rangaistusvaatimuksen, koska kyse on samasta teosta kuin käräjäoikeudessa tuomitussa rikoksessa. Syyttäjät katsoivat, että A:lle olisi luettava teosta vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan 10 vuoden vankeusrangaistus, eli kyse oli merkittävästä kovennuksesta käräjäoikeudessa määrättyyn rangaistukseen.

Korkeimman oikeuden mukaan A:n tuomiota ei voitu purkaa OK 31:9.1,2:n perusteella, vaikka tekoa olisi arvioitu aikaisempaa olennaisesti ankarammin. OK 31:9.1,2:n mukaan lainvoiman saanut tuomio voidaan purkaa syytetyn vahingoksi esimerkiksi sillä perusteella, että rikokseen olisi ollut sovellettavissa olennaisesti ankarampi rangaistussäännös. Näin ei A:n tapauksessa ollut.¹⁶⁵ Hallituksen esityksessä (HE 14/1958 vp) asiasta kerrotaan seuraavasti:

Mutta rangaistustuomio olisi eräissä tapauksissa voitava purkaa syytetyn vahingoksi uuden tosiasiainonkin perusteella. Mahdollisuus tuomion purkamiseen olisi kuitenkin rajoitettava koskemaan vain törkeäköjä rikoksia, minkä lisäksi purun edellytyksenä tulisi olla, että uusi todistusaineisto jutussa esitettynä todennäköisesti olisi johtanut syytetyn tuomitsemiseen rikoksesta tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava olennaisesti ankarampia rangaistussäännöksiä. Riittävää ei niin ollen olisi, että uusi todistusaineisto olisi aiheuttanut sen, että syytetty olisi rangaistusasteikon puitteissa tuomittu ankarampaan rangaistukseen.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Ks. myös KKO 1966 II 127 ja KKO 1981 II 75. Ratkaisussa KKO 1966 II 127 oli vastaavanlainen tilanne kuin ratkaisussa KKO 2022:19. Tapauksessa tuomion antamisen jälkeen oli ilmennyt, että syytetty oli syyllistynyt myös muihin kiskomisiin, jotka olivat ilmenneet vasta hovioikeuden antaman tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen. Korkeimman oikeuden mukaan ammattimaisesta koronkiskomisesta tuomitun A:n saamaan tuomioon ei olisi ollut sovellettavissa olennaisesti ankarampia rangaistussäännöksiä, joten se ei purkanut tuomiota syyttäjän vaatimusten mukaisesti. KKO 1981 II 75:ssä syyttäjä vaati A:n tuomion purkamista vetoamalla uuteen todistukseen, jota ei ollut aikaisemmin voitu esittää ja joka todennäköisesti olisi johtanut A:n tuomitsemiseen olennaisesti ankarampaan rangaistussäännökseen kuin hovioikeudessa oli tuomittu. Korkein oikeus totesi, että rangaistus ei olisi todennäköisesti muuttunut olennaisesti ankarammaksi, joten se ei purkanut tuomiota.

¹⁶⁶ HE 14/1958 vp, s. 10.

Korkeimman oikeuden ratkaisu oli voimassa olevan lain mukainen, sillä lain sanamuodossa tai hallituksen esityksessä ei anneta mahdollisuutta tapauskohtaiseen harkintaan.¹⁶⁷

4.1.2 Ratkaisu 1: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin

Ratkaisun 1 perusteluissa todetaan, että OK 31:9.1,2:n sananmukainen tulkinta voi joissakin tapauksissa johtaa sattumanvaraisiin ja yhdenvertaisen kohtelun vastaisiin lopputuloksiin erityisesti silloin, kun rikoksen rangaistusasteikko on poikkeuksellisen laaja. Siksi uuden selviytyksen vaikutus rangaistukseen monissa eri rikostyypeissä saman rangaistusasteikon sisällä voi olla olennaisempi kuin perusmuotoisen ja törkeän tekemuodon soveltamisen välinen ero. Korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että vaatimus syytetylle kuuluvasta ankarammasta rangaistuksesta tuomiossa sovelletun rangaistusasteikon puitteissa ei ole kaikissa rikostyypeissä, kuten huumausainerikoksissa, riittävä. Huumausainerikoksessa törkeän tekemuodon rangaistusasteikko on laaja. Perusmuotoisen huumausainerikoksen (RL 50:1) rangaistusasteikko on sakosta kahden vuoden vankeusrangaistukseen, kun taas törkeän huumausainerikoksen (RL 50:2) rangaistusasteikko on yhdestä vuodesta kymmeneen vuoteen vankeutta. Kun OK 31 luvun tuomionpurkusäännökset tulivat voimaan 1960-luvulla, huumausainerikosten rangaistusasteikko oli sakosta neljään vuoteen vankeutta eikä törkeästä tekemuodosta ollut säädetty erillistä rangaistussäännöstä. Ratkaisu 1 antaa aihetta pohtia, tulisiko lainsäädäntöä muuttaa siten, että se ottaa huomioon myös kohdetuomiossa sovelletun rangaistusasteikon sisällä merkittävästi ankaramman rangaistuksen.

Yllä mainittu ongelma ei erityisesti koske petosrikoksia, sillä perusmuotoisen petoksen (RL 36:1) rangaistusasteikko on sakosta kahteen vuoteen vankeutta ja törkeän petoksen (RL 36:2) vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen. Tuomion purkamiselle syytetyn vahingoksi lienee sarjapetosrikoksissa harvinaista. Se johtuu ennen kaikkea siitä, että usein sarjapetosrikoksissa on kyse muutamien kymmenien tai satojen eurojen rikoshyödyistä yhtä erehdyttämistoimea kohden. Esimerkiksi ratkaisusta KKO 2018:44 vastaajan saama rahallinen hyöty yhtä

¹⁶⁷ Korkein oikeus on julkaisemattomassa ratkaisussaan 29.5.2015 nro 1051 purkanut tuomion syytetyn vahingoksi. Tapauksessa A:ta syytettiin huumausainerikoksesta, kun syyttäjä väitti A:n pitäneen hallussaan 81,3 g kokaiinia. Syyte oli hylätty. Myöhemmässä esitutkinnassa ilmeni, että A olisi pitänyt hallussaan kokaiinia 1,9 kg ja heroïinia 4 kg. Syyttäjä oli nostanut syytteen A:ta vastaan rikoksista. Käräjäoikeus oli jättänyt tutkimatta syytteen kokaiinin osalta, sillä se katsoi huumausaine-erän koskeneen samaa erää, josta A oli jätetty tuomitsematta. Korkein oikeus purki käräjäoikeuden tuomion, sillä se katsoi, että OK 31:9.2 mukaiset edellytykset uuden selviytyksen esittämiseen vasta purkuasiassa olivat olemassa. Linjaus on OK 31:9.1,2:n mukainen, sillä tuomio voidaan purkaa syytetyn vahingoksi rangaistusasteikon enimmäisrangaistusta koskevien ja muiden edellytysten täytyessä ensinnäkin silloin, kun syyte on purettavaksi vaaditussa tuomiossa hylätty.

osatekoa kohden oli 20–270 euroa. Korkein oikeus on monessa ratkaisussaan ottanut kantaa siihen, kuinka suuri rikoksella saavutetun rahallisen hyödyn tulisi olla, jotta törkeän tekemänsä rikoksen tunnusmerkistö täytyisi Törkeän rikoksen tunnusmerkistö täyttyä silloin, kun rikoshyöty on reilusti yli 10 000 euroa. Korkeimman oikeuden ratkaisuista voi päätellä, että 17 333 euron summa on huomattava hyöty ja täyttää törkeän rikoksen tunnusmerkistön (KKO 2019:93), kun taas vielä 14 500 euron suuruista hyötyä ei voi pitää merkittävänä (KKO 2007:102).¹⁶⁸ Sarjapetostuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen uusia osatekoja pitäisi tulla tietoon runsaasti, jotta tuomion purkamiskysymykset edes tulisivat harkintaan. Käytännössä tilanteet lienevät harvassa.

Ratkaisu 1 tarjoaa vastauksen oikeuskirjallisuudessa käytyyn keskusteluun siitä, miten tulisi menetellä tilanteessa, jossa tekijä on ehditty tuomita 100 LSD-tabletin maahantuonnista mutta tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen selviää, että LSD-tabletteja on ollut todellisuudessa 500 kappaletta. *Nuutila* ja *Melander* ovat esittäneet, että vanha tuomio vaikuttaa asian tulevaan käsittelyyn niin, että syyttäjä voi nostaa uuden syytteen 400 LSD-tabletista. Tuomion antamisen jälkeen ilmenneet seikat eivät kuulu samaan oikeusvoimapiiriin jo ratkaistun asian kanssa.¹⁶⁹ *Koponen*, *Siro* ja *Tolvanen* näkevät asian siten, että aikaisempi 100 LSD-tabletista annettu tuomio estää uuden syytteen tutkimisen loppuista 400 LSD-tabletista.¹⁷⁰ Ratkaisun 1 perusteella Koposen, Siron ja Tolvasen näkemystä voidaan pitää oikean suuntaisena. *Siro* puoltaa näkemystään sillä, että jos tekijän tosiasiallinen menettely on ollut samanlaista, yksin määrällinen ero rikoksen kohteessa ei välttämättä muuta teon luonnetta niin paljoa, että uusi syyte voitaisiin tutkia.¹⁷¹ *Koposen* mukaan oikeusvoimavaikutuksen arviointi ei voi supistua sillä perusteella, että seikat eivät aiemmin olleet oikeudenkäynnin aikana tiedossa.¹⁷² *Siron* ja *Koposen* näkemystä tukevat myös korkeimman oikeuden antamat ratkaisut KKO 1976 I 5 ja KKO 1984 II 197. Niissä katsottiin, että tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen ilmenneet uudet seikat muodostivat esteen uuden syytteen nostamiselle. Siksi korkein oikeus purki tuomi-
onsa.

¹⁶⁸ Korkein oikeus on useissa ratkaisussaan ottanut kantaa siihen, voidaanko jotakin tiettyä tekokokonaisuutta pitää törkeänä vai ei. Ks. esim. KKO 2007:102, KKO 2015:52, KKO 2019:33, KKO 2019:46 ja KKO 2019:93.

¹⁶⁹ *Nuutila* 1997, s. 381–382. *Nuutila – Melander* 2009, s. 1399.

¹⁷⁰ *Koponen* 2004, s. 8; *Koponen Defensor Legis* 4/2015, s. 618–619; *Tolvanen* 2018, s. 972; Ks. myös *Siro* (2017, s. 217), jonka mukaan tilanne tulisi arvioida samalla tavoin myös silloin, kun kyse olisi kahdesta eri huumausaineesta. Jos henkilö olisi tuonut samaan aikaan maahan 100 tablettia LSD:tä ja 400 tablettia Subutexia ja tekijä olisi kummankin huumausaine-erän osalta menetellyt samalla tavalla, syyteoikeutta 400 Subutex-tabletin osalta ei olisi siinä tapauksessa, jos 100 tabletin LSD-erästä saatu tuomio olisi lainvoimainen.

¹⁷¹ *Siro* 2017, s. 217.

¹⁷² *Koponen* 2004, s. 89.

Esitutkinnan merkitys korostuu etenkin laajoissa rikoskokonaisuuksissa, joissa useita osatekoja on yksiköity yhdeksi rikokseksi. Se ilmenee myös hallituksen esityksessä (HE 190/2002 vp). Siinä todetaan, että tuomion oikeusvoimavaikutuksen vuoksi poliisin ja syyttäjän tulee suorittaa ja paneutua rikostutkintaan huolellisesti siten, että syyttäjä ei vie asiaa käsiteltäväksi tuomioistuimeen ennen kuin tutkittavana oleva teko on riittävän hyvin selvitetty.¹⁷³ Teon oikeusvoima kattaa myös tilanteet, joissa viranomaiset ovat toimineet huolimattomasti. Jos myöhemmin ilmenee, että rikos on kohdistunut esimerkiksi kymmeniä kertoja arvokkaampaan omaisuuteen tai sarjapetosrikoksessa huomattavasti suurempaan määrään asianomistajia, oikeusvoiman kannalta kyse on edelleen samasta konkreettisesta tapahtumasta. Teon arviointiin ei vaikuta sekään, olisiko todellisen asiantilan voinut selvittää jo esitutkintavaiheessa. Koska Suomessa oikeusvoimatulkinta on huomattavan laaja, oikeusvoima saattaa estää uuden syytteen nostaminen sellaisessakin tilanteessa, jossa syytteelle olisi painavia rikosoikeudellisia ja kriminaalipoliittisia perusteita. Viranomaistoiminnalle asetettaville vaatimuksille ja viranomaisten mahdolliselle huolimattomuudelle on annettava harkinnassa merkitystä.¹⁷⁴ Toisaalta tuomion purkamisella ei ole kovin suurta merkitystä petoksen uhrille, sillä hän voi aina nostaa menettämästään omaisuudesta kanteen käräjäoikeudessa, joka käsittelee asian riita-asian käsittelyjärjestyksessä (OK 5–6).

Toisaalta ratkaisu 1 saa pohtimaan, voivatko poliisi ja syyttäjälaitos vapaasti harkita itsenäisesti tutkinnan käynnistämistä uuden selvityksen saamiseksi tuomion purkamista varten. Uuden näytön kartoittaminen kuluttaa yhteiskunnan voimavaroja, joten uuden näytön kartoittamista ei olisi syytä hyväksyä rajattomasti. Ehkä Suomi voisi ottaa mallia Ruotsista, jossa rikoksen tutkinnan tulee keskittyä esitutkintaan ja näytön hankkiminen esitutkinnan ulkopuolella on mahdollista vain rajatuin edellytyksin. Ruotsissa syyttäjällä tai poliisilla ei ole mahdollisuutta vapaasti harkita tutkinnan käynnistämistä uudelleen, jotta se voi saada uutta selvitystä ylimääräistä muutoksenhakua varten.¹⁷⁵

Ratkaisussa 1 ilmenevä ongelma saattaa olla yksi syy sille, miksi syyttäjiä ei yksiköi sarjapetososatekoja yhdeksi petokseksi. Laajoissa sarjapetosrikoksissa uusia asianomistajia voi ilmetä vielä tuomion antamisen jälkeenkin. Kuitenkin negatiivinen oikeusvoima estää uuden syytteen nostamisen asiassa, joka on jo lainvoimaisesti ratkaistu. Jo petosrikosten suhteellisen

¹⁷³ HE 190/2002 vp, s. 16; Koponen LM 2/1997, s. 261.

¹⁷⁴ Koponen 2017, s. 568.

¹⁷⁵ Ks. lisää prop. 2011/12:156.

lyhyt vanhentumisaika syytteen nostamiseen rajoittaa tapauksen ottamista tuomioistuimen uudelleen käsittelyyn.

4.2 Tuomion purkaminen syytetyn eduksi

Suurin osa ylimääräisistä muutoksenhakupaketeista koskee tuomion purkamista syytetyn eduksi, ja ne myös menestyvät purkukäytöksistä parhaiten. Menestyminen perustuu siihen, että tuomion purkamista syytetyn eduksi koskeva sääntely on yksityiskohtaista verrattuna tuomion purkamista syytetyn vahingoksi koskevaan sääntelyyn. Lisäksi tuomioistuimen harkintavaltaa ei ole rajoitettu.¹⁷⁶ OK 31:8:n mukaan

[I]ainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa:

- 1) jos oikeuden jäsen tai virkamies, syyttäjä taikka asianosaisen edustaja tai avustaja on jutun yhteydessä syyllystynyt rikolliseen menettelyyn, jonka voidaan otaksua vaikuttaneen jutun lopputulokseen;¹⁷⁷
- 2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;¹⁷⁸
- 3) jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei aikaisemmin ole esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetyn vapauttamiseen tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava lievempiä rangaistussäännöksiä¹⁷⁹, tahi on erittäin painavia syitä, katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys, onko syytetty tehnyt sen rikollisen teon, joka on luettu hänen syykseen; tai
- 4) jos tuomio perustuu ilmeisesti väärän lain soveltamiseen.

¹⁷⁶ Koponen 2017, s. 437.

¹⁷⁷ Säännöksen soveltamisalaan eivät sisälly syyttäjää lukuun ottamatta muut vastapuolet eli asianomistaja ja hänen edustajansa.

¹⁷⁸ Ruotsin korkein oikeus (HD) on antanut 19.9.1986 ratkaisun, jossa on pohdittu syyttäjän jääviyttä rikosasiassa. Tapauksessa A:n epäiltiin lähettäneen B:lle pommin sisältäneen kirjeen. B loukkasi kätensä, koska kirjeessä oleva pommi räjähti. Käräjäoikeus tuomitsi A:n viiden vuoden vankeuteen törkeästä pahoinpitelystä. Hovioikeus laski tuomion neljään vuoteen vankeutta. A haki tuomion purkamista, koska erään toisen jutun yhteydessä selvisi, että A:n jutussa syyttäjällä toimineella C:llä oli ollut seksisuhde A:n asuinkumppanin D:n kanssa. Suhde oli alkanut esitutkinnan lopettamisen ja käräjäoikeuden antaman tuomion jälkeen. A katsoi, että C oli ollut jäävi toimimaan syyttäjänä A:n asiassa. Lisäksi C oli käyttänyt hovioikeudessa uutena todisteena D:n kertomaa siitä, että A oli tunnustanut D:lle olleensa kirjeen lähettäjä. Lisäksi A katsoi, että jutussa ei ollut toimitettu riittävästi lisätutkintaa, vaikka A oli esittänyt raskauttavia todisteita siitä, että juttua ei ollut tutkittu kunnolla ja tekoon olivat voineet syyllystyä myös muut B:n tunteneet. HD:n ratkaisu oli 3–2 äänestyspäätös. Enemmistö katsoi, että purkukäyttö tuli hylätä. He katsoivat, että C:n toiminta ei ollut niin raskauttava seikka, että tuomio tulisi purkaa. Vähemmistö katsoi, että kyse oli niin törkeästä oikeudenloukkauksesta, että tuomio olisi tullut purkaa. Ks. lisää ratkaisusta Resningbeslutet om brevbomben 1986, s. 557–562.

¹⁷⁹ Ks. Koponen 2017, s. 440. Uuden selvityksen esittämisestä seurauksena tulisi olla syytteen hylkääminen tai lievempien rangaistussäännösten soveltaminen tekoon.

Pykälän 1 ja 2 kohta ovat vastaavat kuin riita-asioiden purkua koskevat säännökset.¹⁸⁰ Suomessa ei ole käytännössä esiintynyt 1 kohdan mukaisia purkuasioita. Sen sijaan 2 kohdan väärän kirjallisen todistelun ja henkilötodistelussa annettujen perättömien lausumien tapauksia esiintyy melko usein. 1 ja 2 kohdan tuomionpurulle perusteeksi riittää se, että purkuperusteen voidaan olettaa vaikuttaneen lopputulokseen. Myös 3 kohdan purkuperusteita esiintyy usein, ja laintulkintaongelmat liittyvät nimenomaan 3 kohdan soveltamiseen. Tuomion purkua 3 kohdan perusteella hakevan tulee osoittaa todennäköiseksi, että uuden selvityksen esittäminen olisi johtanut rikoksesta tuomitun vapauttamiseen tai lievempien rangaistussäännösten soveltamiseen. Oikeuskirjallisuudessa lähtökohtana syytetyn eduksi perustuvaan tuomion purkamiseen pidetään tuomioistuimen arviota siitä, että tapauksessa sovellettaisiin lievempiä rangaistussäännöksiä tai syyte hylättäisiin syytekohdittain. Tuomioistuimen tulisi tehdä purkuasiassa arviointi siitä, miten asia olisi harkittu kohdetuomiossa, jos uusi selvitys olisi ollut käytössä tuomionpurkuhakemuksen kohteena olleessa oikeudenkäynnissä.¹⁸¹ Tässä tutkielmassa tarkasteltavassa ratkaisussa 2 on kyse 3 kohdan tuomion purkamisesta koskevasta asiasta. Siihen liittyviä tulkintakäytäntöjä tarkastellaan lähemmin seuraavassa alaluvussa. Korkein oikeus on antamissaan ratkaisuissa laajentanut 3 kohdan soveltamisedellytyksiä lainkohdan sanamuotoa laveammaksi. Siksi 3 kohdan soveltamiskäytännöstä ei saa laajaa kuvaa tarkastelemalla vain ennakkopäätöksiä. Asian laajempi ymmärrys edellyttäisi myös lukuisten korkeimman oikeuden julkaisemattomien päätösten¹⁸² tarkastelua.

Tyypillisesti tuomion purkamista syytetyn eduksi haetaan yhdyskuntapalvelun määräämistä¹⁸³, päiväsakon rahamäärää¹⁸⁴ ja syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvissä asioissa. Syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvä asia ei saa koskea vanhentumisajan monitulkintaisuutta. Syyteoikeuden vanhentumista koskevat tilanteet ovat yleensä sellaisia, että tuomioistuin on tuominnut vastaajan rangaistukseen jostakin toisesta teosta kuin haastehakemuksessa ilmoitettua teosta ja teko on haastehakemuksessa ilmoitettua rangaistusta lyhyempi. Rikos on siis vanhentunut. Myös jotkin Euroopan unionin tuomioistuimen (myöhemmin *EIT*) antamat tuomiot ovat saaneet korkeimman oikeuden purkamaan oman tuomionsa.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Ks. aiheesta lisää Koponen 2017, s. 440. Tässä tutkielmassa ei tarkastella purkuperusteita.

¹⁸¹ Koponen 2017, s. 443–445 ja 447.

¹⁸² Julkaisemattomilla päätöksillä ei ole ennakkoratkaisuarvoa. Koposen (2017, s. 447) mukaan julkaisemattomien päätösten perustelut ovat suppeat, joten niistä on vaikea tehdä johtopäätöksiä soveltamiskäytännöstä.

¹⁸³ Ks. esim. ratkaisu KKO 2000:127.

¹⁸⁴ Ks. esim. ratkaisut KKO 2004:9, KKO 2009:2 ja KKO 2016:83.

¹⁸⁵ Ks. esim. KKO 2009:27, joka purettiin vain puoli vuotta myöhemmin ratkaisulla KKO 2009:80. Taustalla oli EIT:n ratkaisu *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009).

Tuomion purkamiselle syytetyn eduksi ei ole määräaika.¹⁸⁶ Lisäksi purussa ei sovelleta riita- ja rikosasioissa tuomion purkamista syytetyn vahingoksi koskevaa preklusiota: vaikka purkuperuste on ollut hakijan tiedossa ennen ratkaisun lainvoimaiseksi tuloa, siihen ei ole tarvinnut vedota kohdeoikeudenkäynnissä tai muutoksenhakuvaiheessa. Lisäksi todennäköisyyskynnyksen täyttyminen ei ole niin korkea kuin riita- ja rikosasioiden purkamisessa syytetyn vahingoksi: vastaajan syyllistymiskysymys hänen syykseen luettuun tekoon voidaan ottaa uudelleen tutkittavaksi, vaikka todennäköisyysedellytys ei täytyisi. Normaalialue todennäköisyyttä lopputuloksen muuttamisesta ei siis tarvita, vaan vähäisempi epäily saattaa olla riittävä. Tuomion purkamista tutkiva tuomioistuin voi päätyä siihen, että lainvoiman saanut tuomio on virheellinen, mutta se voi hylätä hakemuksen, jos oikea tulkinta ei johtaisi lievempään tai alempaan rangaistukseen.¹⁸⁷

Oikeutettuja tuomionpurkuhakemuksen tekemiseen ovat alkuperäisen jutun asianosaiset eli vastaaja, asianomistaja ja syyttäjä. Lisäksi muilla oikeudenkäynnissä esiintyneillä henkilöillä, kuten tuomarilla, todistajalla ja asiantuntijalla, voi olla oikeus hakea purkamista. Todistaja ja asiantuntija voivat kuitenkin hakea tuomion purkamista vain siltä osin kuin kyseessä oleva ratkaisu koskee heidän oikeuksiaan. Myös valtion varoista kustannettu avustaja on oikeutettu hakemaan tuomion purkamista palkkionsa osalta.¹⁸⁸

4.2.1 Ratkaisu 2: Käsittely eri oikeusasteissa

Ratkaisussa KKO 2015:68 käsitellään tuomion purkamista syytetyn eduksi tilanteessa, jossa avunannosta¹⁸⁹ petokseen tuomitun tuomiota ei purettu. Tapauksessa syyttäjä vaati käräjäoikeudessa A:lle rangaistusta 1.1.2004–31.10.2006 tehdystä törkeästä petoksesta (RL 31:2) sekä B:lle ja C:lle rangaistusta avunannosta kyseiseen rikokseen. Syyttäjä toimitti haastehakemuksen 30.7.2010 käräjäoikeuteen, ja se annettiin tiedoksi A:lle 6.9.2010, B:lle 5.9.2010 ja C:lle 7.9.2010. Käräjäoikeus tuomitsi A:n rangaistukseen törkeästä petoksesta sekä B ja C avunannosta kyseiseen rikokseen syyttäjän vaatimusten mukaisesti.

¹⁸⁶ Vrt. määräaika tuomion purkamiseen syytetyn vahingoksi (OK 31:10–11).

¹⁸⁷ Koponen 2017, s. 439–441.

¹⁸⁸ Koponen 2017, s. 437–438 ja 440.

¹⁸⁹ RL 5:6.1:ssä avunannosta säädetään seuraavaa: ”Joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä –.”

A haki tuomiosta muutosta hovioikeudelta. B ja C tyytyivät kärjäoikeuden ratkaisuun, eli B:n ja C:n tuomio sai lainvoiman. Hovioikeus katsoi 30.3.2012 antamassaan ratkaisussa, että A:n toiminnan tekoajankohdaksi oli katsottava 1.1.2004–31.8.2005. Lisäksi hovioikeus katsoi, että A:n toiminta ei täyttänyt törkeän petoksen tunnusmerkistöä vaan A oli syyllistynyt perusmuotoiseen petokseen (RL 36:1). Koska perusmuotoisen petoksen enimmäisrangaistus on enintään kaksi vuotta vankeutta, teon syyteoikeus vanhenee viidessä vuodessa (RL 8:1) rikollisen teon päättymisestä. Koska A oli saanut haasteen tiedoksi yli viiden vuoden kuluttua siitä, kun syyteoikeuden vanhentumisaika oli alkanut, hovioikeus hylkäsi A:ta vastaan ajetun syytteen vanhentuneena ja vapautti A:n kärjäoikeuden tuomitsemasta rangaistuksesta.

B ja C hakivat korkeimmalta oikeudelta kärjäoikeuden tuomion purkamista, koska A:n petossyyte oli hylätty, joten myös syyte avunannosta kyseiseen tekoon oli hylättävä. Korkein oikeus hylkäsi B:n ja C:n hakemuksen, koska hovioikeuden päätekijää koskeva tuomio ei ollut OK 31:8.1,3:ssa tarkoitettu uusi seikka.¹⁹⁰ Korkein oikeus ottaa ratkaisussaan kantaa siihen, voidaanko kärjäoikeuden tuomio avunannosta purkaa, jos hovioikeus on hylännyt rikoksen päätekijää koskevan syytteen vanhentuneena.¹⁹¹ Ratkaisussa otetaan kantaa myös siihen, voidaanko tekoa pitää OK 31:8.1,3:n mukaisena uutena seikkana tai todisteena, joka ”todennäköisesti olisi johtanut syytetyn vapauttamiseen tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava lievempiä rangaistussäännöksiä”.¹⁹² Ratkaisun tulkintaa perustellaan seuraavasti:

6. Lainkohdassa mainitulla uudella seikalla tai todisteella tarkoitetaan oikeuskäytännön mukaan sellaista oikeudenkäyntiaineistoa, johon ei ole asiassa vedottu aikaisemmin ja jolla voi olla säännöksessä lausuttu merkitys jutun ratkaisun kannalta. Kysymys on sellaisesta aikaisemmin esittämättömästä selvityksestä, joka aikanaan oikeudenkäynnissä esitettynä olisi luultavasti johtanut asiassa vastaajan kannalta lievempään lopputulokseen (ks. myös Muutoksenhakutoimikunnan jatkotietäminen 2002:8 s. 26 - 27). Tällaisen uuden seikan on siten tullut olla olemassa purettavaksi vaadittavan ratkaisun antamisen aikana. Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, ettei tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen sattunut tapahtuma ole lainkohdan tarkoittama peruste. Tällainen ei pääsäännön mukaan ole myöskään tuon ajankohdan jälkeen annettu tuomio, mikä on todettu esimerkiksi ratkaisuissa KKO 1998:30 ja KKO 2008:24.

¹⁹⁰ Vrt. Jämsä 2023, KKO 2015:68 Avunantoa koskevan tuomion purkaminen. Asiaa ei olisi tullut arvioida näyttökysymyksen osalta uutena seikkana, vaan syyllisyyskysymys olisi tullut saattaa uudelleen tutkittavaksi OK 31:8.1,3:n tarkoittamien erittäin painavien syiden perusteella.

¹⁹¹ Korkein oikeus ottaa myös kantaa pääteon ja avunannon liitännäisyyteen eli aksessorisuuteen. Asiasta voi esittää hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, s. 149) kannan, joka oli perusteena tarkasteltavana olevassa päätöksessä: ”Osallisuudessa vaikuttavan aksessorisuusvaatimuksen mukaan yllyttäjän ja avunantajan vastuu on määräpisteeseen saakka sidoksissa siihen, kuinka päätekijän teko oikeudellisesti arvioidaan. Näiden varsinaisten osallisten vastuu yleensä edellyttää, että pääteko täyttää tunnusmerkistön, on oikeudenvastainen ja tahallisenä päätekijälle syyksiluettava. Mutta kun osallisuudella on tällä tavoin määritelty kelvollinen kohde, yhteys päätekoon eräessä mielessä katkeaa. Tästä eteenpäin osallisten vastuu arvioidaan näet subjektiivisessa suhteessa pääsääntöisesti itsenäisesti. Kunkin osallisen syyllisyys mitataan hänen omien olosuhteittensa mukaisesti.”

¹⁹² Jämsästä (2023, KKO 2015:68 Avunantoa koskevan tuomion purkaminen) on kiinnostavaa, että korkein oikeus ei pohtinut ratkaisussaan tuomion purkamista OK 31:8.1,3:n mukaisena erittäin painavana syynä.

Korkein oikeus toteaa, että yllä mainittu tulkintatapa on pääsääntö ja siitä poiketaan lähinnä sellaisissa tilanteissa, joissa purettavaksi haetun tuomion perusteena ollut tuomio on purettu ensin. Kyseisen kaltaisessa tilanteessa uudella tuomiolla voidaan osoittaa, että purkuhakemuksen kohteena ollut tuomio on perustunut virheelliseen perusteeseen.¹⁹³ Korkeimman oikeuden tulkintalinja on oikeuspoliittisesti perusteltu. Jos tuomion purkaminen käsiteltävänä olevan tapauksen kaltaisissa tilanteissa olisi mahdollista, joku kanssatekijöistä tai varsinaisista osallisista saattaisi ottaa muutoksenhaun riskin ensi vaiheessa kantaakseen.¹⁹⁴

Korkein oikeus ei purkanut B:n ja C:n käräjäoikeuden antamaa tuomiota, koska A:n katsottiin syyllistyneen petokseen. Lisäksi aiemmassa tuomiossa ei ollut kyse virheellisestä syyksilukemisesta. Päätöksessään korkein oikeus myös toteaa, että pääteon teonkuvaus ei muuttunut hovioikeudessa olennaisesti rajoitetummaksi. Korkeimman oikeuden mukaan OK 31:8.1,3 kohdan tarkoittamana uutena seikkana ei pidetä sitä, että päätekijä saa uuden tuomion. Tuomion purkamisen mahdollistavan uuden seikan on pääsääntöisesti pitänyt olla olemassa jo silloin, kun purkuhakemuksen kohteena oleva ratkaisu on annettu.¹⁹⁵ Vastaavasti oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että niin sanottu jälkisattumus (*factum superveniens*) eli tuomion lainvoimaiseksi tuleminen jälkeen ilmenevä seikka ei ole lainkohdassa tarkoitettu tuomion purkamisperuste.¹⁹⁶ Jälkisattumukseen vetoaminen ei merkitse sitä, että annettu tuomio olisi ollut aineellisesti virheellinen, vaan asia tulisi ratkaista uusien tapahtumien jälkeen. Sen vuoksi jälkisattumukseen vetoaminen ei poista tuomion oikeusvoimaa.¹⁹⁷

Ratkaisu 2 osoittaa, että myös väärät tuomiot voivat saada oikeusvoiman tilanteessa, jossa tuomioistuimen mukaan tuomiossa ei ole vakavaa virhettä tai laiminlyöntiä.¹⁹⁸ Oikeuskirjallisuuden mukaan rikosprosessissa annetulla tuomiolla ei ole positiivista oikeusvoimavaikutusta myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä. Siksi on mahdollista, että päätekijä vapautetaan syyt-teistä, vaikka joku muu olisi aikaisemmassa prosessissa tuomittu avunannosta kyseiseen rikokseen. Kuitenkin kuten aiemmin luvussa 3 on lausuttu, rikostuomiolla voi olla todistusvai-

¹⁹³ Vastaavasti tuomio on purettu syytetyn eduksi ratkaisussa KKO 2004:56, KKO 2006:3, KKO 2020:10 ja KKO 2020:24. Ratkaisussa KKO 2004:56 A oli tuomittu törkeästä veropetoksesta, mutta tuomio oli myöhemmin purettu saadun selvityksen perusteella. Koska ei ollut olemassa rikosta, josta B olisi voitu tuomitta avunantajana, myös B:n tuomio purettiin. Ratkaisussa KKO 2006:3 A oli tuomittu törkeästä velallisen epärehellisydestä. Korkein oikeus purki A:n tuomion. Myös avunantajien tuomiot päädyttiin purkamaan, koska asiassa ei enää ollut velkaa eikä velkojaa, jonka taloudellisia etuja menettely olisi voinut vahingoittaa. Ratkaisussa KKO 2020:24 B oli tuomittu yllytyksestä törkeään pahoinpitelyyn. Koska päätekijänä tuomitun A:n syytteet rikoksesta hylättiin, korkein oikeus purki myös B:n tuomion, koska yllytyksen kohdistunutta päär rikosta ei ollut.

¹⁹⁴ Jämsä 2023, KKO 2015:68 Avunantoa koskevan tuomion purkaminen.

¹⁹⁵ Leppänen – Välimaa 1998, s. 143–144.

¹⁹⁶ Lager 1972, s. 147.

¹⁹⁷ Lappalainen – Hupli 2021, s. 771; Lappalainen 2001, s. 458.

¹⁹⁸ Lappalainen – Hupli 2021, s. 752.

kutus myöhemmässä rikosasian oikeudenkäynnissä. Niin on etenkin silloin, kun kyseisessä tuomioissa arvioiduilla oikeustositseikoilla on merkitystä myös myöhemmässä rikosprosessissa.¹⁹⁹

4.2.2 Ratkaisu 2: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin

Korkeimman oikeuden ratkaisuisissa KKO 2006:3, KKO 2019:6 ja KKO 2020:10 on käsitelty törkeään veropetokseen / törkeään kirjanpitorikokseen avunannosta tuomitun tuomion purkamista. Ratkaisussa KKO 2020:24 on käsitelty avunannosta väkivaltarikokseen tuomitun tuomion purkamista. Ratkaisujen perusteella on perusteltua olettaa, että jos ratkaisussa 2 A:n ei olisi katsottu syyllistyneen petokseen ja syytteet törkeästä petoksesta olisi kokonaan hylätty, myös B:n ja C:n tuomiot olisi purettu. Väite tuomion purkamisesta saa tukea myös korkeimman oikeuden julkaisemattomista ratkaisuista 8.10.2008 numero 2134 ja 22.9.2011 numero 2050. Kummassakaan tapauksessa avunannosta rikokseen tuomittu ei ollut valittanut käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen, joka lopulta hylkäsi rikoksen päätekijän syytteen. Korkeimman oikeuden mukaan avunantaja ei voinut syyllistyä rikokseen, koska päätekijän menettelykään ei täyttänyt hänen syykseen luetun rikoksen tunnusmerkistöä. Siksi korkein oikeus purki myös avunantajien tuomiot. Kummassakin tapauksessa korkein oikeus katsoi, että päätekijän tuomion purkaminen muodosti OK 31:8.1,3 kohdassa tarkoitetun uuden seikan.

Korkein oikeus ei ole antanut syytetyin eduksi tuomion purkamista koskevaa ennakkoratkaisua, jossa hovioikeuskäsittelyssä rikoksen päätekijän syyksi olisi katsottu osa rikoksen osateoista ja rikoksen avunannosta tuomittu olisi hakenut tuomion purkamista edukseen kyseisellä perusteella. Sen vuoksi ei ole täysin selvää, voitaisiinko sarjapetoksen avunantajan tuomiota purkaa tilanteessa, jossa päätekijän katsottaisiin hovioikeudessa syyllistyneen vain osaan petoksen osateoista. Tulkintalinja kuitenkin saattaisi olla tuomion purkamista puoltava, sillä korkein oikeus on julkaisemattomassa ratkaisussaan 10.11.2010 numero 2228 purkanut käräjäoikeuden tuomion ja oikaissut sitä avunantajan eduksi. Ratkaisussa avunantajana rikokseen tuomittu ei ollut valittanut käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen, jossa päätekijän tuomio aleni. Syyttäjät oli luopunut osittain syytteestä ja asianomistaja korvausvaatimuksestaan. Tuomioon tulee kuitenkin suhtautua varauksella, sillä ratkaisusta ei ilmene, miten vakavasta

¹⁹⁹ Frände 2017, s. 795; Jokela 2018, s. 790–796; Lappalainen – Hupli 2021, s. 780.

rikoksesta oli kyse ja oliko kyse yhdestä vai useammasta rikoksesta, josta päätekijä oli tuomittu.

Rikosten yksiköinnin merkitys korostuu etenkin silloin, kun pohditaan osallisuusvastuukysymyksiä.²⁰⁰ Tilanne konkretisoituu esimerkiksi ratkaisussa KKO 1998:40, joka käsittelee tekijänoikeusrikosta ja petosta. Tapauksessa A oli tuomittu sekä käräjä- että hovioikeudessa tekijänä ja B avunantajana petoksiin. Syytteessä oli yksilöitynä 36 petosta ja 3 lievää petosta, jotka olivat tapahtuneet vuoden ja kolmen kuukauden sisällä. Käräjäoikeudessa teot yksiköitiin yhdeksi petokseksi. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion. Korkein oikeus palautti asian takaisin käräjäoikeuteen syyksilukemisen riittämättömän yksilöinnin vuoksi. Korkein oikeus katsoi, että A:lle ei ilmeisesti ollut luettu syyksi kaikkia syytteessä tarkoitettuja petoksia. Tuomiosta ei ilmennyt, mistä kaikista osateoista A oli tuomittu ja mitkä syytteet oli hylätty. Asia oli merkityksellinen myös B:n kannalta, sillä B:n tekemän avunannon tekoajaksi katsottiin noin 2,5 kuukauden ajanjakso ja tuomiosta ei ilmennyt, mitä osatekoja syyksilukeminen B:n osalta käsitti. Tapaus osoittaa sen, että petoksen osatekojen yksiköinti korostuu etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa muita henkilöitä syytetään avunannosta sarjapetokseen. Jos esimerkiksi sarjapetosrikoksissa on useita eri avunantajia, syyttäjän saattaa olla helpompi käsitellä jokainen rikos omana tekonaan. Jos teko on yksiköity yhdeksi rikokseksi ja siihen sisältyy useita petoksen osatekoja, joilla on useita avunantajia, avunantajien tekemien rikoksen yksilöiminen olisi vaikeaa ellei jopa mahdotonta. Menettely ei kuitenkaan ole rikoksen päätekijän näkökulmasta suosiollinen, sillä hänen tuomiostansa todennäköisesti tulisi ankarampi verrattuna tilanteeseen, jossa teko katsottaisiin yhdeksi petokseksi.

Oikeusvoiman näkökulmasta on kiintoisaa pohtia myös sitä, miten B:n ja C:n purkuhakemuspäätöksen purkukelpoisuuteen tulisi suhtautua. *Raution* näkemyksen mukaan purkupäätösten tulisi olla purkukelpoisia, koska kyseiset päätökset saavat lainvoiman.²⁰¹ Hänen näkemystään tukee Ruotsin korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö.²⁰² *Lappalainen* puolestaan näkee asian toisin. Hänen mukaansa oikeusvoimavaikutus on selvä tilanteissa, joissa ylimääräinen muutoshakemus on hyväksytty. Niin on myös tilanteissa, joissa hakemus on hylätty. Jos korkein oikeus on hylännyt purkuhakemuksen, myös samoihin perusteisiin perustuva uusi purkuhakemus on jätettävä tutkimatta. *Lappalaisen* näkemystä tukee ratkaisu KKO 1963 II 3, jonka

²⁰⁰ Koponen 2004, s. 88.

²⁰¹ Rautio 2012, s. 1201.

²⁰² Welamson – Munck 2016. s. 188 ja 191.

mukaan purkupäätöstä ei pidetty purkukelpoisena.²⁰³ Kuitenkaan ei ole täysin selvää, onko 1960-luvulla voimassa ollut näkemys vielä voimassa.

Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) 118.3:ssä rajoitetaan moninker-
taista ylimääräistä muutoksenhakua. Sen mukaan ”[p]äätöksen purkamista ei kuitenkaan saa
hakea, jos päätöksestä voidaan tehdä samalla perusteella perustevalitus. Vastaavanlainen eh-
dotus esitettiin myös OK 31:n mukaisesta tuomion purkamisesta hallituksen esityksessä (HE
200/2017 vp), mikä myös tukee *Lappalaisen* näkemystä siitä, että tuomion purkamista ei voi
hakea enää sen jälkeen, kun siitä on annettu kerran päätös:

Korkein oikeus voisi jättää ylimääräistä muutoksenhakua koskevan hakemuksen tutkimatta, jos
asianosainen uudelleen samassa asiassa – – hakisi tuomion purkamista – – eikä asiaa olisi erityi-
sen painavasta syystä välttämätöntä tutkia uudelleen. – –.

Lähtökohtana olisi, että kutakin ylimääräisen muutoksenhaun keinoa – – saisi käyttää vain ker-
ran samassa asiassa. Yhden asianosaisen tekemä hakemus ei estäisi muita asianosaisia hakemas-
ta ylimääräistä muutoksenhakua samassa asiassa.

Samassa asiassa tehtyjen ylimääräistä muutoksenhakua koskevien hakemusten tutkittavaksi ot-
taminen ei perustuisi siihen, onko uudessa hakemuksessa esitetty uusia todisteita tai muita pe-
rusteita kuin aikaisemmin. Ylimääräistä muutoksenhakua haetaan käytännössä hakemuksilla,
joissa esitetään lisää perusteita tai niitä täsmennetään esittämällä uusia todisteita. Säännönmu-
kaisesti näillä ei kuitenkaan ole merkitystä ja muutoksenhakemukset hylätään.

Samassa asiassa tehty uusi ylimääräistä muutoksenhakua koskeva hakemus voitaisiin kuitenkin
tutkia, jos esimerkiksi hakijan oikeusturva välttämättä vaatii asian tutkimista uudelleen tai en-
simmäisen hakemuksen hylkääminen havaitaan virheelliseksi.²⁰⁴

Yllä mainittu on otettu OK 31:19:ään. Siinä säädetään, että asianosainen saa hakea tuomion
purkamista samassa asiassa vain kerran, jos samaa asiaa ei ole ”erittäin painavasta syystä vält-
tämätöntä tutkia uudelleen”. Muutos on ollut tarpeen, sillä niin sanottu kasaantuva ylimääräi-
nen muutoksenhaku on tavallista. Siinä yksityinen hakija hakee heti purkutuomioon uutta
purkua sen jälkeen, kun edellinen hakemus tulee lainvoimaiseksi.²⁰⁵

²⁰³ Lappalainen 2001, s. 415; Lappalainen – Hupli 2021, s. 756.

²⁰⁴ HE 200/2017 vp, s. 42–43.

²⁰⁵ Ks. Sutela Defensor Legis 3/2014, s. 323.

5 SARJAPETOSRIKOSTEN YKSIKÖINNIN SUHDE SYYTTEEN MUUTTAMISEEN

Tässä luvussa käsitellään aluksi ROL 5:17:n mukainen syytteen laajentaminen ja tarkistaminen, sillä niiden merkitys teon oikeusvoimaan ja rikosten yksiköintiin on merkittävä. Sen jälkeen käsitellään kahta korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä (KKO 2019:72 ja KKO 2000:108), joissa syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välistä suhdetta on käsitelty. Niistä voi saada näkökulmia myös sarjapetosrikosten yksiköintiin.

5.1 Syytteen laajentaminen ja tarkistaminen

5.1.1 Syytteen laajentaminen

Syytteen muuttamisesta säädetään ROL 5:17:ssä. Yksi syytteen muuttamistapa on syytteen laajentaminen. Syytteen laajentaminen tarkoittaa sitä, että oikeudenkäynnissä vedotaan johonkin sellaiseen uuteen oikeustositukseen, joka kuuluu toiseen tekokokonaisuuteen kuin alkuperäisessä syytteessä kuvattu teko. Syytteen laajentamista on esimerkiksi se, että A:lle on vaadittu syytteessä rangaistusta B:n pahoinpitelystä (RL 21:5), mutta oikeudenkäynnissä syyttäjä ilmoittaa vaativansa A:lle myös rangaistusta varkaudesta (RL 28:1), koska A on varastanut viikkoa ennen pahoinpitelyä B:n polkupyörän. Kyse on siis kahdesta eri rikoksesta.²⁰⁶ Syytteen laajentaminen on lähtökohtaisesti kielletty sen jälkeen, kun syyte on nostettu: jos syytettä laajennetaan, se on pääsäännön mukaan jätettävä tutkimatta, ellei tuomioistuimilla anna siihen lupaa.²⁰⁷ Syyte voidaan laajentaa koskemaan vain saman vastaajan tekemää toista tekoa. Jos syytteen laajentaminen koskisi toista vastaajaa, syyttäjän on nostettava uusi syyte kyseistä vastaajaa vastaan.²⁰⁸

Syytteen laajentamiselle on korkea kynnyks, koska vastaajan oikeusturva halutaan turvata.²⁰⁹ Vastaajan tulee jo haastehakemuksen ja haasteen perusteella tietää, mistä tulevassa oikeudenkäynnissä on kysymys ja miten hän voi valmistautua tulevaan oikeudenkäyntiin.²¹⁰ Tuomioistuimella on kuitenkin valta päättää, suostuuko se syytteen laajentamiseen vai ei. Jos laajenta-

²⁰⁶ Ks. Vuorenää 2023, s. 185.

²⁰⁷ Vuorenää 2023, s. 186; Helenius – Linna 2021, s. 395.

²⁰⁸ HE 82/1995 vp, s. 76.

²⁰⁹ Helenius 2021b, s. 539.

²¹⁰ HE 82/1995 vp, s. 75–76.

mista pidetään soveliaana, tuomioistuin voi antaa luvan syytteen laajentamiseen.²¹¹ Syytteen laajentaminen ei kuitenkaan enää ole mahdollista hovioikeudessa, eli syytteen laajentaminen on sallittua ainoastaan kärjäoikeudessa.²¹² Jos tuomioistuin ei hyväksy syytteen laajentamista kesken kärjäoikeusprosessin, syyttäjällä on mahdollisuus nostaa teosta uusi syyte.²¹³

Tuomioistuimen kannattaa antaa lupa syytteen laajentamiseen tilanteissa, joissa laajentamisen kieltö aiheuttaisi syytetylle kohtuuttomia seurauksia. Kohtuuttomana seurauksena pidetään esimerkiksi tilannetta, jossa syytetty ei ole ollut henkilökohtaisesti läsnä oikeudessa ja ei siksi ole voinut vastata uusiin syytteisiin. Syytteen laajentamisen salliminen voi olla järkevää esimerkiksi silloin, kun syytetty joutuisi saapumaan useamman kerran tuomioistuimeen vastatakseen rangaistusvaatimuksiin, jotka liittyvät samaan tapahtumainkulkuun ja jotka eivät vaikuta merkittävästi lopullisen rangaistuksen määrän mittaamiseen. Tuomioistuimen tulee ottaa huomioon myös syytetyn mahdollisuudet uuden puolustuksen järjestämiseen. Koska puolustusta ei yleensä saada järjestettyä nopeasti, pääkäsittelyä voidaan joutua lykkäämään, mikä edellyttäisi uuden pääkäsittelyn järjestämistä. Siksi pääsääntöisesti syytteen laajentamiselle annetaan lupa edellyttäen, että pääkäsittely voidaan toimittaa laissa säädetyn aikarajan kuluessa.²¹⁴ Hallituksen esityksen (HE 82/1995 vp) mukaan syyttäjän on parempi nostaa uudesta teosta uusi syyte niissä tilanteissa, joissa syytteen laajentaminen edellyttäisi huomattavissa määrin uuden todistelun vastaanottamista ja pääkäsittelyn keskeyttämistä tai lykkäämistä, syyttäjän on parempi nostaa syyttäjä nostaa uudesta teosta uusi syyte.²¹⁵ Jos syytteen laajentaminen koskee tekoa, jossa käytetään samaa todistelua kuin haastehakemuksessa esitetyissä teoissa, suostumus syytteen laajentamiselle on mahdollista saada.²¹⁶ Jos syyttäjä saa luvan syytteen laajentamiseen, hänen ei tarvitse esittää uusia seikkoja haastehakemukselle ROL 5:1:ssä asetettujen muotovaatimusten mukaisesti. Syyttäjä voi esittää uudet teot ja rangaistusvaatimukset suullisesti tai kirjallisesti oikeudenkäyntitilaisuudessa.²¹⁷

²¹¹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 404.

²¹² HE 82/1995 vp, s. 76; Ks. myös Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015, s. 168. Myöskään ruotsalaisessa oikeuskäytännössä syytteen laajentaminen ei ole mahdollista enää hovioikeudessa.

²¹³ Koponen LM 3/2003, s. 387; LaVM 9/1997 vp, s. 14.

²¹⁴ Helenius – Linna 2021, s. 395–396. Ks. myös HE 82/1995 vp, s. 76. Syytteen laajentamisen salliminen on tärkeää esim. yhteisen rangaistuksen määräämiseksi.

²¹⁵ HE 82/1995 vp, s. 76.

²¹⁶ LaVM 9/1997 vp, s. 14.

²¹⁷ Helenius – Linna 2021, s. 396; HE 82/1995 vp, s. 76.

5.1.2 Syytteen tarkistaminen

ROL 5:17.2:n mukainen syytteen tarkistaminen tarkoittaa sitä, että syyttäjä vetoaa sellaiseen uuteen oikeustositseikkaan, joka kuuluu samaan tekokokonaisuuteen kuin alkuperäisessä syytteessä kuvattu teko.²¹⁸ Syytteen tarkistamista on esimerkiksi se, että syyttäjä vaatii vastaajalle ankarampaa rangaistusta oikeudenkäynnissä: jos haastehakemuksessa A:ta syytetään petoksesta, syytteen tarkistamista on se, että syyttäjä oikeudenkäynnin aikana ilmoittaa vaativansa A:lle petoksen sijaan rangaistusta törkeästä petoksesta.²¹⁹ Syytteen tarkistamiseen ei tarvita lupaa tuomioistuimelta.²²⁰ Syytteen tarkistaminen on myös hovioikeudessa sallittua²²¹, mutta juttu voidaan joutua palauttamaan käräjäoikeuteen, jos rangaistusvaatimuksen uudet perusteet edellyttävät uutta todistelua.²²² Mahdollisuudet syytteen tarkistamiseen korkeimmassa oikeudessa ovat hyvin rajalliset, sillä korkeimmassa oikeudessa preklusio koskee myös rikosasioita. Syytettä voidaan tarkistaa kolmella perusteella, jotka ovat 1) syytteen rajoittaminen, 2) lainkohdan muuttaminen sekä 3) uuteen seikkaan vetoaminen syytteen tueksi. Kaksi ensimmäistä perustetta tuottavat harvoin ongelmia, mutta kolmannessa kohdassa tarkistamisen sallitut rajat tulevat pohdittavaksi.²²³

Syytteen rajoittaminen tarkoittaa sitä, että syyttäjä jättää useita osatekoja sisältävästä teosta jonkin osateon pois. Syytteen rajoittamista on esimerkiksi se, että pääkäsitellyssä ilmenee vastaajan todennäköisesti syyllystyneen pelkästään jonkin rikoksen yritykseen, vaikka haastehakemuksessa syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta täytetystä teosta.²²⁴ Kun vastaaja tuomitaan rangaistukseen, häntä ei voida enää myöhemmin syyttää siitä teosta, josta syyttäjä luopui.²²⁵ Siksi syytteen rajoittamisella on negatiivinen oikeusvoimavaikutus.

²¹⁸ Vastaavasti on säädetty myös Ruotsin RB 45:5.3:ssa: ”Såsom ändring av åtal anses icke, att åklagaren beträffande samma gärning inskränker sin talan eller åberopar annat lagrum än i stämningen uppgivits eller ny omständighet till stöd för åtalet. Lag (1969:588).”

²¹⁹ Vuorenperä 2023, s. 185.

²²⁰ Helenius 2021b, s. 547; Nordh 2012, s. 59. Myös ruotsalaisessa oikeuskäytännössä on vastaava näkemys.

²²¹ Kaikki oikeustieteen tutkijat eivät ole yksimielisiä syyttäjän mahdollisuudesta tarkistaa syytettä hovioikeuden pääkäsitellyssä. Esim. Turunen (2003) on katsonut, että hovioikeudessa ei saisi enää vedota sellaisinkaan uusiin seikkoihin, jotka eivät oikeuta nostamaan uutta syytettä. Viljanen (2004, s. 266) puolestaan ei näe syytä syytteen tarkistamisen epäämiseen hovioikeudessa.

²²² Ks. esim. ratkaisut KKO 2003:97, KKO 2010:59, KKO 2013:17 ja KKO 2019:72.

²²³ Helenius 2021b, s. 547–548. Ks. myös KKO 2015:42.

²²⁴ Helenius 2021b, s. 548.

²²⁵ Jokela 2018, s. 376. Ks. myös HE 82/1995 vp, s. 76, jossa annetaan esimerkki syytteen rajoittamisesta seuraavasti: Jos syyttäjä on alun perin väittänyt, että vastaaja on ajanut ylinopeutta ja syyllystynyt kiellettyyn ohitukseen, ja jos syyttäjä luopuu syytteen ajamisesta laittoman ohituksen osalta, kyse on syytteen rajoittamisesta. Kun vastaaja on tuomittu rangaistukseen ylinopeudesta, häntä vastaan ei voida enää nostaa syytettä kielletystä ohituksesta.

Syytteen lainkohdan muuttaminen tarkoittaa sitä, että syyttäjä muuttaa haastehakemuksessa mainittuja rikosnimikkeitä. Syytteen tarkistaminen on mahdollista, koska tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän haastehakemuksessa käyttämään rikosnimikkeeseen tai lainkohtaan (*jura novit curia*). Syyttäjällä ei kuitenkaan ole oikeutta mennä syytteen teonkuvauksen ulkopuolelle.²²⁶

Kolmas tarkistamisperuste on syyttäjän mahdollisuus vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi. Uuteen seikkaan vetoamisessa on kyse oikeustosisaikasta, joka on tietyn rangaistussäännöksen kannalta välittömästi relevantti.²²⁷ Syytteen tarkistamisen alaisten uusien seikkojen tulee luonnehtia alkuperäisessä syytteessä kuvattua tekoa tai laiminlyöntiä rikosoikeudellisesti merkityksellisellä tavalla. Ne voivat olla 1) lisäyksiä teonkuvauksen osatekijöihin, 2) teon ulkoista tapahtumankuvausta koskevia poikkeamia tai 3) vaihtoehtoisia tapahtumien kulun rekonstruktioita tai 4) vaihtoehtoisen syytteen esittämistä. Uuteen seikkaan vetoaminen on tärkeä osa syyttäjän toimintaa, sillä syytesidonnaisuus estää tuomioistuinta tuomitsemasta syytettyä muusta teosta kuin siitä, mistä syyttäjä on syytetylle rangaistusta vaatinut.²²⁸

Syyttäjän mahdollisuus vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi on monessa tapauksessa ongelmallista. Pohdittavaksi tulee se, millaisiin seikkoihin syyttäjä voi vedota ilman, että teko muuttuu toiseksi. Jos teko muuttuu toiseksi, kyse on syytteen laajentamisesta, ei syytteen tarkistamisesta. Syytteen laajentamisessa uudet seikat muuttavat alun perin kuvatun teon toteutuksen tai ilmenemistavan muunlaiseksi toiminnaksi tai laiminlyönniksi.²²⁹ Syytteen tarkistaminen uuteen seikkaan vetoamalla on tämän tutkielman kannalta keskeinen, koska sillä on yhteys tuomion negatiiviseen oikeusvoimavaikutukseen ja rikoksen yksiköintiin. Lainvoimainen tuomio saa oikeusvoiman suhteessa syytteen ja tuomion kohteena olevaan tekoon. Niinpä sallitun syytteen tarkistamisen rajojen määrittelyssä sovelletaan samoja rajoja tuomion negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen kanssa. Vaikka haastehakemuksesta poikkeaminen ei ole hyvä asia syytetyn puolustautumisoikeuksien kannalta, syytteen tarkistaminen uuteen seikkaan vetoamalla on tärkeää: jos syyttäjällä ei olisi mahdollista tarkistaa syytettä, seurauksena voisi olla se, että jokin seikka jää tutkimatta oikeudenkäynnissä tai tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen. Syyttäjällä tulee olla mahdollisuus vedota niihin oikeustosisaikoihin, jotka annettavan tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus prekludoi.²³⁰ Syytteen tarkistaminen

²²⁶ Helenius 2021b, s. 548.

²²⁷ Helenius 2021b, s. 548.

²²⁸ Jokela 2018, s. 377.

²²⁹ Jokela 2018, s. 377–378.

²³⁰ Ks. Helenius 2021b, s. 548–549. Ks. esim. KKO 2001:62.

uuteen seikkaan vetoamalla koskee myös asianomistajan esittämiä uusia seikkoja. Jos vastaaja ei ole paikalla oikeudenkäynnissä, syytetä voidaan tarkistaa vetoamalla uuteen seikkaan, jos tarkistaminen ei vaikuta rikoksesta odotettavissa olevaan rangaistuksen määrään. Sen sijaan jos syytteen tarkistaminen vaikuttaa rangaistusarvoon siten, että tarkistamisen vuoksi olisi sovellettava ankarampaa rangaistussäännöstä, pääkäsittely on peruttava ja vastaajalle on annettava tiedoksi uusi haastehakemus.²³¹

Hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) todetaan, ettei ole mahdollista kuvata tyhjentävästi, missä tilanteessa on kyse syytteen laajentamisesta ja missä tilanteissa syytteen tarkistamisesta. Rajanveto on siis jätetty oikeuskäytännön varaan.²³² Oikeuskäytännössä tiettyjä syytteen tarkistamiseen liittyviä seikkoja pidetään ongelmattomina. Esimerkiksi syytteen tarkistaminen on mahdollista silloin kun syyksiluettavaan menettelyyn ei lisätä mitään uutta vaan esitetään vaihtoehtoinen tekotapa menettelyssä. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1998:151 syyttäjä esitti väkisinmakuulle vaihtoehtoisena tekotapana vapautta loukkaavan haureuden. Korkein oikeus katsoi, että vaihtoehtoisen tekotavan lisääminen on sallittua syytteen tarkistamista. Ratkaisussa KKO 1998:42 syyttäjä vaati syytetylle rangaistusta pahoinpitelystä, mutta käräjäoikeus hylkäsi syytteet. Hovioikeudessa syyttäjä tarkisti syytetä esittämällä vaihtoehtoisen syytteen vammantuottamuksesta. Hovioikeus katsoi, että kyse on syytteen laajentamisesta, ei syytteen tarkistamisesta, joten se jätti vaihtoehtoisen syytteen tutkimatta. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että kyse oli sallitusta syytteen tarkistamisesta. Hovioikeus ei olisi saanut jättää tutkimatta vaihtoehtoista rangaistusvaatimusta, joten korkein oikeus palautti asian hovioikeuteen. Syytteen tarkistaminen on sallittua myös sellaisissa tilanteissa, joissa menettelyyn lisätään vain joitakin lisäelementtejä, koska kyseessä on sama historiallinen tapahtuma. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2001:62 syyttäjä oli alun perin haastehakemuksessa esittänyt, että B oli osallistunut A:n väkisinmakuuseen vain pitämällä kiinni A:sta samaan aikaan, kun C oli maannut väkisin A:n kanssa. Käsittelyssä syyttäjä esitti vaihtoehtoisesti, että myös B olisi ollut sukupuoliyhteydessä A:n kanssa kiinnipitämisen lisäksi. Korkein oikeus katsoi, että syytteen tarkistaminen on mahdollista.²³³

²³¹ Ks. esim. KKO 2001:62.

²³² HE 82/1995 vp, s. 77.

²³³ Ks. myös KKO 2003:12.

5.2 Syytteen laajentamisen ja tarkistamisen välinen suhde petosrikosten yksiköinnissä

5.2.1 Syytteessä ilmoitetun tekoajan muuttaminen

5.2.1.1 Ratkaisu 3: Käsittely eri oikeusasteissa

Ratkaisussa KKO 2019:72 korkein oikeus otti kantaa siihen, voidaanko syytettä tarkistaa muuttamalla rikoksen tekoaikaa niin, että muut rikoksen tekemiseen liittyvät seikat pysyvät samoina. Tapauksessa syyttäjä oli haastehakemuksessa vaatinut A:lle rangaistusta 1.1.2009–5.12.2012 tehdystä törkeästä varkaudesta. A oli anastanut työnantajaltaan 110 000 euron arvosta muun muassa aihioita, komponentteja, työkaluja sekä kaksi tietokonetta. Niistä A oli valmistanut rannetietokoneita ja myynyt niitä internetissä yhteensä 95 299,95 eurolla. Käräjäoikeus luki A:n syyksi syyttäjän vaatiman törkeän varkauden.

Hovioikeus myönsi asiasta jatkokäsittelyluvan. Asiasta järjestettiin pääkäsittely, jossa otettiin vastaan todistelua. Todistelun vastaanottamisen jälkeen syyttäjä käytti oikeuttaan tarkistaa syytettä ennen loppulausuntoja esittämistä. Syyttäjä ilmoitti törkeän varkauden tekoajaksi 1.1.2000–5.12.2012. Kyse oli yhdeksän vuotta pidemmästä ajanjaksosta kuin haastehakemuksessa oli ilmoitettu. Hovioikeus tulkitsi aikavälin pidentämisen sallittuna syytteen tarkistamisena ja tuomitsi A:n törkeästä varkaudesta syyttäjän esittämällä uudella aikavälillä.

Korkein oikeus myönsi A:lle jatkokäsittelyluvan, jotta se pystyisi tarkastelemaan, oliko syyttäjällä oikeus tarkistaa syytettä muuttamalla tekoaikaa hovioikeuden pääkäsittelyssä.²³⁴ A: mukaan hänellä ei ollut riittävästi aikaa järjestää puolustustaan, joten tekoajan muuttamista ei olisi tullut hyväksyä. Korkein oikeus linjasi ratkaisussaan, että alun perin ilmoitetun tekoajan muuttaminen kuului syytteen tarkistamisen (ROL 5:17.2) piiriin ja oli siten sallittua.²³⁵ Ratkaisun perusteluissa ilmenee, että syytteessä ilmoitetun tekoajan muuttaminen on tavallista oikeudenkäynnin aikaan.

Kun tarkastellaan syyttäjän ilmoitusta uudesta tekoajasta, pohdittavaksi tulee, onko menettelyssä kyse ROL 5:17:n mukaisesta syytteen laajentamisesta vai syytteen tarkistamisesta. Syyt-

²³⁴ Korkein oikeus myönsi jatkokäsittelyluvan myös konfiskaatioasiassa. Ks. lisää kommentteja konfiskaatiosta Launiala 2021, KKO 2019:72 Syytteen tarkistaminen hovioikeudessa.

²³⁵ Korkein oikeus otti lisäksi ratkaisussaan kantaa siihen, että syytteen tarkistaminen uusiin seikkoihin vetoamalla on hovioikeudessa sallittua samalla tavalla kuin käräjäoikeudessa. Kuitenkin vastaajalle on kyseisessä tapauksessa varattava tilaisuus valmistella puolustuksensa asianmukaisesti.

teen laajentaminen on mahdollista vain ensimmäisessä oikeusasteessa eli käräjäoikeudessa. Jos tuomioistuimien olisi tullut siihen loppupäätelmään, että kyseessä on syytteen laajentaminen, asiasta olisi pitänyt nostaa uusi syyte tai palauttaa asia käräjäoikeuteen.²³⁶ Syytteen tarkistaminen on mahdollista ilman tuomioistuimen lupaa myös hovioikeudessa ennen loppulausuntojen antamista.

Korkein oikeus korostaa ratkaisussaan sitä, että syyttäjä saa tarkistaa syytettä vielä hovioikeudessa ja tekoajan tarkistaminen on mahdollista, jos syyte ei tarkistamisen myötä muutu toiseksi teoksi. Menettelyn tulee siis liittyä olennaisesti samoihin tosiseikkoihin ja tapahtumainkulkuun kuin alkuperäisessä syytteessä. Ratkaisussa 3 tekoajan pidentäminen ei muuttanut teon toteuttamistapaa, anastuksen kohdetta, sen arvoa tai omistajaa. Kyse oli siis pelkäämistään teon ajallisen keston laajentamisesta. Syyte perustui syytteen tarkistamisen jälkeen olennaisesti samoihin oikeustositseikkoihin ja samaan tapahtumainkulkuun kuin alkuperäinen syyte. Korkein oikeus katsoi, että vaikka tekoaikaa pidennettiin olennaisesti, syyte koski edelleen samaa tekoa. Kyse ei siis ollut syytteen laajentamisesta.²³⁷ Kumulatiiviset ajan ja paikan muutokset liittyvät olennaisesti rikosten yksiköintiin. Kumulatiivisella muutoksella tarkoitetaan sitä, että alkuperäiseen tapahtumainkulkuun lisätään ajallisia tai paikallisia tekijöitä. Esimerkiksi voidaan väittää, että sama teko on jatkunut pidemmän ajanjakson kuin alkuperäisessä teon kuvauksessa on kuvattu. Lähtökohta on se, että teko ei muutu toiseksi ainakaan jatkuvissa rikoksissa tai rikoksissa, jotka koskevat samaan kokonaisuuteen kuuluvia yksittäisiä rikollisia tekoja.²³⁸

5.2.1.2 Ratkaisu 3: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin

Korkeimman oikeuden päätös siitä, että kyseessä on syytteen tarkistaminen, ei huonontanut A:n oikeusturvaa, koska vain rikoksen tekoaikaa pidennettiin. Jos tuomioistuimien olisi tulkinnut teon syytteen laajentamiseksi, se olisi ottanut samalla kantaa A:n rikolliseen menettelyyn: silloin tekokokonaisuus ei olisi ollut yksi rikos vaan syyte olisi laajentunut koskemaan myös toista rikollista tekoa. Jos korkein oikeus olisi puoltanut syytteen laajentamista, syyttäjä olisi voinut nostaa uuden syytteen 1.1.2000–31.12.2008 tapahtuneesta varkaudesta, jos syytteen nostamisen vanhentumisaika ei olisi umpeutunut. Rikosten yksiköiminen yhdeksi teoksi ei

²³⁶ Launiala 2021, KKO 2019:72 Syytteen tarkistaminen hovioikeudessa.

²³⁷ Ks. Frände 2020, s. 189, jonka mukaan perusteluissa olisi kannattanut viitata negatiiviseen oikeusvoimavaiikutukseen sekä *res judicata* -käsitteeseen.

²³⁸ Helenius – Linna 2021, s. 577.

ainakaan huononna rikoksesta epäillyn asemaa: Ensinnäkin tuomio on todennäköisesti lievempi kuin tapauksessa, jossa tekoa olisi pidetty kahtena rikoksena. Toiseksi syyttäjällä ei ole enää mahdollisuutta nostaa samasta asiasta uutta syytettä, sillä tekokokonaisuudella on lainvoimaiseksi tulonsa jälkeen negatiivinen oikeusvoimavaikutus. Syyttäjän olisi ollut mahdollista hakea OK 31 luvun mukaista tuomion purkamista, mutta tuomion purkamista ei olisi voinut hakea A:n vahingoksi, sillä A oli jo tuomittu törkeästä tekemuodosta.²³⁹

Kun oikeusvoimavaikutusta tarkastelee sarjapetosrikosten yksiköinnin näkökulmasta, on tarpeen palata petosrikosten yksiköintiperiaatteisiin. Yleensä petosrikokset yksiköidään asianomistajakohtaisesti. Kuitenkin esimerkiksi internetissä tapahtuvissa sarjapetosrikoksissa, joissa henkilö on myynyt olemattomia tavaroita, teot olisi voinut katsoa yhdeksi rikokseksi yhteisen motivaatioperustan perusteella. Lainvoimaisen sarjapetosrikostuomion jälkeen ilmenneet uudet petoksen osateot eivät aiheuttane ongelmia ainakaan tilanteessa, jossa uudet osateot sijoittuvat samalle ajanjaksolle kuin lainvoimaisen tuomion antamisen perustana olleet teot. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1984 II 197 oli kyse tilanteesta, jossa A oli lainvoiman saaneella tuomiolla tuomittu alkoholin myynnistä jatkettuun alkoholirikokseen, jonka tekoaika oli sijoittunut vuoden 1982 tammikuusta toukokuun puoliväliin. Syyttäjä oli vaatinut 26.4.1984 vireille tullessa syytteessä A:lle rangaistusta alkoholipitoisen aineen myynnistä, joka sijoittui vuodesta 1981 vuoden 1983 syksyyn. Ratkaisusta saa tukea tulkinnalle, että petosrikoksissa tekoaika voi alkaa aiemmin tai päättyä myöhemmin kuin lainvoimaisessa tuomiossa, kunhan kyse on samaan tekokokonaisuuteen kuuluvasta teosta. Näkemykseen tulee kuitenkin suhtautua varauksella, sillä petos on rikostyyppinä erilainen kuin alkoholirikos (RL 50a:1): alkoholirikos kuuluu jatkuvien rikosten ryhmään, ja se kattaa alkoholijuoman tai väkiviinan valmistamisen, maahantuonnin, luovuttamisen, hallussapidon ja kuljettamisen. Siksi alkoholirikoksen tekoaika voi olla useita vuosia. Korkein oikeus on ottanut useiden asianomistajien erehdyttämiseen kantaa ratkaisuisaan KKO 2011:84 ja KKO 2018:44. Niissä kaikki petoksen osateot sijoituivat vain muutaman kuukauden aikavälille. Epäselväksi jää, voidaanko esimerkiksi samaan tekokokonaisuuteen katsoa petos, joka on tehty muutamia kuukausia aiemmin tai myöhemmin kuin muut petosrikoskokonaisuuteen kuuluvat teot. Niinpä useiden asianomistajien erehdyttämiseen liittyvissä tapauksissa tarkasteltavaksi tulee tekotapa ja yhteinen motivaatioperusta.

²³⁹ Ratkaisun 1 perustelut on kerrottu luvusta 4.1.2.

Ratkaisu 3 on hyvä esimerkki siitä, että syyttäjän ja tuomioistuimen tulee tuntea eri rikostyyppien yksiköintikäytännöt, sillä kaikki korkeimman oikeuden ratkaisut eivät sovellu ainaakaan sellaisenaan suoraan kaikkien rikostyyppien tulkintaan. Korkein oikeus on soveltanut omia ratkaisujaan toisen rikostyyppin yksiköintikysymyksissä, vaikka ratkaisussa on otettu kantaa vain kyseisen tapauksen luonnollisen katsantokannan kriteereihin.²⁴⁰ Varallisuusrikokset käsittävät useita erityyppisiä rikoksia, joiden yksiköintikäytännössä luonnollisen katsantokannan kriteerit painottuvat eri tavoin. Varallisuusrikoksissa kiinnitetään huomiota tunnusmerkistön sisältöön, kun arvioidaan, onko kyse yhdestä vai useammasta rikoksesta.²⁴¹ Varallisuusrikoksissa osatekojen ajallinen ja paikallinen yhteys korostuvat. Lisäksi rikoksen kohde ja merkitys täsmentyvät usein tunnusmerkistökohtaisesti.

Petos- ja varkausrikosten yksiköintikäytännöt ovat kuitenkin osin erilaiset.²⁴² Ratkaisusta 3 voi päätellä, että pitkän aikaa jatkunut tavaroiden anastaminen samalta asianosaiselta yksiköidään yhdeksi teoksi. Petosrikoksissa käytäntö on sama: jos syytetty on erehdyttänyt samaa henkilöä useita kertoja, kyse on yhdestä petoksesta.²⁴³ Yhteistä varkaus- ja petosrikoksille on myös se, että eri henkilöihin kohdistuneet teot ovat eri rikoksia.²⁴⁴ Varkaus- ja petosrikokset eroavat siinä, että sarjapetosissa teot on korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä yksiköity yhdeksi teoksi, kun taas varkausrikoksissa on painotettu paikallista ja ajallista ulottuvuutta.²⁴⁵ Esimerkiksi samasta polkupyörävarastosta varastetut polkupyörät muodostavat yhden rikoksen, kun taas saman illan aikana eri polkupyörävarastosta varastetut polkupyörät muodostavat toisen rikoksen.²⁴⁶ Samoin jos henkilö palaa muutaman päivän myöhemmin samaan polkupyörävarastoon ja anastaa sieltä uudestaan polkupyöriä, hän syyllistyy kahteen varkauteen.²⁴⁷ Varkausrikoksissa merkitystä siis annetaan ajalliselle ja paikalliselle ulottuvuudelle, kun taas petosrikoksissa tekopaikalla ei ole merkitystä. Varkauden ja petoksen ilmenemistapa on myös tyypillisesti erilainen: Sarjapetosrikoksessa asianomistaja usein pystyy yksilöimään päivän

²⁴⁰ Hyttinen 2021, s. 476.

²⁴¹ Kukkonen 2018, s. 272.

²⁴² Ks. Hyttinen 2021, s. 478, jonka mukaan korkein oikeus ei ole selkeästi ottanut kantaa siihen, miksi varkaus- ja petosrikoksia pitäisi yksiköidä eri tavalla, vaikka kummankin rikoksen kriminalisoinnilla on sama suojeleobjekti eli omaisuuden suoja. Ristiriitaa voidaan selittää kasuistiikalla eli sillä, että luonnollisen katsantokannan sisältämien kriteerien käytösäännöt eivät ole kiveen hakattuja.

²⁴³ Näin on esim. ratkaisuissa KKO 1997:140, KKO 2006:92, KKO 2015:52 ja KKO 2023:19.

²⁴⁴ Ks. varkausrikoksista KKO 2002:33 (tapaus esitelty aiemmin tämän tutkielman alaluvussa 2.3.2), KKO 2006:78 ja KKO 2011:66. Ratkaisussa KKO 2006:78 kolmeen eri vapaa-ajan asuntoon tunkeutuminen katsottiin kolmeksi eri varkaudeksi. Ratkaisussa KKO 2011:66 eri liikkeistä varastaminen katsottiin eri rikokseksi.

²⁴⁵ Ks. esim. KKO 2023:32,

²⁴⁶ Ks. esim. KKO 2014:55, jossa A oli anastanut kahtena eri päivänä satamasta kaksi puoliperävaunua. Korkein oikeus tulkitsi teot kahdeksi eri varkaudeksi.

²⁴⁷ Ks. esim. ratkaisu KKO 2013:57, jossa nuorisoujoukko yritti murtautua kaksi kertaa samaan asuntoon. Ensimmäinen kerta oli 2.3.2011 ja toinen kerta 7.3.2011. Ks. myös Nuutila 1997, s. 383, jonka mukaan yritys murtautua samaan pankkiin muutaman päivän viiveellä muodostanee kaksi erillistä varkauden yritystä.

tarkkuudella, milloin hän esimerkiksi siirsi rahat syytetyn tilille. Sen sijaan sarjavarkausrikoksessa asianomistaja ei välttämättä pysty edes viikon tarkkuudella kertomaan, milloin hänen polkupyöränsä anastettiin polkupyörävarastosta.

Ratkaisu 3 antaa aiheen pohtia kysymystä sitä, minkälainen uusi seikka voi olla sarjapetosratkaisussa hyväksyttävää syytteen tarkistamista. Kuten yllä kuvattiin, sarjapetosyytteen tarkistaminen vain tekoaikaa muuttamalla ei liene tyypillistä. Sen sijaan tyypillistä voisi olla, että oikeudenkäynnin aikana ilmenee syytetyn tehneen enemmän petoksia kuin haastehakemuksen tekoaikana tiedettiin. Sarjapetosrikoksissa ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan juurikaan merkitystä sillä, käsitelläänkö tekoja oikeudenkäynnissä yhtenä vai useampana tekona. Hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) otetaan kantaa siihen, missä tilanteissa syyttäjä voisi laajentaa syytteen koskemaan myös toista tekoa oikeudenkäynnin aikana. Yksi esimerkeistä koskee petosrikoksia:

Esimerkiksi silloin kun vastaajan väitetään alkuperäisessä syytteessä syyllistyneen petokseen ja kun oikeudenkäynnin aikana käy ilmi, että petos on kohdistunut muihinkin kuin syytteessä mainittuihin asianomistajiin, virallinen syyttäjä voi tuomioistuimen luvalla laajentaa syytteen tarkoittamaan myös niitä petoksia, jotka ovat kohdistuneet muihin henkilöihin.²⁴⁸

Hallituksen esityksen perusteella ei vaikuttaisi olevan merkitystä, käsitelläänkö sarjapetoksia käräjäoikeudessa yhtenä vai useampana tekona: Syyttäjä voi tarkistaa syytettä, jos osatekoja käsitellään yhtenä tekona. Toisaalta tuomioistuimen tulisi myös antaa syyttäjälle mahdollisuus laajentaa syytettä, jos tekoja käsitellään käräjäoikeudessa useana eri rikoksena. Tuomioistuimen tulee kuitenkin huolehtia siitä, että syytetty saa mahdollisuuden puolustautua. Koska puolustusta ei yleensä saada järjestettyä nopeasti, pääkäsittelyä saatetaan joutua lykkäämään, mikä edellyttäisi uuden pääkäsittelyn järjestämistä. Pääsääntöisesti nimittäin syytteen laajentamiselle annetaan lupa vain sillä edellytyksellä, että pääkäsittely voidaan toimittaa laissa säädetyn aikarajan kuluessa. Syytetyn ei kaikissa tapauksissa tarvitse järjestää puolustustaan uudestaan, joten syytteen laajentaminen lienee monessa tapauksessa mahdollista. Laajentaminen ei yleensä kuitenkaan ole mahdollista silloin, kun laajentaminen seurauksena teon törkeysaste muuttuisi toiseksi, tai silloin, kun vastaaja ei ole osallistunut käsittelyyn.²⁴⁹

Tilanne on ongelmallinen, jos vasta hovioikeusvaiheessa syyttäjän tietoon tulee, että syytetty on syyllistynyt myös muihin petoksiin. Jos tekoja on käsitelty yhden rikoksen osatekoina,

²⁴⁸ HE 82/1995 vp, s. 76. Lisäksi esityksessä mainitaan syytteen laajentamisen sallivana tekijänä se, että oikeudenkäynnin aikana ilmenee uusi rikos, jonka vastaaja tunnustaa oikeudenkäynnin aikana.

²⁴⁹ Helenius – Linna 2021, s. 395–396.

syyttäjä voi tarkistaa syytettä vielä hovioikeudessa. Jos tekoja on käsitelty eri rikoksina, rikosten käsittely erillisinä tekoina vaikuttaa myös syytteen nostamisen vanhentumisaikaan. Rikoksen yksiköinnillä on vaikutusta asian lopputulokseen, sillä yksiköintiä koskeva kannanotto voi vaikuttaa törkeän tekemuodon täyttymiseen tai toisaalta täyttymättä jäämiseen. Lisäksi rikosten yksiköinti voi ratkaista sen, onko syyteoikeus vanhentunut vai ei.²⁵⁰ Problematiikkaa tarkastellaan seuraavaksi.

5.2.2 Syytteessä kuvatun tekotavan muuttaminen

5.2.2.1 Ratkaisu 4: Käsittely eri oikeusasteissa

Ratkaisussa KKO 2000:108 käsitellään syytteen vanhenemisen, syytteen tarkistamisen sekä rikoksen yksiköinnin välistä suhdetta. Tapauksessa syyttäjä vaati 9.9.1997 päivätyssä haastehakemuksessa A:lle rangaistusta siitä, että A oli 1.1.1992–7.3.1993 kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä myynyt yhtiönsä koko vaihto-omaisuuden. Sen arvo oli 900 000 markkaa. Rikollisen toiminnasta teki se, että A ei ollut käyttänyt vaihto-omaisuuden myynnistä saamaansa kauppahintaa yhtiön hyväksi. Syyttäjä oli tarkentanut syytettään 30.9.1997 ja 2.10.1997. Jälkimmäisessä täydennyksessä täsmennettiin teonkuvausta siten, että A oli hävittänyt osan yhtiön vaihto-omaisuudesta. Syyttäjän mukaan A ei ollut ilmoittanut vakuutusyhtiöltä saamaansa 400 000 markan vakuutuskorvausta yhtiön omaisuuden tuhoutumisesta tulipalossa. Tekoajaksi syyttäjä ilmoitti 17.8.1992–7.3.1993. A oli käyttänyt edellä mainituista teoista saamansa rahat suurimmaksi osaksi omiin menoihinsa ja perustamansa osakeyhtiön menoihin. Käräjäoikeus katsoi syyttäjän tarkistaneen syytettä sallitulla tavalla ja tuomitsi A:n velallisen epärehellisydestä (RL 39:1). Käräjäoikeus katsoi, että tekokokonaisuus muodosti kaksi osatekoa sisältävän rikoksen: Ensiksi A ei ollut tilittänyt yritykselle 16.–17.8.1992 maksettua 423 000 markan vakuutuskorvausta. Toiseksi A oli myynyt yrityksen vaihto-omaisuutta 77 000 markalla tilittämättä varoja yhtiölle. Käräjäoikeus katsoi, että syyttäjä oli tarkistanut syytettä sallitulla tavalla, koska syyttäjä täsmensi vain vaihto-omaisuuden tuhoamistapaa.²⁵¹

Hovioikeudessa syyttäjä muutti rikoksen viimeiseksi tekopäiväksi 3.3.1993, sillä yhtiö oli asetettu konkurssiin 4.3.1993. Hovioikeus hylkäsi A:n syytteen velallisen epärehellisydestä, koska se katsoi syyteoikeuden vanhentuneen. Hovioikeus tulkitsi tekokokonaisuuden kahtena

²⁵⁰ Koponen Defensor Legis 4/2015, s. 611.

²⁵¹ Ks. lisää perusteluista Tapani – Vuorenpää 2000, KKO 2000:108 Syyte ja velallisen epärehellisyys.

eri tekona ja katsoi, että syyteoikeus osasta teoista oli ehtinyt vanhentua.²⁵² Korkein oikeus katsoi, että kaikki ennen 9.9.1992 tapahtuneet vaihto-omaisuuden myynnit ja kaikki ennen 2.10.1992 tapahtuneet vakuutuskorvausten nostot olivat vanhentuneet. Siksi syyttäjän vakuutuskorvausasiasta esittämät syytteet hylättiin kokonaan. Hovioikeus velvoitti kuitenkin A:n korvaamaan konkurssipesälle aiheuttamansa vahingot tavarain ohimyyntistä ja vakuutuskorvauksesta.

Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan syytteen muuttaminen oli tapahtunut sallitulla tavalla, joten rikoksen syyteoikeus ei ollut vanhentunut. Korkein oikeus piti voimassa käräjäoikeuden päätöksen velallisen epärehellisyydestä.²⁵³ Perusteluissaan korkein oikeus katsoo, että syyttäjän esittämät yksittäiset teot muodostavat katkeamattoman kokonaisuuden siten, että kyseessä on yksi rikos. Koska yksiköidyissä rikoksissa teon vanhentumisaika alkaa vasta viimeisestä osateosta, syyteoikeus ei ollut vanhentunut. Korkeimmassa oikeudessa otettiin kantaa syytteen muuttamisen edellytyksiin ja siihen, missä tilanteissa yksittäiset osateot muodostavat yhden rikoksen ja millainen merkitys yksiköinnillä on rikoksen vanhentumisaikaan.²⁵⁴ Korkeimman oikeuden mukaan syyttäjä oli syytteessä yksiköinyt tietyn velkojien ulottumattomiin saatetun omaisuusmassan. Sen vuoksi rikoksen teotavalla ei ollut merkitystä. Korkeimman oikeuden mukaan syyttäjällä oli sen vuoksi mahdollisuus tarkistaa syytettyä.

5.2.2.2 Ratkaisu 4: Vaikutukset sarjapetosrikosten yksiköintiin

Jos tuomioistuimien epäilee syyttäjältä mahdollisuuden syytteen tarkistamiseen vetoamalla kiellettyyn syytteen laajentamiseen, tilanne ei yleensä aiheuta ongelmia oikeusvarmuuden toteutumisen näkökulmasta: syyttäjä voi nostaa uuden syytteen uudesta teosta, jos syytteen nostamisen vanhentumisaika ei ole kulunut umpeen.²⁵⁵ Ongelmalliseksi tilanne muodostuu, jos käräjäoikeus on todennut, että kyse on sallittu syytteen tarkistaminen, mutta hovioikeuden mukaan kyse on kielletystä syytteen laajentamisesta. Uuden teon syyteoikeuden vanhentumisaika on saattanut kulua hovioikeuskäsittelyn aikana umpeen eikä syytettyä voida tuomita teosta rangaistukseen.²⁵⁶

²⁵² Ks. Koponen 2017, s. 578, jonka mukaan hovioikeuden tulkinta velallisen epärehellisyyden yksiköinnistä oli vallitsevan oikeuskäytännön vastainen.

²⁵³ Ks. KKO 1998:56, jossa myös katsottiin, että velallisen epärehellisyydessä rikos kohdistui velallisen omistamaan omaisuusmassaan.

²⁵⁴ Tapauksessa otettiin kantaa myös velallisen epärehellisyyden (RL 39:1) tunnusmerkistön tulkintaongelmiin.

²⁵⁵ Koponen LM 2/1997, s. 261.

²⁵⁶ Viljanen 2004, s. 266–267; Koponen 2004, s. 351.

Hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) mainitaan, että tuomioistuin voi myöntää luvan syytteen laajentamiseen käräjäoikeudessa, jos syyttäjän tietoon on tullut haastehakemuksen tiedoksi antamisen jälkeen, että petosrikoksia ja asianomistajia on enemmän. Siksi sarjapetosrikkosten oikeuskäsittelyssä ei ole suurta merkitystä, onko petoksen osateot yksiköity yhdeksi vai useammaksi rikokseksi. Oleellisempaa on kiinnittää huomiota siihen, että perusmuotoisen petoksen vanhentumisaika on viisi vuotta ja syyte tulee nostaa jokaisesta laajentamisen kohteena olevasta petoksesta ennen kuin syytteen nostamisen vanhentumisaika umpeutuu. Syytteen tarkistamisen osalta ei tällä hetkellä ole täysin selvää, missä ajassa syyteoikeuden vanhentumisaika kuluu umpeen. Korkein oikeus on ratkaisun 4 lisäksi ottanut kantaa syytteen tarkistamiseen ja syyteoikeuden vanhentumisen suhteeseen ratkaisussa KKO 2004:41. Ratkaisujen tulkinnat poikkeavat toisistaan.²⁵⁷ Kummassakaan ratkaisussa alkuperäinen syyte ei kattanut tarkistettua teonkuvausta. Seuraavaksi tarkastellaan ratkaisuissa esitettyjä kantoja syyteoikeuden vanhentumiseen.

Ratkaisussa 4 hovioikeuden kanta oli, että syytteen laajentamisen ja tarkistamisen on tapahtuttava ennen kuin rikoksen syyteoikeuden vanhentumisaika umpeutuu. Korkein oikeus piti syytteen täydentämistä syytteen tarkistamisena ja tekoa yhtenä rikoksena, jonka syyteoikeuden vanhentumisaika alkoi kulua vasta viimeisen osateon tekopäivästä. Korkeimman oikeuden mukaan ei ollut tarkkaa selvitystä siitä, milloin A oli viimeisen kerran nostanut varoja yhtiönsä tililtä. Viimeisin rikoksen osateko oli tapahtunut 25.9.1992–3.3.1993. Tekoaikaa olennaisempana korkein oikeus piti sitä, että A oli saanut haasteen tiedoksi ennen kuin viimeisestä osateosta oli kulunut viisi vuotta. Korkein oikeus ei antanut painoarvoa sille, ettei syyttäjän tekemä lisäys kattanut alkuperäisen syytteen teonkuvausta eli vakuutuskorvausten tilittämättä jättämistä.²⁵⁸

Ratkaisussa KKO 2004:41 syyttäjä vaati A:lle, B:lle ja C:lle rangaistusta velallisen epärehellisydestä, jonka tekoaika oli 1.1.1993–15.2.1994. Syytekohtien 1–3 mukaan A, B ja C olivat saattaneet velallisyhtiön varoja velkojien ulottumattomille luovuttamalla niitä kahdelle läheisyhtiölle. He olivat myös ottaneet velallisyhtiön vastattavaksi toisen yhtiön kuluja. Syyttäjä oli oikeudenkäynnin aikana muuttanut syytettä niin, että hän vaati haastehakemuksessa mainittujen syytekohtien 1–3 lisäksi syytekohtassa 4 A:lle ja B:lle 1.1.–30.4.1993 sekä C:lle 18.1.–30.4.1993 rangaistusta siitä, että he olivat luovuttaneet ilman hyväksyttävää syytä yrityksen

²⁵⁷ Korkein oikeus ei perustellut, miksi se poikkesi ratkaisussa KKO 2001:108 esittämästään kannasta. Ratkaisussa ei myöskään mainita, että kyse on korkeimman oikeuden aikaisemman kannan muuttamisesta.

²⁵⁸ Kyseistä ratkaisua voitaisiin kritisoida, sillä syytesidonnaisuusvaatimus ei toteutunut.

myyntisaamisia velaksi maksukyvyttömälle yhtiölle. Velallisen epärehellisyydessä enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, joten sen syyteoikeuden vanhentumisaika on viisi vuotta. Syyttäjä oli nostanut syytteet 1–3 kohdasta viiden vuoden kuluessa rikosten tekohetkestä. 4 kohta lisättiin käsittelyyn vasta sen jälkeen, kun teosta oli kulunut yli viisi vuotta. Alemmat oikeusasteet katsoivat, että 4 kohdan syyteoikeus ei ollut vanhentunut, sillä kyseisessä kohdassa oli ollut kyse saman syytteen tueksi esitetystä uudesta seikasta. Korkein oikeus katsoi asiaa toisin ja perusteli näkemystään seuraavasti:

4. Syytteen muuttamista koskevat periaatteet kytkeytyvät siihen, että samaa tapahtumainkulkua koskeva rangaistusvaatimus voidaan saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi vain kerran, eli rikosasiassa annetun tuomion oikeusvoima estää myöhemmän syytteen, vaikka sen vanhentumisaika ei olisi kulunut umpeen. Syyteoikeuden vanhentuminen on tähän nähden erillinen kysymys. Syyteoikeuden vanhentumisen kannalta on ratkaisevaa, onko vanhentumisajan kuluessa vastaajaan kohdistettu sellainen syyte, jonka teonkuvaus kattaa uudessa rangaistusvaatimuksessa tarkoitettun menettelyn. Vanhentumisajan umpeen kulumisen jälkeen rangaistusvaatimusta ei voida esittää uudella syytteellä eikä myöskään entistä syytettä tarkentamalla tai täydentämällä ulottaa sellaiseen tekoon, jota vanhentumisajan kuluessa esitetyn syytteen teonkuvaus ei kata.

5. – – Kohdassa 4. väitetty velallisen epärehellisyys on myös tapahtunut sen ajanjakson sisällä, joka 1. - 3. kohdassa on ilmoitettu tekoajaksi. Syytteen 4. kohdassa esitetty tekotapa on kuitenkin toinen kuin 1. - 3. kohdassa. – –

6. Vanhentumisajan kuluessa esitetty syyte ei näin ollen sisällä sellaista teonkuvausta, joka katkaisi myöhemmän, vanhentumisajan umpeen kulumisen jälkeen esitetystä syytteen 4. kohdassa kuvatun vastaajien menettelyn. Vaikka 4. kohdassa väitetty teko olisi saattanut tulla syyksiluetuksi samana rikoksena 1. - 3. kohdassa väitetyn menettelyn kanssa, 4. kohdan teosta ei ole voitu vaatia rangaistusta sen perusteella, että syyte 1. - 3. kohdassa kuvatusta velallisen epärehellisyydestä on nostettu vanhentumisajan kuluessa. – –

Jokela on katsonut jo ennen ratkaisun KKO 2004:41 antamista korkeimman oikeuden linjauksen mukaisesti, että uuden teonkuvauksen sisältävä syytteen tarkistaminen on tehtävä ennen kuin rikoksen vanhentumisaika on kulunut umpeen. Jos uusi teonkuvaus sisältyy jo haastehakemuksessa esitettyyn teonkuvaukseen, riittää, että alkuperäinen syyte on nostettu ennen syyteoikeuden vanhentumisajan umpeutumista.²⁵⁹ *Koponen* puolestaan on katsonut, että syyteoikeuden vanhentumisaika on kaikkien tekojen osalta katkennut silloin, kun haaste on annettu syytetylle tiedoksi. Hänen mukaansa laaja oikeusvoimapiirin ulottuvuus puoltaa sitä, että uusi seikka voidaan tutkia ilman syyteoikeuden vanhentumisen lisärajoituksia. Oikeusvoiman negatiivisen vaikutuksen päätarkoituksena on turvata vastaajalle, että rikosoikeudellinen arviointi on lopullinen tuomion saatua lainvoiman.²⁶⁰ *Koposen* näkemys siis puoltaa ratkaisun 4 tulokintaa. *Viljasen* ei kannata *Koposen* näkemystä, sillä *Viljasen* mukaan tuomioistuimen tuo-

²⁵⁹ *Jokela* 2000, s. 226–227; *Jokela* 2002, s. 238–239. Ks. myös *Ekelöf – Boman* 1996, s. 143; *Berg – Berggren – Munck – Werner – Victor – Örn* 1994, s. 418. Ruotsissa on omaksuttu sama käytäntö kuin ratkaisussa KKO 2004:41. Ks. esim. *NJA* 1987 s. 194, *NJA* 1989 s. 469 ja *NJA* 2000 s. 457.

²⁶⁰ *Koponen* LM 3/2003, s. 387–391; *Koponen* 2004, s. 69 ja 351–355.

mitsemismahdollisuudet ovat syytesidonnaisuuden vuoksi oikeusvoiman ulottuvuutta huomattavasti suppeammat. Tuomioistuin voi tuomita syytetyn vain siitä teosta, jonka syyttäjä on syytteessä kuvannut. Lisäksi vanhentumisajan umpeen kulumisen jälkeen ei voida enää vedota muunlaisiin teonkuvauksiin. Jos kyse on merkittävästä syyteen tarkistamisesta, tarkistuksen erillisvanhentuminen on hyvä ratkaisu.²⁶¹

Sarjapetosrikoksissa pohdittavaksi tulee, millaista syyteen tarkistamista voidaan pitää sellaisena uutena teonkuvauksena, joka sisältyy haastehakemukseen, jotta syytetty voitaisiin tarkistaa vielä silloin, kun osateon tekemisestä on kulunut yli viisi vuotta. Ratkaisussa KKO 2004:41 perustelut eivät ole seikkaperäiset ja soveltuvat paremmin sellaisten rikosten yksiköintiin, joissa rikoksen teonkuvaus kattaa monenlaisen toiminnan. Viljasen näkemyksen mukaan vähäisempien tarkistusten osalta itsenäisen vanhentumisen linja tuntuisi epäasialliselta.²⁶² Viljasen näkemys on perusteltua, sillä tyypillisesti internetin myyntipalstalla toteutetun petoksen teonkuvaus on samankaltainen eri osatekojen välillä. Yhden petoksen osateon kuvaus voisi olla esimerkiksi seuraavanlainen: ”A, hankkiakseen itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä, erehdyttämällä sai B:n siirtämään 50 euroa pankkitililleen aikomatta toimittaa tuotetta B:lle ja siten aiheutti taloudellista vahinkoa B:lle.” Sarjapetosrikoksissa osatekojen vanhentumisaika siis voitaneen laskea viimeisestä osateosta. Sen sijaan jos tarkastelee esimerkiksi jatkuvia rikoksia, kuten velallisen epärehellisyttä, teonkuvaus kattaa monenlaisen toiminnan. Esimerkiksi velallisen epärehellisyden tunnusmerkistö täyttyy silloin, kun ”1) velallinen hävittää omaisuuttaan, 2) ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan, 3) siirtää omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojiansa ulottumattomiin taikka 4) lisää perusteettomasti velvoitteitaan ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään”. Myös rahanpesu on syyteen tarkistamisen osalta ongelmallinen rikostyyppi, koska siihen voi syyllistyä monella eri tavalla. Rahanpesuun voi syyllistyä esimerkiksi vastaanottamalla, käyttämällä, muuntamalla, luovuttamalla, siirtämällä, välittämällä ja hallussa pitämällä rikoshyötyä. Lisäksi siihen voidaan syyllistyä rikoshyötyä peittämällä tai häivyttämällä.²⁶³ Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 2000:108 ja KKO 2004:41 velallisen epärehellisyydestä sisältävät monenlaisia tekoja. Sarjapetosrikosten näkökulmasta uuden petoksen lisääminen osateoksi petossarjaan tuskin tulkit-

²⁶¹ Viljanen 2004, s. 271–272.

²⁶² Viljanen 2004, s. 272.

²⁶³ Ks. Hyttinen 2021, s. 480. Ks. KKO 2020:98, jonka 30. kohdassa korkein oikeus toteaa seuraavasti: ”– rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista rahanpesua syyksi luettaessa, rikosta yksiköittäessä ja rikoksen tekoaikaa määritettäessä otetaan huomioon kaikki lainkohdassa kuvattua tarkoitusta ilmentävät tunnusmerkistön mukaiset teot siitä riippumatta, ovatko ne kohdistuneet samaan vai eri omaisuuteen, hyötyyn tai niiden tilalle tulleseeseen omaisuuteen. Näin ollen samaan rikoksella hankittuun omaisuuteen kohdistuneet täytännönpanotoimet voivat tulla arvioitavaksi yhtenä tekoajaltaan jatkuvana rahanpesurikoksena.”

taisiin sellaisena uutena teonkuvauksena, jonka lisääminen syytettä tarkistamalla olisi sellainen uusi seikka, joka ei olisi ilmennyt alkuperäisessä syytteessä.

Syytteen tarkistamisen itsenäinen vanhentumisaika voi johtaa siihen, että epäselvissä tilanteissa syyttäjän esittää kaiken varalta haastehakemuksessa kaikki vaihtoehtoiset syytteet. Niin kannattaa toimia, jos syyttäjä ei esitutkinnasta saadun näytön vuoksi voi sulkea pois sellaisia oikeustositseikkoja, jotka muodostavat rangaistavuudelle toisen perusteen.²⁶⁴ Tilanne voisi konkretisoitua esimerkiksi silloin, kun käsiteltävänä olevaa tapahtumainkulkua voidaan tulkita näytön perusteella kahdella tavalla ja kummallekin vaihtoehdolle on tukea oikeudenkäyntiaineistossa. Lähtökohtaisesti vaihtoehtoisia syytteitä käytetään silloin, kun syyttäjällä on oikeus tarkistaa syytettä. Siksi syyttäjän tulisi jo haastehakemuksessa esittää vaihtoehtoiset syytteet siltä varalta, että tuomioistuin ei katso syytetyn syyllistyneen ensisijaisesti vaadittuun rikokseen. Vastaajalla on tällöin alusta asti tiedossaan vaihtoehdot, joista syyttäjä vaatii hänelle rangaistusta, ja hän voi valmistella puolustuksensa niihin.²⁶⁵ Vaihtoehtoiset teonkuvaukset tulisi esittää myös silloin, kun ei olla täysin varmoja siitä, onko syytetty syyllistynyt tahalliseen vai tuottamukselliseen tekoon. Tuomioistuin ei nimittäin voi tuomita syytettyä tuottamuksellisesta teosta, jos syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta vain tahallisesta teosta.²⁶⁶ Jos syyttäjä kesken oikeudenkäynnin haluaa tarkistaa syytettä vaatimalla syytetylle rangaistusta tuottamuksellisesta teosta, se on mahdollista, jos tuottamuksellisen teon vanhentumisaika ei ole kulunut umpeen.²⁶⁷

²⁶⁴ Koponen LM 3/2003, s. 390; Viljanen 2004, s. 272.

²⁶⁵ Helenius – Linna 2021, s. 399.

²⁶⁶ Koponen LM 2/1997, s. 277–278; Koponen 2004, s. 161–162.

²⁶⁷ Viljanen 2004, s. 274.

6 POHDINTA

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia rikosprosessioikeudellisia tulkinta-ongelmia sarjapetosrikosten yksiköintiin liittyy tilanteissa, joissa syyttäjä haluaa muuttaa syytettä tai lainvoiman saanut tuomio halutaan purkaa. Tulkinnanvaraisuutta aiheutuu ennen kaikkea tilanteissa, joissa syyttäjä haluaa muuttaa syytettä rikosoikeusprosessin aikana tai lainvoiman saanut tuomio halutaan purkaa. Tulkintaongelmia aiheutuu, koska syytteen muuttamiseen ja tuomion purkamiseen olennaisesti liittyvästä tuomion oikeusvoimavaikutuksesta ei ole erillistä säännöstä laissa. Tulkinta perustuu oikeuskirjallisuuteen ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin. Jotta syytteen muuttamisen ja tuomion purkamisen ongelmakohtia voi ymmärtää, on välttämätöntä tietää, millä eri perusteilla rikostyyppisiä yksiköidään. Sarjapetosrikosten yksiköinti ei ole vaikeatulkintaista verrattuna esimerkiksi velallisen epärehellisyys- tai huumausainerikosten yksiköintiin. Se johtuu siitä, että sarjapetokset ovat selkeärajaisempia ja teonkuvaukseltaan pistemäisempiä kuin velallisen epärehellisyys- ja huumausainerikosten teonkuvaukset. Oikeuskäytännössä on katsottu, että sarjapetokset yksiköidään yhdeksi rikokseksi yhteisen motivaatioperustan perusteella.

Koska korkein oikeus ei ole antanut tuomion purkamista tai syytteen muuttamista koskevia sarjapetosratkaisuja, tutkielman aineistoksi valittiin päätöksiä, joissa käsiteltiin muita rikostyyppisiä. Tarkoituksena oli selvittää, missä määrin aineistona olevia ratkaisuja voidaan soveltaa sarjapetoksien yksiköintiin. Tutkielman aineistona oli neljä ennakkopäätöstä. Ratkaisu 1 käsitteli tuomion purkamista syytetyn vahingoksi huumausainerikoksessa. Kyseessä oli tilanne, jossa tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen ilmeni, että tuomittu oli syyllistynyt olennaisesti laajamittaisempaan menettelyyn kuin mistä hänet oli tuomittu. Ratkaisu 2 käsitteli avunantajien roolia petosrikoksessa. Kyseessä oli tilanne, jossa avunantajien lainvoiman saanutta käräjäoikeustuomiota ei purettu, vaikka päätekijän syyte hylättiin hovioikeudessa. Ratkaisu 3 käsitteli syytteen tarkistamista varkausrikoksessa. Kyseisessä ratkaisussa oli kyse rikoksen tekoajan pidentämisestä. Ratkaisu 4 käsitteli uuden seikan lisäämistä velallisen epärehellisyysrikokseen. Kyseisessä ratkaisussa otettiin kantaa syytteen nostamisen vanhentumisajan ja uuden seikan lisäämisen väliseen suhteeseen. Tutkielmassa hyödynnettiin myös muita korkeimman oikeuden ratkaisuja ja oikeuskirjallisuudessa käytyä keskustelua.

Tämän tutkielman johtopäätös on se, että sarjapetosrikosten käsittely yhtenä tai useana tekona ei vaikuta tuomion purkamiseen syytetyn vahingoksi. Korkein oikeus on useissa ratkaisuisaan ottanut kantaa siihen, minkälainen rahasumma täyttää törkeän varallisuusrikoksen teko-

muodon. Niiden mukaan saavutetun rikoshyödyn tulee olla ainakin yli 14 000 euroa, jotta teko täyttäisi törkeän rikoksen tunnusmerkistön. Monessa sarjapetostapauksessa kyseinen summa ei ylity. Lisäksi törkeän tekomuodon raja ylittyisi lähinnä siinä tapauksessa, että sarjapetostuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen ilmeni, että henkilö on syyllistynyt määrällisesti huomattavasti laajempaan petolliseen toimintaan kuin ratkaisun antamishetkellä tiedettiin. Tilanne ei vaikuta kovinkaan realistiselta.

Sarjapetosrikosten yksiköinnin merkitys korostuu silloin, kun rikoksella tai rikoksilla on avunantajia. Korkeimman oikeuden linjauksen mukaisesti haastehakemuksesta ja tuomiosta tulisi ilmetä selkeästi, mihin rikokseen tai rikoksiin avunantaja on syyllistynyt. Jos päätekijä on tehnyt useita petoksia ja tekokokonaisuudessa on useita avunantajia, sarjapetosten yksiköiminen yhdeksi teoksi ei välttämättä kannata. Kyseisen kaltaisissa tapauksissa saattaisi olla puollettavaa jättää petokset yksiköimättä, sillä mahdolliset muutokset hovioikeudessa vaikeuttaisivat myös avunantajien rangaistuksen määrän mittaamista. Rikosten yksiköimättä jättämisestä ei kuitenkaan voi pitää vastaajan näkökulmasta suositeltavana asiana, sillä yleensä tuomio on ankarampi, jos henkilön katsotaan syyllistyneen useampaan kuin yhteen rikokseen.

Tutkimustulosten perusteella yhdeksi rikokseksi yksiköidyn teon tapahtuma-aikaa voi muuttaa paljon, jos teko ei muutu toiseksi. Pelkkä rikoksen ajankohdan muuttaminen niin, että rikos ei muutu toiseksi, ei ole kuitenkaan mahdollista kaikissa rikostyypeissä. Korkeimman oikeuden linjauksesta saanee tulkinta-apua lähinnä sellaisten rikosten yksiköintiin, joissa tekoaikaa ei voida yksiselitteisesti ilmoittaa. Esimerkiksi lähisuhdeväkivaltarikoksissa tekoajan yksilöinti tarkasti voi olla haastavaa. Sen sijaan esimerkiksi kirjanpitorikoksissa tekoajan muuttaminen lisäisi tekoon uusia tilikausia ja lisäisi teon moitittavuutta. Myös sarjapetosrikosten osalta tilanne on sama: petosrikosten tunnusmerkistön täytyminen edellyttää aina erehdyttämistointia, joten useasta osateosta koostuvan petoksen tekoajan pidentäminen edellyttäisi myös uusien osatekojen sisällyttämistä tekoon. Tulkintalinja kuitenkin vaikuttaisi olevan se, että syytettä voi tarkistaa niin, että teko aika pitenee, jos uusia petoksen osatekoja ilmenee vielä käräjä- tai hovioikeuskäsittelyn aikana. Pohdittavaksi tulee lähinnä se, kuinka pitkä aika eri osatekojen välillä voi olla, jotta kyse olisi vielä samaan tekokokonaisuuteen kuuluvasta teosta, joilla on yhteinen motivaatioperusta. Tämän tutkielman kirjoittamishetkellä lainsäädännössä ei ole otettu asiaan kantaa.

Sarjapetosrikosten yksiköinnin merkitys korostuu hovioikeudessa. Jos rikoksen osatekoja pidetään useana rikoksena, uusien tekojen lisääminen syytteeseen ei ole enää mahdollista hovi-

oikeudessa, sillä kyse olisi kielletystä syytteen laajentamisesta. Tutkielman kirjoittamishetkellä lain tulkinnassa vallitsee jonkinasteinen epätietoisuus, sillä korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteella ei ole selvää, missä ajassa syyteoikeuden vanhentumisaika kuluu umpeen ja minkälaisia osatekoja syyttäjä voi lisätä syytteeseen ilman, että teko muuttuu toiseksi. Kuitenkin perusteltua on olettaa, että osatekojen lisääminen sarjapetokseen ei muuta tekoa niin olennaisesti, etteikö uusia osatekoja voi lisätä syytteeseen käräjä- ja hovioikeuskäsittelyssä.

Tämän tutkielman tuloksiin tulee suhtautua ainakin osin varauksella, sillä aineistona käyetyistä ratkaisuista kahdessa käsiteltiin jatkuvia rikoksia, joissa oikeustilan loukkaus voi kestää pitkän aikaa. Puolestaan petos rikostyyppinä on sellainen, että petollinen toiminta tapahtuu sillä hetkellä, kun tekijä saa harhautettua toisen henkilön siirtämään rahaa tekijälle. Kuitenkin tutkielmassa on tuotu kyseisien ratkaisujen käsittelyosioissa esille kyseinen problematiikka, ja aihetta on tarkasteltu yleisestä näkökulmasta. Lisäksi tämä tutkielma antaa sarjapetosrikosten yksiköinnistä vain teoreettisen näkökulman. Jos aiheesta haluaa saada käytännönläheisemmän kuvan, tutkielman näkökulmaa olisi mielenkiintoista laajentaa tarkastelemalla empiirisiin menetelmiin syyttäjien yksiköintikäytänteitä tai laajentaa tutkimus koskemaan myös käräjäoikeuden tai hovioikeuden päätöksistä.

Samaa aihetta käsittelevässä notaaritutkielmassa ilmeni, että syyttäjät eivät yksiköineet sarjapetoksia yhdeksi teoksi, vaikka korkeimman oikeuden linjan mukaan teot olisi ollut perusteltua katsoa yhdeksi rikokseksi. Tuloksesta tuli halu selvittää, selittyisikö yksiköimättä jättäminen jollakin prosessioikeudellisella syyllä. Edellä kuvatun lisäksi tutkimustulosten perusteella käräjäoikeusvaiheessa ei näyttäisi olevan merkitystä, tarkastellaanko sarjapetosten osatekoja yhtenä vai useana rikoksena. Jos tekoja tarkastellaan yhtenä rikoksena, osatekojen lisääminen syytettä tarkistamalla ei aiheuttane ongelmia. Se johtuu ennen kaikkea siitä, että teonkuvaus sisältää myös mahdolliset käräjä- ja hovioikeusvaiheessa ilmenevät uudet osateot. Lisäksi petosrikoksista saatava rahamääräinen hyöty yhdeltä asianomistajalta on niin pieni, että uusien osatekojen lisääminen ei olennaisesti muuta tekoa ankarammaksi. Näin ollen tarkistaminen ei aiheuta sitä, että pääkäsittelyä pitäisi esimerkiksi lykätä, jotta syytetty saa järjestettyä puolustuksensa. Jos taas tekoja tarkastellaan useana rikoksena, hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) puolletaan sitä, että syyttäjällä on mahdollisuus laajentaa syytettä vielä käräjäoikeusvaiheessa koskemaan uusia petoksia, joilla on eri asianomistaja. Ongelmaksi voi muodostua ainoastaan perusmuotoisen teon lyhyehkö vanhenemisaika.